

B. G. FORSELIUSE SELTS

Forseliuse Sõnumid

2013

21

Eesti Õpetaja autähis Haljala Gümnaasiumi lipuväljakul, 5. oktoober 2012. Skulptor Mati Karmin.
<http://eestiopetaja.haljala.ee/>.

Autähise pöörleval tahvilil on aabitsakukk ja „Õpetades õpime“. Tahvli teine külg on poleeritud roostevabast terasest, sümboliseerides peeglit. See on kui ajapeegel, vaatamaks tagasi kolmele aastasajale, ka omaenda kooliteele. See on peegel ka tänastele õpetajatele. Alustahuka 8 plaadil on teavet eesti, inglise, prantsuse, saksa, vene, ladina, rootsi ja soome keeles

B. G. FORSELIUSE SELTS

Forseliuse Sõnumid

2013

21

Forseliuse Sõnumid on B. G. Forseliuse Seltsi väljaanne (nime ristiisa *prof em* Helmut Piirimäe), mis ilmub 1–2 korda aastas ja avaldab kaastöid:

- hariduselu ja noorsootöö;
- heuristiline õpe, sh suunatud uurimuslik õpe lasteaiast gümnaasiumini;
- hariduslugu ja -traditsioonid, kool ja õpetaja arenguruumis;
- seltsi liikmeskonna tegevused ja kroonika

Fotod värvitahvritel ja kaantel täiendavad kaastöid, näitavad seltsi, liikmeskonna ja sõpruskonna tegevusi

Forseliuse Sõnumite ja *B. G. Forseliuse Seltsi Toimetiste* sisukorrad on www.forselius.ee > Seltsi trükised

Toimetaja: Madis Linnamägi
Fotod: seltsi ja koolide arhiivid
Küljendaja: Irina Gron

Trükk: OÜ PAAR, Ilmatsalu 3g, 51014 Tartu
tel 716 8151, faks 716 8150
info@paar.ee, www.paar.ee

Täname toetuse ja koostöö eest ajakirja Forseliuse Sõnumid 20, 2012, kirjastamisel:

- Hasartmängumaksu Nõukogu,
- Eesti Kultuuriseltside Ühendus,
- trükikoda PAAR!

B. G. Forseliuse Selts, Pepleri 27, 51010 Tartu

GSM +372 509 8647, madis@forselius.ee, www.forselius.ee; registrikood 80012678

Swedbank 11 2021 2463

BIC: HABAE2X

IBAN: EE21 2200 0011 2021 2463

SEB

10 15120 0152 9004

BIC: EEUHEE2X

IBAN: EE98 1010 1520 0152 9004

Seltsi missiooni ja põhikirjalisi eesmärke võib toetada vabatahtliku tegevusena, annetuste ja pärandustena (esemed, raamatud, rahaline ülekanne, väärtpaberid, hoone-, metsa- ja maakinnistud, ..).

Vabatahtlike ja toetajate nimed avaldame Forseliuse Sõnumites ja veebil, objektidele ja kinnistutele asetame kuldkirjalised tahvlid toetajate nimedega.

EESTI ÕPETAJA AUTÄHISE AVAMINE
HALJALAS, 05.10.2012

Mati Karmin (skulptor); Kaido Kreintaal, Virge Ong, Egon Mets, Avo Seidelberg (MTÜ-u Õpetaja Autähis juhid ja liikmed)

ARMASTUS, VAIMSUS, PÜHENDUMUS –
pedagoogika igihaljad tõed

Autähis helendab pimedal ajal

Toetajate aumüür autähise ümber

HALJALA HARIDUSELU 325, 05.05.2012

Suures
Haljala Gümnaasiumis
on suur ja toimekas
kollektiiv

Pidulik liputseremoonia

Vilistlaste saabumiseks on kõik valmis

Endine direktor Kaido Kreintaal ja praegune
direktor Inge Laiv

Aktuse kõne pidas ajalooõpetaja Egon Mets

Kooli direktor Inge Laiv õnnitleb vallavanem
Leo Aadelit valla juubeli puhul

Kooli sekretär Ülle Lehari võtab vastu Suure Jaagu

Esineb džässlauljatar, kooli vilistlane Kadri Voorand

Tunnustused õppetöös ja spordis

Tänu endistele koolijuhtidele:
Kaido Kreintaal, Henn Altmäe,
Olev Lipp, Salme Heinla

Koolirahva suleloomingut

RAKVERE GÜMNAASIUM 100, 05.10.2012

Pidu algab tantsuga

Esinevad pedagoogid ...

... ja õpilaskollektiivid

Poiste trupis osaleb direktor Aivar Part

Imeilus käsitöö

Gümnaasiumi sõbrad on õnnitlemisjärge ootamas

Teenekas õpetaja Heli Kirsi

Sünnipäevavordi lahtilõikamine on suur au

Direktor Aivar Part kaaslasega, taamal vilistlane helilooja Arvo Pärt

Lõbus pidu käis hilisõhtuni ka staadionil

FORSELIUSE NOORTE XXIII SUVEKOOL ALATSKIVIL, 21.-23.08.2012

Suvekoolis osalejad Alatskivil

Juhan Liivi kodutalu külastamas

Kostja sibulatalu

Peipsiveere naiste kaunis käsitöö

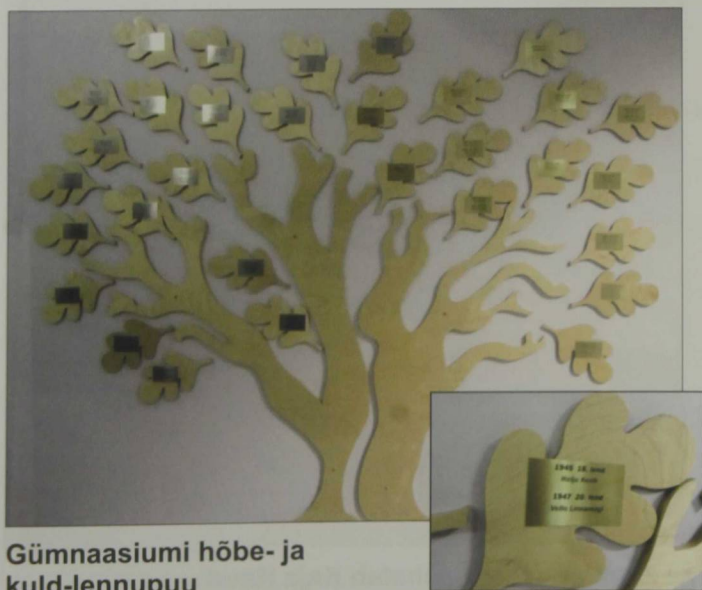
OTEPÄÄ GÜMNAASIUM 105, 10.2012

Lippude heiskamine aastapäevanädalal.
Paremal direktor Aivo Meema

Koorid, ansamblid, tantsurühmad, ... – ilu ja rõõmu kahel päeval

Gümnaasiumi hõbe- ja
kuld-lennupuu

Õpilastööde näituste tööd näitavad oskust ja
teotahet

Gümnaasiumi vanas majas tegutseb Kunstikodu, kus saab teha kangaid, keraamikat jm

Kunstikodu juht Ave Kruusmaa

Gümnaasium on Ignatsi Jaagu medali laureaat, 14. juuni 1987

Vanas koolimajas on ka ülikirka varamuga koolimuuseum, juhatab Kaja Raud

Paber, plekk, puit ja plastik taaskasutuses

Seoses uue riikliku õppekavaga tuleb kõigil gümnaasiumi õpilastel teha vabal valikul, kas uurimis- või praktiline töö. Meie, Otepää Gümnaasiumi kaheksa 11. klassi õpilast Jana, Vivian, Gerli, Maria, Liis, Doris ning Merilin, otsustasime praktilise töö kasuks. Eesmärgiks on inimesi suunata taaskasutusele ja näidata, kuidas lihtsatest asjadest ja väheste kulutustega saab midagi väga huvitavat teha. Selle projekti kasuks rääkisid ka meie loomingulisus ning soov asju oma kätega valmistada. Juhendajateks valisime klassiõpetaja ja meisterdamisringi juhendaja Tiie Jaaniste ning käsitöö- ja kunstiõpetaja Ave Kruusmaa.

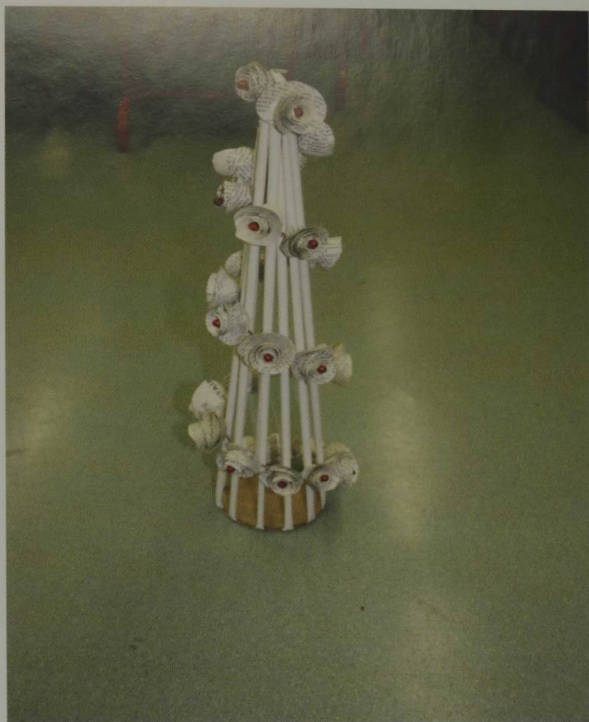
Materjale võib leida kõikjalt, alustades kaunivärvilistest puulehtedest ja lõpetades aastakümneteks kappi seisma jäänud riietega. Meie kasutasime oma töödes näiteks vanu telefonikatalooge, ajalehti, ajakirju, plastikpudeleid, ühekordseid nõusid, tapeeti ja ka looduses leiduvat: tammetõrusid, kastanimune, sammalt ning puude oksid.

Kolm aktiivset tüdrukut otsustasid kooli 105. sünnipäeva puhul aula dekoreerida looduslike kompositsioonidega. Kasutades puuoksi, tammetõrusid, sammalt, pihlamarju ning vahtralehti, saadi tulemuseks omapärased „kuused“. Nagu looduseski, saavad puud endale valge talvekasuka, nii kaunistame meiegi oma puud detsembris jõulupuudeks. Samuti soovime kaasõpilaste abiga luua kogu koolimajas jõulumeeleolu. Valmistame akendele jõulutähti ning kuuski. Materjaliks kasutame vanu ajalehti ja paberit, mis eemalt vaadates imiteerivad õlekaunistusi.

Pliiatsitopside ja hoiukarbi jaoks on kasutatud vanu konservipurke ning kingakarpi. Need on kaunistatud värviliste ajakirjarullidega ja ääristatud karvase traadi jääkidega

Kuuse meisterdamiseks on kasutatud valge paberi jääke, pappi, ajalehest „roose“ ning taaskasutatust leidsid ka kapipõhja seisma jäänud pärlid. Esimese jõulupärja põhimaterjaliks valisime vanad must-valged ajalehed ning raamatud, mis muidu oleksid prügikasti rännanud. Kaunistasime pärja paela ning pärlitega. Teine jõulupärg on meisterdatud tapeedijääkidest ning teokarpidest.

Kõike seda on plaanis õpitubades ka teistele õpetada ja inimestele keskkonnasõbralikkust sisendada. 15. oktoobril viisime läbi esimese õpitoa kunstiringi õpilastele. Valmistasime reklaamlehtedest ja kataloogidest värvilisi rulle. Ühise töö käigus valmis maal nimega „Meie ∞“. 30. novembril püüame koos nooremate algklassi lastega mõne tunni jooksul meisterdada ajalehtedest ja liimist kausi või telefonikataloogist pliiatsitopsi. Kolmanda kuni neljanda klassi õpilased saavad aga valida ajakirjarullidega kaunistatud karbi ja topsi või paberist punutud korvi vahel. Meie tegemistest on võimalik osa saada ka täiskasvanutel – 13. detsembril saavad nad pimedat õhtupooliku sisustada käsitööga, valmistades jõulupärja või kammitehnikas kaardi. Otsime erinevaid võimalusi, et kõik soovijad võiksid meie ideedega tutvuda ja neid ka ise praktikas kasutada.

Esimesel poolaastal pühendume praktilistele töödele ja teisel poolaastal valmib kirjalik osa, mis moodustab terviku. See koosneb kaheksast peatükist, kus igal õpilasel on oma panus. Dorise ja Jana ülesandeks on dokumenteerida kogu protsess läbi fotosilma. Meie praktiline uurimistöö lõpeb maikuus, kus oleme valmis oma tööd esitlema ning kaitsma.

Jana Jaaniste ja Vivian Mitt

VARIA

Kambja Ignatsi Jaagu Kool võõrustab 325. aastapäeva nädalal Comeniuse projekti partnereid: Göteborgs Hvitfeldtsk Gymnasiet, Dürer-Gymnasium Nürnberg, Aydin Efeler Anatolian High School (Türgi). 26.04.2012

Kunstnik-kalligraaf Tõnu Soo osalusel koostatud näitused, sh „Eesti Rahvakooli Memoriaali avamine 14.06.1987“

Puhja Gümnaasium 325, 28.04.2012

Ülekoooliline torditegu, 25.04.2012: 2. kl torditegijad

Kodu-uurimispäev Võru Kesklinna Gümnaasiumis, 21.02.2013: Carmen Oroperv, õppealajuh. Õnne Kronberg, õpet. Tiit Ojala, dir. Kaare Martinfeldt, Artur Ruusmaa (Võrumaa Muuseum), Lars Johannes Sissas

TARTU FORSELIUSE GÜMNAASIUM 55, FORSELIUSE SELTSI SEGAKOOR 3

Kolme koori kontsert „Tass teed“, TFG aula, 18.11.12, www.hot.ee/fss.

Ühisfotol: Tapa segakoor „Leetar“ (Liis Haagen), Tartu Üliõpilaste Looduskaitseringi segakoor (Sirje Lorvi), Forseliuse Seltsi Segakoor (Tiiu Millistfer)

Koolijuhi ja dirigendi Tiiu Millistferi sünnipäev, 03.07.2012

Forseliuse Seltsi Segakoor pärast dirigendi sünnipäevakontserti

Forseliuse Seltsi Segakoori 3. sünnipäev ja kontsert Mooste mõisas, 18.09.12

SUURE-JAANI GÜMNAASIUM 325, 09.2012

Amandus Adamson „Lembitu“ – mälestuskuulpsuur Vabadussõjas langenutele on 23. veebruarist 2012 gümnaasiumis

Iga õpilane tõi oma koolile sünnipäevaks lilleõie

Aastapäevapidu mitmes saalis, peol on väga palju vilistlasi

Tiia Lipp tegeleb nuku-hobiga juba seitse aastat, tema kodu ehib üle 200 nuku

Suure-Jaani koolitegelased: jalgpallitreener Sergei Vassiljev, kohvikupidaja Ailo Lehestik, treener Antti Evert, muusikaõpetaja Riina Mankin, kunstiajaloo õpetaja Vello Aleksejev. Toolil istub Anneli Kundla

KONVERENTS „300+25“, KILINGI-NÕMME GÜMNAASIUM, 09.11.2012

Endised õpetajad ja vilistlased
aastapäevakonverentsil

Konverentsikülastaja Soomest: Avo Juss, Lappajärvi
Kooli õpetaja, Pärnu maakonna haridusjuht
1997–2007

1. järgu medal Suur Kuldtukat Kilingi-Nõmme
Gümnaasiumile. Direktor Erli Aasamets, Kambja
Ignatsi Jaagu Kooli direktor Enn Liba

Helgi Piir, 11. lennu vilistlane: „Hillar Hanssoo –
klassijuhataja, kooli direktor 1956–1973“

2A klassi õpilane Hanna Tali tutvustab
veebiraamatut „Meie kooli tähtsad inimesed“

Konverentsipäeva lõpetasid rahvatantsijad Eve
Sinijärve juhendamisel. Marulise aplausi teenis
poiste „Tokitants“

VASTSELIINA GÜMNAASIUM, 22.02.2013

Eesti Vabariigi 95. aastapäeva aktuse järel said kõik õpilased torti maitsta. Järgnes XI uurimisööde konverents ja algklassiõpilaste VI minikonverents

Külalisuurija Ivonne Ossi (Võru Kreutzwaldi Gümnaasium) ja juhendaja Helle Ruusmaa

Rauno Jallai saab Madis Linnamäelt medali Suur Kuldtukat, allpool: Võrumaa Muuseumi peavarahoidja Artur Ruusmaa

Noorte uurijate juhendaja, õpetaja Terje Mägi pälvis tänukirja

Õppealajuhataja Külleke Nagel teeb XI õpilaskonverentsi kokkuvõtet

AVASTUSÕPE, www.avastustee.ee

Mare Taagepera on avastusõppe maaletooja USA-st

Vedelike avastamise tund Tartu katoliku koolis,
13.03.2013

Ettevalmistus TAHKISTE koolituseks, 23.01.2013

TAHKISTE koolituse vahendeid

Koolitus Pühajärvel 25.07.2012

ESF Fibonacci programmi Eesti projektis AVASTUSTEE 2009–2012 osales 303 lasteasutust, sh 98 kooli (14 Forseliuse Seltsi liikmeskooli)

C. R. JAKOBSONI NIM. TORMA PÕHIKOOL 325, 16.03.2013

Marju Kõre, Kai Tralla, Ülle Soodla, Varje Viljari, Enda Kalm, Piret Nõmm, Siret Meeru, Külli Kraft, Maarika Padar

Käsitööloomingut

NOORED KOTKAD JA KODUTÜTRED MÕNISTE KOOLIS

EV 95. aastapäev Mõniste Rahvamajas, 22.02.13.
Taga vasakult: Stiiv-Toomas Meeks, Anton
Laagemann. Ees: Mai-Liis Parts, Anu Kängsep,
Karmen Kolesnikov, Karolin Koidusaar,
Jane-Ly Udsu

Malevõistlus, 10.11.2012

NK ja KT pidulik koondus Kuldres 21.02.201,
paremal rühmajuht Romet Pazuhaniitš

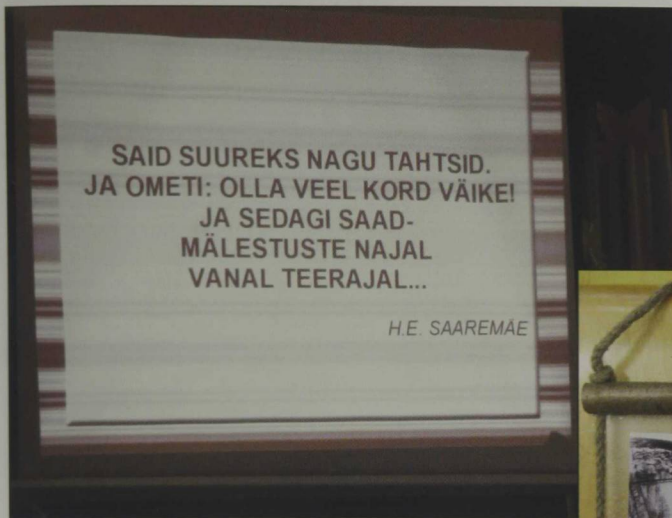

Nooremate noorkotkaste ja kodutütarde laager
Krabil 1.-2.03.2013

Naiskodukaitsja Alice Kuperjanovi (1894–1942) elukoht, 22.04.2012

KOHTLA PÕHIKOO 225, 27.04.2013

Koolimaja on ülikenaks renoveeritud. Kohtla-Nõmme kogukonna liikmete taidlus laval ja saalis oli vaimustav!

Klassiruumides on loominguine sisu ja kujundus

Õpilastel on palju värvikaid töid

EESTI RAHVA MUUSEUMI UUE HOONE NURGAKIVI PANEK, 30.04.2013

ERM-i uue hoone roostevabast terasest aastasadu vastupidav nurgakivitoru, millesse pandut vt <http://blog.erm.ee/?p=1932>

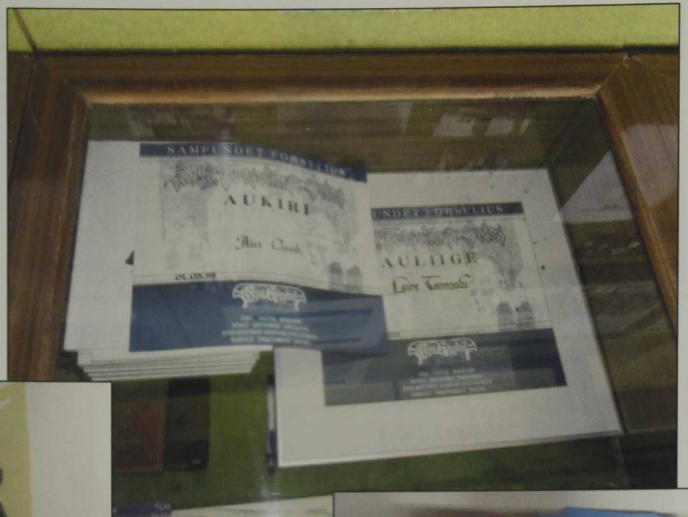
Parksepa Kool

Nurgakivi pannakse paika

Kooli kodulootuba

Laine Toomsalu mälestuspink kooli pargis. Ta oli ka seltsi auliige

Kohtla koolimaja 1943-1960

PRESIDENT ARNOLD RÜÜTEL 85

www.delfi.ee

President Arnold Rüütli portree avamine presidendi kantseleis Kadriorus. Vasakul Vabariigi President Toomas Hendrik Ilves, paremal peaminister Andrus Ansip. Portree maalis akvarellist Valli Lember-Bogatkina

Kõnekoosolek „Kuidas tegelikult oli“ Rahvusraamatukogus, 10.05.2013. Eesti Meestelaulu Selts annetas Presidendile laulusalli. Paremal proua Ingrid Rüütel

Rootsi kuninga riigivisiit Eestisse: Tema Majesteet Rootsi kuningas Carl XVI Gustaf ja kuninganna Silvia on pärast kuningas Gustav II Adolphi monumendi taasavamist Tartu Ülikooli Ajaloo Muuseumis, 23.04.1992.

Eesti Vabariigi Ülemnõukogu esimees, B. G. Forseliuse Seltsi esimees Arnold Rüütel ja B. G. Forseliuse Seltsi juhatuse liige Madis Linnamägi annetavad Tema Majesteedile kaks teenetemärki:

- Eesti rahvakooli 300. aastapäeva medal,
- 1. klassi medal Suur Kuldtukat

FORSELIUSE SÕNUMID, 21/2013

SISUKORD

FOTOKROONIKA	I–XXII
<i>Jana Jaaniste, Vivian Mitt. Paber, plekk, puit ja plastik taaskasutuses</i>	IX– X
HARIDUS- JA KULTUURIELU. NOORSOOTÕ	3
Eesti <i>alias</i> Euroopa Haridusinnovaatika Keskus:	
B. G. Forseliuse Seltsi ettepanek Tartu Ülikoolile, 14.12.2012	3
Tartu Ülikooli vastus ettepanekule, 10.01.2013, nr 1-14,4/RE-684	5
<i>Raik-Hiio Mikelsaar.</i> Eestisse tuleb luua haridusinnovaatika keskus	7
<i>Illar Leuhin.</i> Neljas aasta Avastusteed	13
IT-haridus. est it@raport infotehnoloogia kasutamisest hariduses	18
Eesti Õpetaja autähise lugu	23
<i>Kaido Kreintaal.</i> Õpetaja autähise esimene talv	24
Bengt Gottfried Forseliuse nimi Tartu Forseliuse Gümnaasiumi üleminekul põhikooliks [Forseliuse Seltsi arvamus]	25
<i>Margit Õkva.</i> Mälestus annetajast salvestus tänumaalis	27
Sõbrapäeval poeetiliselt	28
<i>Meeri Lakson.</i> Eesti vajab kõlbelise eliidi kasvu	29
<i>Margot Sepp.</i> Suvekool „Peipsi – looduse ja kultuuri pärl“	31
<i>Romet Pazuhaniš.</i> Noored kotkad ja kodutütred Mõniste koolis	32
<i>Silvia Kaugia.</i> Koolivägivallal on sügavad juured	33
<i>Lembit Auväärt.</i> Kes on sarimõrvar?	45
HARIDUS- JA KULTUURILUGU	54
<i>Madis Linnamägi.</i> Haridus on valgus. Fragmente haridusloost	54
<i>Salme Heinla.</i> Vanim kool Virumaal	59
<i>Heiki Rokka.</i> Puhjas tähistati hariduselu 325. Aastapäeva	62
<i>Taivo Kirm.</i> Kuperjanovid ja Lalli talu	63
<i>Helmut Piirimäe.</i> “Poiss, keera metsa! See on meie maa!”	65
Suurteos Tallinna Reaalkooli ajaloost [Koostaja Märt Karmo, intervjuu]	69
STUDIA FORSELIANA	71
<i>Elbe Metsatalu.</i> Õpilasfirma – parim viis koolis ettevõtlust õppida	71
Meie kooli tähtsad inimesed [1. kl; Kilingi-Nõmme Gümnaasiumi uuriv õppetöö]	72
Otepää Gümnaasiumi meediaklassi uus lapsuke – OGTV	73
<i>Dagmar Aasumet.</i> Muuga mõis	74
TUTVUSTAME, MEENUTAME	76
<i>Margit Sutrop.</i> Miks Eesti ukseid avanevad pigem ühtepidi? [Artikli algus]	76
LAUREA FORSELIANA	79
Puhja Gümnaasiumi esildis autasustamiseks, 12.03.2012	79
Otepää Gümnaasiumi esildis autasustamiseks, 01.10.2012	80
B. G. Forseliuse Seltsi tunnustussüsteemi <i>LAUREA FORSELIANA</i> laureaate	81
BIBLIOGRAFIA FORSELIANA	84

Bareljeef „Koolile elatud elu. Ferdinand Eisen 1914–2000“ Tallinnas, Tõnismägi 11.
Avati ministeeriumihoone fuajees 11. novembril 2008

Eesti hariduselu *grand old man* Ferdinand Eisen suutis haridusministrina 18.04.1960–22.07.1980 teiste liiduvabariikidega võrreldes erandlikke soodustusi eesti koolide jaoks välja võidelda:

11-klassiline emakeelne kool, süvaõppega klassid füüsikast muusikani, originaalõpikud, õpikute fondeerimine, koolinoorte laulu- ja tantsupeod, õpilastööde üleriigilised näitused, laste kooliks ettevalmistamise rühmad, viiepäevane koolinädal jne.

Ta oli veendunud, et head haridust ei saa omandada määruste ja käsulaudade alusel, vaid võtmeisik on hästi koolitatud õpetaja.

Ferdinand Eisen osales 300-aastaste koolide liikumises 1986–1989, oli B. G. Forseliuse Seltsi asutamiskomisjoni liige ja põhikirjaline nõunik, kirjutas kaastöid Forseliuse Sõnumitesse.

Forseliuse Selts tunnustas Ferdinand Eiseni elutööd 2001. a B. G. Forseliuse medaliga.

B. G. Forseliuse Selts

Volli Kalm, rektor, prof
Tartu Ülikool

14.12.2012 + e-kiri DVD-l
Eesti *alias* Euroopa Haridusinnovaatika Keskus

Austatud rektor prof. Volli Kalm,

esitasime 2. mail 2012 Haridus- ja Teadusministeeriumile Tuleviku kooli mõttekoja ettepaneku Eesti Haridusinnovaatika Keskuse (EHIK) rajamiseks koos harjutuskooli taastamisega Tartu Õpetajate Seminari kinnistul Salme 1A (ajakiri Forseliuse Sõnumid 20, 2012, lk 58–59; www.forselius.ee/index.php?page=haridusinnovaatika-keskus; avardatud tekstina: Raik-Hiio Mikelsaar. Eestisse tuleb luua haridusinnovaatika keskus, Sirp 41, 02.11.12; www.sirp.ee/index.php?option=com_content&view=article&id=16332:eestisse-tuleb-luua-haridusinnovaatika-keskus&catid=9:sotsiaalia&Itemid=13&issue=3415).

HTM-i soovitusel esitame ettepaneku Tartu Ülikoolile, sest kuulsusrikka õpetajate seminari kinnistu on 2001. a-st ülikooli valduses.

Tormiliste muutuste ajastul on ka Eesti haridussüsteem olnud pideva tähelepanu all. Haridus- ja kasvatusteadlased on uurinud ja esile toonud mitmekümne mõistega seonduva, millega tuleb lastevanematel, koolidel ja koolihaldajatel ajaga kaasas käimiseks tegeleda. Neis käsitlustes, inimarengu aruannetes ja OECD PISA testides paistavad Eesti õpilased silma hea faktiteadmise, kuid viletsa loovuse poolest. Eesti kool põhinevat industriaalse tootmise printsiipidel, sest bürokraatia vohamise, õpetajaskonna loomuliku inertsit ja põhjustel on formaalsed tulemused muutunud tooniandvaks, valitseb reproduktiivpedagoogika, mitte avastusõpe. Rootsi koolid kasutavad kahe teaduste akadeemia ühisprogrammi alusel alates 1996. a-st avastusõpet (www.nta.kva.se, www.forselius.ee/index.php?page=polleniga-rootsis).

Eesti inimressursi raiskumine avaldub eriti meeste madalas harituses: poiste suur väljalangevus põhikoolist; kõrgkoolilõpetajate osakaal 2,5:1 neidude kasuks; HIV-nakatumute, vangide ja mõrvade arvuga esirinnas olek EL liikmesriikide skaalal jne.

Kogu Euroopa Liidu haridusmaastiku olukorda kajastab paljutsiteeritud PISA juhi Andreas Schleicheri iseloomustus: „... 21. sajandi noori õpetavad 20. sajandi haritusega õpetajad 19. sajandi metoodika järgi ...“, *Erziehung und Wissenschaft. Allgemeine Deutsche Lehrerzeitung*, 5/2007, S. 2; www.gew.de/Binaries/Binary26324/ew_0507.pdf; www.forselius.ee/index.php?page=andreas-schleicher.

Haridus ja sellel põhinev teadus on ühiskonna alustalaks. Tartu Ülikoolil on parimad eeldused infoajastule sobiva haridusmetoodika ja õpikeskkonna kujundamiseks:

– *homo sapiens sapiens*’i olemuse tundmine tänu kõrgele tasemele geneetikas, psühholoogias ja antropoloogias;

– maailmatase paljudes loodus- ja täppisteadustes.

Lapse sünniga algavaks avastusprotsessiks tuleb luua lapse iga arvestav õpikeskkond koos mitmekülgse õppetehnikaga. Pedagoog peab tundma ka geneetikat, et aidata-suunata laste

loovat, s.o divergentse, produktiivse mõtlemise arengut, soovitavalt individuaalsust (võimalusel lapse geenikaarti) arvestades.

Multifunktsionaalses Eesti Haridusinnovaatika Keskuses ja ülikooli laborites saaks uusi haridusmeetodeid ette valmistada ja õpetajaharidust nüüdisaegsele tasemele viia. Vestlusringis „Haridusvaldkond ootab muutuste eestvedajat“ osalenud on samal arvamusel (*Universitas Tartuensis* 11, 2012; www.ajakiri.ut.ee/?class= document&action=print§ion=1174086).

Eesti Vabariik 100 on 2018. aastal, Eesti on siis Euroopa Liidu eesistujamaa. Eestit tuntakse skype'i, küberkaitse ja e-valdkonna edendajana, haridusmetoodika uuendamisega saaksime Euroopa Liidule taas eeskuju anda. Euroopa Komisjon kutsubki hariduselu ümber mõtestama: European Commission Communication „Rethinking Education“, COM(2012) 669 final, 20.11. 2012, Hariduse ümbermõtestamine: investeerimine oskustesse paremate sotsiaalmajanduslike tulemuste nimel.

Koostöös Euroopa Liidu institutsioonidega võiks Eesti Haridusinnovaatika Keskusest kujuneda Euroopa Haridusinnovaatika Keskus.

Lugupidamisega

Arnold Rüütel, *prof em*
Eesti Vabariigi president 2001–2006

Raik-Hiio Mikelsaar, *prof em*
Tuleviku kooli mõttekoja esimees

Madis Linnamägi
B. G. Forseliuse Seltsi esimees

Helmut Piirimäe, *prof em*
B. G. Forseliuse Seltsi nõunike kolleegiumi esimees

LISAD:

1. Tuleviku kooli mõttekoja ettepanek "Eesti Haridusinnovaatika Keskuse rajamine", 27.04.2012

2. European Commission Communication „Rethinking Education“, COM(2012) 669 final, 20.11. 2012. Hariduse ümbermõtestamine investeerimine oskustesse paremate sotsiaalmajanduslike tulemuste nimel:

– COMMISSION STAFF WORKING DOCUMENT. Rethinking Education : Country Analysis Part I. Accompanying the document: ESTONIA

3. DVD-I, 4,5 GB:

– Tuleviku kooli mõttekoja ettepanek „Eesti Haridusinnovaatika Keskuse rajamine“, 27.04.2012

– Eesti koostöö Kogu Harta haridusuuenduse ettepanek 2012, www.kogu.ee/olemus-ja-roll/elukestva-oppe-strateegia/harta-haridusuuenduse-ettepanek-2012/, sh

„**Ettepanekud ülikoolidele** 3. Arendada välja haridusuuenduse kompetentsikeskus, kus luuakse, katsetatakse ja levitatakse uusi (sh digitaalseid) isiksusekeskseid pedagoogikaid, ainedidaktilisi uuendusi, eri ainete õpetamise häid praktikad, õppemeetodeid ja õppekorraldusviise ning jälgitakse maailmas toimuvat arengut e-õppes, pakkudes Eestile sobivaid lahendusi. Keskuse juurde luuakse digitaalne pedagoogikavaramu“

- Raik-Hiio Mikelsaar. Eestisse tuleb luua haridusinnovaatika keskus. – Sirp, 41, 02.11.12; http://www.sirp.ee/index.php?option=com_content&view=article&id=16332:eestisse-tuleb-luua-haridusinnovaatika-keskus&catid=9:sotsiaalia&Itemid=13&issue=3415
- European Commission Communication „Rethinking Education“, COM(2012) 669 final, 20.11.2012, http://ec.europa.eu/education/news/rethinking/com669_et.pdf:
 - Hariduse ülemõtestamine : investeerimine oskustesse paremate sotsiaalmajanduslike tulemuste nimel
 - COMMISSION STAFF WORKING DOCUMENT. Rethinking Education : Country Analysis Part I. Accompanying the document: ESTONIA
- Science Education Now : A renewed Pedagogy for the Future of Europe. Report to European Commission of the High Level Group on Science Education, 12.06.2007 ('Kaasaegne teadusharidus : uuendatud pedagoogika Euroopa tuleviku nimel. Euroopa Komisjoni ekspertgrupi aruanne'). – http://ec.europa.eu/research/science-society/document_library/pdf_06/report-rocard-on-science-education_en.pdf, www.forselius.ee > Teadusharidus, aktiivõpe > EurKom raport)
- Andreas Schleicher. Geld und Systementwicklung. – Erziehung und Wissenschaft. Allgemeine Deutsche Lehrerzeitung, 5/2007, S. 2; www.gew.de/Binaries/Binary26324/ew_0507.pdf; www.forselius.ee/index.php?page=andreas-schleicher
- Irene Käosaar, Haridus- ja Teadusministeeriumi üldharidusosakonna juhataja. Vaade Eesti üldhariduse tulevikku ehk Avastades õppimist. – Konverents „Minu võimalused uue õppekava rakendamisel“, 02.05.2012, www.avastustee.ee [ppt-ettekanne]
- KAASAEGNE TEADUSHARIDUS : PEDAGOOGIKA UUENDAMINE. Konverentsi "Uuendatud haridus", Tartu Ülikool, 25.09.2008, soovitusel. – Forseliuse Sõnumid, 17, 2009; www.forselius.ee > TEADUSHARIDUS, AKTIIVÕPE > Teadushariduse konverents > Soovitusel;
- IT-haridus. EST IT@RAPORT infotehnoloogia kasutamisest hariduses, http://www.arengufond.ee/upload/Editor/Publikatsioonid/IT+Haridus_teekaart_est.pdf
Koostaja: Eesti Infotehnoloogia Sihtasutuse e-Õppe Arenduskeskuse hariduse töörühm „EST_IT@2018“, 2010; Forseliuse Sõnumid 21, 2013
- Sigrid Rajalo, Triin Vakker. Haridusvaldkond ootab muutuste eestvedajat. – Universitas Tartuensis, 11/2012; <http://www.ajakiri.ut.ee/?class=document&action=print§ion=1174086>
- Õppimise püramiid. – Learning and Teaching Scotland, www.ltsotland.org.uk [Skeem]
- Noormehi langeb põhikoolist välja oluliselt enam kui neidusid (2006/2007–2009/2010) [Skeem, <http://f.pmo.ee/o/2011/07/01/650640t1hcbd3.jpg>, Alo Rauna artikli „Eesti arengut pidurdab harimatute meeste alamkiht“ juures. Postimees, 02.07.11, www.postimees.ee/486612/eesti-arengut-pidurdab-harimatute-meeste-alamkiht]
- Tiia Hämarsalu. Avastusõppe käigus saadud teadmised jäävad kindlamini meelde. – Eestielu.ee, 05.06. 2011; <http://eestielu.delfi.ee/eesti/harjumaa/saue-vald/haridus/avastusoppe-kaigus-saadud-teadmised-jaavad-kindlamini-meelde.d?id=47164664>

AVASTUSÕPE ROOTSIS:

- Senada Angelova, Joakim Magnuson. NATURVETENSKAP OCH TEKNIK FÖR ALLA [NTA Joint Education program of Royal Swedish Academy of Sciences and Royal Swedish Academy of Engineering Sciences, www.nta.kva.se, www.nta-stockholm.se; ppt-ettekanne]
- Science and Technology for all, <http://www.nta.kva.se/Om-NTA/>
- Tõive Kivikas, Curriculum Vitae. – Forseliuse Sõnumid, 17, 2009, lk 17–18; www.kivikas.com/cv.html
- Lembit Jakobson. POLLEN-iga Rootsisis. – Forseliuse Sõnumid, 17, 2009, lk. 14–16; www.forselius.ee/index.php?page=polleniga-rootsis
- Avastusõpe Rootsisis [119 fotot õpireisilt Stockholmissa ühingu „Naturvetenskap och teknik för alla“ ja prof Tõive Kivikas’e vahendusel, 03.2009]

TARTU ÜLIKOOL

Hr Madis Linnamägi
Esimees
B. G. FORSELIUSE SELTS
Pepleri 27
51010 TARTU

Teie: 14.12.2012
Meie: 10. 01.2013 nr 1-14.4/RE-684

Eesti *alias* Euroopa Haridusinnovaatika Keskus

Täna Teid kirja eest. Soov edendada õpetajakoolitust ja Eesti haridussüsteemi on igati mõistetav ja kiiduväärt. Õpetajakoolituse edendamine on üks Tartu Ülikooli põhiülesandeid. Teie rõõmuks saan teatada, et juba alates septembrist 2013 käivitub TÜ õppejõudude ja tegevõpetajate koostöös õppelaborite kompleks väga väärikas asukohas – Vanas Anatoomikumis. Seal sisustatakse erinevate ainete õpetamiseks kõige moodsamad ja eeskujulikud klassiruumid. Sisuliselt saab võimalikuks harjutuskooliga sarnane olukord, mis oma võimalustelt on veelgi paindlikum kui traditsiooniline harjutuskool.

See muutus sobib väga hästi kokku Sotsiaal- ja haridusteaduskonna valmidusega kolida lähemal ajal kõik teaduskonna osad kesklinna campusse, et suurendada valdkondlikku sünergiat ja parandada ühtlasi taristu olukorda. Ülikoolis on tänaseks õpetajakoolituse vallas selginemas rollid teaduskondade ja üleülikoolist õpetajakoolituse tegevust koordineeriva Pedagogicum konsortsiumi vahel. Uue struktuuri loomist Eesti Haridusinnovaatika Keskuse näol ei saa antud olukorras põhjendatuks pidada, sest teie poolt esitatud võimalikud ja vajalikud tegevused on täna juba sisuliselt kaetud nii taristu, inimeste kui juba kinnitatud plaanide osas.

Käesoleva aasta aprilliks võetakse vastu pikalt ettevalmistatud õpetajakoolituse kutse aasta õppekavade muudatused, mis radikaalselt suurendavad praktika osakaalu ja tegevõpetajate kaasamist õpetajakoolituse õppekavadesse. Avastusõppe tähtsus, eriti loodusteadustes, on Tartu Ülikoolile olnud hästi teada juba aastaid ning prof. Toomas Tenno juhtimisel on selle suunaga ka edukalt tegeletud. Õpetajakoolituse parendamine on tegevus, millega tuleb pidevalt tegeleda, et vastata üha uutele väljakutsetele, mida pakub õpetamine tänapäeva koolis.

Lugupidamisega

Volli Kalm
Rektor, professor

University of Tartu
Ülikooli 18, 50090 Tartu
ESTONIA

tel +372 737 6110
faks +372 737 5440
www.ut.ee
reg. kood 74001073

EESTISSE TULEB LUUA HARIDUSINNOVAATIKA KESKUS

Raik-Hiio Mikelsaar

Ideid tipptasemel haritlaste ja teadlaste väljaõpetamiseks

Eesti haridusreformid vajaksid suuremat läbimõtlemist ja teaduspõhist lähenemist. 2012. a septembrikuus esitas Haridus- ja Teadusministeerium (HTM) avalikuks aruteluks põhikooli- ja gümnaasiumiseaduse uue eelnõu, kus soovitatakse tervikkoolid jagada eraldi põhikoolideks ja gümnaasiumideks (ÕL 31.08.12). Sellise eraldamise eesmärgiks olevat luua: 1) tugevad põhikoolid, mis pakuvad kõigile lastele ühesugust haridust, ja 2) puhtad gümnaasiumid, milles on vähemalt kolm õppesuunda. Maakonnakeskustes saadakse omavalitsusjuhtidelt koolireformiks heakskiit sellega, et lubatakse võtta eraldi gümnaasiumid riigi ülalpidamisele.

Miks peaks tervikgümnaasiume tükeldama? Üldharidussüsteemil on ju ühtne eesmärk: ette valmistada gümnaasiumilõpetajaid, kes on edukad kõrgkoolides õpitavatel erialadel ja kutsehariduse omandamisel. Miks peab 9. ja 10. klassi vahele tõmbama piiri ja kasutama selleks koguni eelmainitud finantskiilu: lõomist omavalitsuse ja riigi haridusrahastamisse? Milleks meile üldse põhikoolid? Nendest saadud tunnistusega pole ju tööturul suurt midagi peale hakata. Ühtse üldhariduseesmärgi saavutamise peab tagama ka lähestikku asuvate koolihoonete kompleks, milles peetakse silmas õpilaste ealisi iseärasusi. Nooremate ja vanemate õpilaste rühmad õpiksid enamik aega segamatult eraldi majades, kuid piisavalt ruumi oleks vaja jätta ka ühisürituste läbiviimiseks. Koolihoonete üksteisest kaugemal paiknemist saab õigustada vaid maaoludega, kus nooremate klasside õpilastel oleks sobivam õppida kodulähedases algkoolis.

Haridust nivelleeriva, koolikatseteta 9-klassilise põhikooli loomine läheb vastuollu 1. septembril 2010 jõustunud ja siiani kehtiva põhikooli- ja gümnaasiumiseadusega, milles on selgesti fikseeritud talentide väljaselgitamise ja spetsiaalõpetamise kohustus. Andekatena määratletakse seaduses õpilasi, kellel on silmapaistev üldine või akadeemiline võimekus, liidriomadused ja loominguiline mõtlemine. Sellised noored kvalifitseeritakse hariduslike erivajadustega õpilaste hulka ja kooli juhtkond peab neile organiseerima võimetele vastavat eraldi õpet. Kui spetsiaalprogrammi pole võimalik täita samas koolis, tuleb kasutada teiste haridusasutuste abi. Diferentseeritud õpet soovivad haridusreformijad alustada alles 10. klassis, kuigi noore inimese intellektuaalne eripära selgub teatavasti juba esimestes klassides ja vajab kohe võimetekohast väljaarendamist. Kui gümnaasiumiosas on ette nähtud mitu õppesuunda, siis on arusaadav, et mida varem õppetööd diferentseeritakse, seda paremaid tulemusi saadakse. Miks ei võiks eri suundades õpetamist alustada juba 8., 7., 6. või (nagu Saksamaal) 5. klassis? Veel õigem oleks seda teha veelgi varem nagu näitavad Euroopa Liidu projektide POLLEN ja Fibbonacci tulemused (www.avastustee.ee, siin lk).

Kuidas oleks parem?

Kooliklasside ja õpperühmade diferentseerimine võiks toimuda kaheti: 1) kvalitatiivselt – vastavalt õpilaste võimete laadile ja 2) kvantitatiivselt – vastavalt ande suurusele ja töökusele. Edasijõudnute aega ei tohiks raisata mahajääjate abistamiseks, sest nagu olen varemgi kinnitanud (Toetada tuleb võimekaid, PM 5.10.2010; Koolikatsed ja valikõpe jätavad talendid koju, PM 14.09. 2011), kuldpead viivad edasi kogu ühiskonda, kuid ainult oma võimeid optimaalselt rakendades.

Ilmselt ei ole sisseastumiskatsetel põhinev nn eliitkool sobivaim õppeasutus diferentseeritud õppetöö arendamisel. Minu arvates tuleks eelistada valikklassikoole, kus lapsi võetakse esimestesse klassidesse vastu piirkondlikult ja katseteta, ning neid testitakse ja jaotatakse sobivatesse õpperühmadesse alles õppetöö käigus. Need 12-aastased koolid ehk tervikgümnaasiumid annaksid juba varakult lisaks ühisele üldharidusele diferentseeritud

teadmisi ja oskusi ka kooli- ja klassispetsiifilistes õppesuundades. Valikklassikoolide vahel toimuks pidev õpilasvahetus, kuni igaüks leiab võimete- ja vajadustekohase õppeasutuse.

Süvaõppe mõõdapääsmatus

Varajase diferentseeritud süvaõppe otstarbekus on saanud eriti ilmseks seoses Euroopa Komisjoni püstitatud ülesandega õpetada meie kontinendil 2020. aastaks ühiskonna uuenenud vajaduste rahuldamiseks praegustele lisaks veel vähemalt miljon teadlast ja inseneri. Eesti Teadusagentuuri (ETAG) teaduse populariseerimise osakonna juhataja Terje Tuisu kinnitusel tähendab see Eestile selleks ajaks 3000 uue spetsialisti ettevalmistamist (Kus kasvavad teadlased?, PM 27.09.12). Tema arvates tuleks laste õppekoormust diferentseerida nii, et enamik pingutusi suunatakse valdkondadesse, kus neil avaldub loomupärane anne ja teadmishuvi. Süsteemse huvihariduse andmisel andekatele lastele tulevad koolidele appi teaduskeskused, loodusmajad ja TÜ teaduskool. Toetan eksharidusministri, riigikogulase Mailis Repsi ettepanekut ühendada koolisüsteemis üldhariduse andmine huvihariduse edendamiseks (Kool võiks olla hariduse ja huvihariduse ühendus, ÕL 05.10.12).

Keelte, muusika, balleti ja spordi süvaõppega on meil juba esimestest klassidest alates saadud päris palju pedagoogilisi kogemusi. Nüüd on vaja varajase diferentseeritud õppega alustada ka humanitaar-, reaali- ja kutseharidusliku kallakuga koolides. Eriti oluline on see loodus- ja arstiteadusliku suunitlusega õppeasutustes, sest füüsika, keemia ja bioloogia on väga teadmismahukad õppeained. Sellest on kõige paremini aru saanud inglased, kes kavandavad suuri muudatusi loodusteaduste õpetamisel. Näiteks, kui meil tutvustatakse koolinoortele Darwini teooriat ja galaktika mõistet alles põhikooli kesk- või lõpuosas, siis suures saareriigis saavad nad sellest teada juba esimestes klassides (Einar Rull. Võidurelvastumine hariduses, EPL 04.09.12). Minu arvates tuleks loodus- ja arstiteadusliku õppekallakuga koolides tuua füüsika-, keemia- ja bioloogiaõppe algus senisest märksa varajasemasse eluperioodi. Inglismaal luuakse ka tervikkooled, mitte ei lahutata/lammutata nagu meil (KesKus, 6/2010).

Õppe- ja loomevabadusest

Kuigi õppimine eeldab alati tööd ja pingutusi, peab hariduse andmine ja saamine toimuma vabas, loomingulises ja optimistlik-julgustavas õhkkonnas. Nii nagu riiki, ei tohi ka kooli ja klassi juhatada autoritaarsuse printsiibil (Mare Taagepera. Haridus ja demokraatia, PM 06.10.12). Vastasel juhul jõuame õppetöös välja nn akadeemilisse fundamentalismi (Olav Aarna. Avalikkuse ootused üldharidussüsteemile, ÕL 14.09.12). Õnneks võimaldab just diferentseeritud õpe neid karisid vältida, sest see tugineb põhimõttele, et õpilane pühendub juba varakult oma võimetele ja huvidele vastavate meelisõppeainete omandamisele. Seejuures on soovitatav üha enam rakendada nn avastusõppe printsiipe, mida on paljudes riikides hakatud rakendada juba eelkoolieast alates. Just sellist atraktiivset loomingulist mõtlemist arendavat õppeviisi on väga vaja, sest meie 15-aastased noorukid on küll olnud edukad faktiteadmiste ja oskuste orienteeritud PISA testides, aga andekate õpilaste alaõpetamise tõttu oleme OSCE hinnangul innovatiivsuse arendamisel Euroopas jäänud punase laterna ossa.

Hindamine ja edukultus

Õppetöö saab olla efektiivne vaid siis, kui õpilased ja õpetajad saavad sellest pidevalt tagasisidet. Demokraatliku õhkkonna soodustamine õppetöös ei tähenda loobumist numbrilisest hindamissüsteemist. Ka nooremate klasside õpilased tahavad teada, kas nad on õpitu hästi või halvasti omandanud. Delikaatselt rakendatud hindepäpanek mõjub pigem ergutavalt, kui pärssivalt. Tuletagem meelde rõõmsat elevust spordivõistlustel, mille korraldamise muudaks tulemuste mitteteatamine mõttetuks!

Miks peaks paremate hinnete saamise nimel tehtavaid pingutusi halvustavalt nimetama edukultuseks? Einar Rull viitas The Daily Telegraphis ilmunud artiklile, mis näitab, et edukultus ehk püüdlikkusekultus on elus edukalt edasijõudmiseks mõõdapääsmatu.

Sama lugu on riigieksamite tulemuste alusel koostatud koolide edetabelitega. Pingeread on väga vajalikud ja leiavad üha enam tunnustust, sest need kajastavad erapooletult kõige tähtsamat – teadmiste ja oskuste taset, mida vastavas õppeasutuses saavutatakse. Muidugi tuleb eksamitabelite kõrvale tuua ka teisi pingeridasid, mis reastavad samu õppeasutusi muude oluliste näitajate järgi (lõpueksamite korrelatsioon varem korraldatud tasemetööde ja kõrgkoolidesse sissesaamise tulemustega, edukus isiksuse arendamisel ja koolivälises tegevuses jpm) (Alo Raun. Eesti koolid paremini ritta, PM 05.09.12). Kui koolidele hakataks Inglismaa eeskujul jagama kvaliteedimärki „Arenget toetav kool”, siis selle andmisel tuleks arvestada kõiki edetabeleid, eelkõige muidugi peamist – õppetöö hinnetel põhinevat.

Õppesuuna valik on juhuslik

Diferentseeritud õppe juurutamine üldhariduskoolide vanemates ja nooremates klassides nõuab (nii nagu ka kõrgkoolides) ühiskonna erialavajaduste põhjalikku tundmaõppimist. Praegune õppesuuna valik koolides on väga juhuslik ja kindlasti ei sobi elukutseprioriteetidega (Merike Teder. Koolid valivad kallakut, PM 17.09.12). Nagu selgub gümnaasiumi riiklikust õppekavast, on paigast ära õppeainete kohustuslikud õppemahud: matemaatikale on eraldatud 8–14, ajaloole 6, eesti keelele 6, esimesele võõrkeelele 5 ja teisele võõrkeelele samuti 5 kursust, aga alusteadustele füüsikale vaid 5, bioloogiale 4 ja keemiale koguni 3 kursust (!) (Mikk Salu. Väikekoolid kardavad matemaatikat, PM 11.09.12). Paistab silma liialdamine matemaatikaõppega, mida kirjanik Karl Martin Sinijärv on juba jõudnud naeruvääristada „rehkendamise-sehkendamisena” (ÕL 14.09.12). Haridus- ja Teadusministeerium peaks hoolitsema selle eest, et riigile olulised humanitaaralad ja eriti loodusteaduslikud õppeained leiaksid eri õppekallakutega koolides piisavalt tähelepanu ja nende õpetamine-õppimine oleks küllaldaselt stimuleeritud.

Reaalia vs humanitaaria

Millele küll toetuti, kui põhikooli- ja gümnaasiumiseaduse uues eelnõus püstitati eesmärgiks sisse seada kohustuslikud gümnaasiumieksamid matemaatikas, eesti keeles ja võõrkeeles? Kaks keele-eksamit ühe matemaatikaeksami vastu? Kas meie haridusjuhid tahavad kõigist koolilõpetajatest teha filolooge? SA Innove õppekava ja eksamikeskuse nõuniku Einar Rulli andmetel on pärast gümnaasiumi riigieksamite „filologiseerimist” meie õpilaste teadmised loodusteadustes ja ühiskonnaainetes sertifitseerimata, mistõttu ei võeta neid paljudel erialadel välismaa ülikoolidesse edasi õppima.

Minu arvates võiks koolilõpu kohustuslikke riigieksameid olla neli: 1) loodusteadused (füüsika, keemia, bioloogia jms), 2) humanitaarained (kirjandus, ajalugu, ühiskonnaõpetus jms), 3) keeled (emakeel ja võõrkeel) ja 4) matemaatika. Kõik need eksamid võiksid olla vastavalt kooli profiilile kas kitsama (kergema) või laiema (raskema) programmiga. Õnneks on uues õppekavas loodus- ja sotsiaalaladel juba ette nähtud õppesuundadele vastavad õppeasutuse enda organiseeritud kohustuslikud koolieksamid. Suur osa loodus- ja humanitaaralaseid teadmisi on aga sedavõrd üldvajalikud, et kergema profiiliga riigieksamid tuleks siiski kehtestada kõigis kõrgkoolis edasiõppimisele orienteeritud gümnaasiumides. Kutseharidust andvates 12-aastastes koolides on muidugi vaja maast-madalast põhitähelepanu pöörata tehnoloogilistele ja rakenduserialadele.

Kuna üldhariduskoolis õpitakse enamasti oma vanemate kulul, siis toimub seal andekamate õpilaste eelisarendamine peamiselt õppeainete atraktiivsuse tõstmise, parimate pedagoogide ja eraldi õpperühmade rakendamise teel. Kõrgkoolides õppijad vajavad enamasti juba ühiskondlikku finantstoetust. Materiaalsed raskused ei tohi sundida parimate eeldustega noori

edasiõppimisest loobuma või raiskama õpiaega juhutöödel raha teenimisele. Kahjuks ei ole kõrgkoolides kehtestatud toetused suunatud õppeedukuse stimuleerimisele, vaid soodustavad vähemvõimekate läbiveeretamist (Friedrich Kaasik. Vajad raha? Tule ja võta?, PM 09.08.12). Eesti noorima teadusdoktori, TÜ õppejõu Margus Niitsoo arvates on edukaimad gümnaasiumilõpetajad jäetud ülikoolis pika ninaga. Toetust kavatakse anda vaid neile, kes on pärit vaesest perekonnast ja kes suudavad õppimisel „ainetest 30 EAP jagu läbi venitada” (Vaesed või võimekad, PM 27.08.12). Parimate õppetulemuste saavutajatele tuleks taastada automaatselt rakenduv lisatoetus, nii nagu see oli Nõukogude ajal kõrgendatud stipendiumi saamisel.

Ühiskonna ootused

Tartu Ülikooli äsja valitud rektor Volli Kalm väitis, et riigile olulisi kõrgharidus- ja teadusprioriteete on alles vaja defineerida (Sirp 31.08.12). Üheks eelistuseks on seni olnud rahvusteadused, mida on seni määratletud kui Eesti ajaloo, keele, kirjanduse ja kunsti uurimist, mida viiakse läbi eelkõige rahvusülikooliks nimetatud Tartu Ülikoolis. Käärikul augustis 2012 toimunud haridusarutelul nimetati meie riigile strateegiliselt oluliste valdkondadena veel nano- ja biotehnoloogiat, informaatikat, inseneriteadusi, isamaateemalisi sotsiaalteadusi ja meditsiinilisi (näiteks toidu ja vee) uurimusi, ettevõtluskoolitust ja riigikaitset (Karl Kello. Rahvusülikooli struktuuriväline üksus, ÕL 14.09.12).

Haridus- ja teadusprioriteetide määramatus häirib teadusuurimuste väärtustamist ja uurimistoetuste määramist. Aastaid toimis Eesti Teadusfondi (ETF) grantide ja sihtfinantseerimise süsteem, kuid 01.03.2012 asutati Eesti Teadusagentuur (ETAG) taotluste hindamiseks, institutsionaalsete (IUT) ja personaalsete (PUT) uurimustaotluste määramiseks. Teadushindamise ja -rahastamise segaduse on kõige avaramalt ja sügavamalt (teeneteisest sõltumatult) kokku võtnud TÜ meediaprofessor Halliki Harro-Loit (Teaduspoliitika lambakarjatamise meetodil, Sirp 14.09.12) ja TÜ geoloogiainstituudi teadur Andres Marandi (Ühisvara tragöödia ehk kuidas kasutada ühist teadusraha?, Sirp 28.09.12). Nendest põhjalikest missioonitundeliselt kirjutatud analüüsides selgub, et uurimistoetuste suunamine eeskätt enamtsiteeritud teadlaste uurimisrühmadele ja liikumine senisest suurematele toetusmahtudele (täiskulu mudeli poole) viib väikese riigi teaduselu paari aastaga krahhini. Ka Tallinna Ülikooli eksrektor, Helsinki Ülikooli professor Rein Raud tõstab teravalt üles küsimuse „ressursside koondamise ja vaid paarile üksikule kaardile panustamise otstarbekuse kohta Eesti-taolises väikeses keskkonnas” (Kui ükskord lahvatab vimm ..., PM 24.09.12).

Laialdast kriitikat on ETAGi puhul pälvinud uurimistoetuste määramisel ülemäärase kaalu omistamine taotlejate teadustööde tsiteerimisindeksitele. Viitamine on oluline näitaja küll, aga seda ei sobi kasutada formaalselt, s.o ühtmoodi eri valdkondades ja täpselt tuleb näidata, mida väärtuslikku õieti tsiteeritakse. Vastasel korral muutub viitamine lausa absurdiks (Valter Lang. Humanitaariast – ilma hala ja hālinata, PM 19.09.12; Peeter Espak. Kas ikka hinnata teadust numeroloogia ja maagia toel?, Sirp 21.09.12).

ETAG on omadega ummikusse sattunud: selle agentuuri üks osa – teaduse populariseerimise osakond – soovib lähiajal tunduvalt suurendada teadlaste ja inseneride arvu x (vt eespool), teine osa – teadustööde hindamiskomisjon aga võib uuel reeglistikul põhinedes kahandada olemasolevatki teadlaskonda. ETAGi algatajad ja praegused tegijad on ka ise kinnitanud, et teadusreform oli „tõtakalt läbiviidud” ja lubavad uurimistoetuste regulatsioonis tõsisid muudatusi teha (Jüri Allik. Ühest akadeemilisest vereliinist; Andres Koppel. Eesti Teadusagentuur sügistormis, Sirp 21.09.12).

Kuidas toetada Eesti teadust?

Minu arvates on tarvis esmajoones kokku leppida teadusprioriteetides. Nendeks võiksid olla rahvusteadused, mille mõistet tasub tunduvalt laiendada (samastades neid välismaa eeskujul

riigiteadustega): „Eesti rahvusteadus e riigiteadus on teadus, mis edendab optimaalseimal viisil meie maa keelt, kultuuri, haridust, majandust, rahvusvahelist mainet, elanike tervist ja heaolu.” Eri valdkondades peaks toetuste määramine toimuma spetsiifiliste kriteeriumide põhjal, seetõttu tuleks jaotatav teadusraha kõigepealt suurematesse lahtritesse ära jagada. Ei ole õige panustada 30 miljoni euro suurusest üldsummast valdavalt enamikku (23 miljonit eurot) institutsionaalsete uurimistoetuste (IUT) väljamaksmiseks – selleks piisaks poolest summast (15 miljonit eurot). Tunduvalt rohkem toetusi tuleks välja maksta uudsete, otsinguliste ja õppesuundi abistavate väiksemate, nn personaalsete uurimistööde (PUT) kas või osaliseks finantseerimiseks. Et päästa Eesti teadust, on vaja PUT-e rahastamiseks eraldada mitte 7 miljonit, vaid minimaalselt 15 miljonit eurot ning toetada mitte 20, vaid näiteks 100 taotlejat! Ja loomulikult tuleb hindamine ja rahastamine muuta märksa avatumaks ja suurendada otsustajate ringi.

Kokkukasvamine

Nagu ülaltoodud analüüsist selgub, oleks Eestis üksteisega tihedalt seotud haridus- ja teadusvaldkondade optimaalseks suunamiseks vaja teha põhjalikke uurimusi ja eeltöid. Teeme ettepaneku luua selleks eraldi organisatsioon Eesti Haridusinnovaatika Keskus (EHIK), mis võiks olla sõltumatuse mõttes riigikontrolöri või õiguskantsleri analoogiks. Selle institutsiooni üks põhiülesandeid oleks välja selgitada riigi jaoks esmavajalikud (prioriteetsed) rahvus(=riigi)teaduspõhised valdkonnad, mille edendamiseks oleks tarvis mitmesuunaliste tervikgümnaasiumide ja kõrgkoolide alusel välja õpetada tipptasemel haritlasi ja teadlasi. Seetõttu peaks mitte ministeerium, vaid EHIK koordineerima uurimistoetuste väljastamist ETAGi poolt. Välis- ja kodumaiste kogemuste põhjaliku analüüsi järgi võiks EHIK soovitada, millised üldharidus- ja kõrgkoolivormid oleksid kõige sobivamad spetsialistide diferentseeritud väljaõppeks. EHIK võiks koordineerida õpetajakoolitust riigi kõrgkoolides, arendades koostööd TÜ ja TLÜ didaktikakeskustes ja praktika- e harjutuskoolides. TÜ üldpedagoogika professor Edgar Krull kiitis EHIK loomise idee heaks ja märgib: „Eesti hariduse normaalseks arenguks ei piisa üksikute haridusspetsialistide omavahelistest vaidlustest, vaid vaja on erinevaid hariduspoliitika ideid kandvaid nn haridusparteiisid, mis oleksid võimelised teatud põhimõtete eest seisma ja ka neid ellu viima pikemas perspektiivis.”

EHIK võiks paikneda Tartus, kus on ka HTM ja Eesti rahvusülikool. Sobivaks kohaks oleks endise Tartu Õpetajate Seminari kinnistu Salme t 1a. EHIK koostööpartneriteks võiksid seal saada TÜ Pedagogicum ja teaduskool. Tänu pedagoogikasuunda arvestanud arhitektuursele lahendusele ja ruumiküllusele sobiks just Salme t 1a ja kõrvalhoonetesse asutada üldriiklikke (ja TÜ Pedagogicum) kõrgtehnoloogilisi aktiiv- ja avastusõppekeskusi, õpetajakoolituse laboreid, mida saaksid ka kooliõpetajad ja -õpilased külastuskorras kasutada mitmesuguste erialade süvaõppeks. Ruumi peaks uues keskses jääma ka pedagoogide ja teadlaste vabaühendustele.

Autor on Tartu Ülikooli emeriitprofessor, Karl Ernst von Baeri Fondi juhatuse esimees, Eesti Teadlaste Liidu juhatuse ja SA Ahhaa teadusnõukogu kauaaegne liige.

Sirp, 41, 02.11.2012, siin korrigeeritult

Raik-Hiio Mikelsaar: Minu artikli „*Eestisse tuleb luua haridusinnovaatika keskus*“ ilmunisest on möödunud üle seitsme kuu. Mis on Eestis selles valdkonnas vahepeal juhtunud? Mäletatavasti oli juba toosama november tormiline: 14.11.2012 avaldati laineidlöönud "Harta 12", mis kergitas esile rahvaalgatuse „instrumendi“ loomise vajaduse ja nädal hiljem, 21.11.2012 peeti Vabariigi Presidendi Toomas Hendrik Ilvese eestvõttel ja SA Eesti Koostöö Kogu (EKK) vahendusel Kadrioru Jäakeldris läbi viidud koosolekul nõu, kuidas käivitada Rahvakogu portaali ja avalik arutelu poliitkriisist väljatulemiseks. Rahvakogu veebikeskkonnas koguti tuhandeid rahvaalgatus-ettepanekuid, mida eksperdid 2013. a märtsikuus läbi vaatasid. Välja sõelatud ideid analüüsiti ja hääletati rohkem kui 300 rahvaesindaja poolt 6. aprillil 2013. a ja esiplaanile kerkinud ideed-ettepanekud esitas EV president kolm päeva hiljem, 9. aprillil, Riigikogule. Rahvakogu arutelul oli haridusvaldkonnast vähe juttu, aga välja tuleb siiski tõsta Kristi Ugami soovitus – koolide lahutamise puhul (maaoludes võib see kohati

õigustatud olla) tuleks eelistada koolisüsteemile põhikool ja gümnaasium süsteemi algkool ja keskkool.

Hariduse edendamise seisukohalt oli Rahvakogu ettevõtmine väga tähtis selles mõttes, et avalikkusega suhtlemise veebikeskkonda soovitati jätta pidevasse kasutusse. Selle arvamusega on kooskõlas nn Rändaja Trio ettepanek. Nimelt kohtusid 7. veebruaril 2013. a Tartu bussijaama kohvikus “Rändaja” Raik-Hiio Mikelsaar, Madis Linnamägi ja Margus Vilumets, kes pidasid vajalikuks asutada **Eesti Rahvaalgatuse Keskust (ERK)**, mis koguks, analüüsiks ja kasutaks rahvaalgatuse mõtteid esialgu virtuaalselt Rahvaalgatuse portaali vahendusel ja töötaks hiljem nn ajutrustina endises Tartu Õpetajate Seminari hoones Salme 1a (sellest majast oli mu novembri-artiklis juttu). Finantsiliselt peaks kõnesolevat keskust Rahvaalgatuse Fond toetama hakkama. ERK allüksusteks saaksid Eesti Haridusinnovaatika Keskus (EHIK), aga ka majandus-, õigus-, sotsiaal- jt innovaatika-keskused.

EHIK-l oleks arutlusteemasid palju, eeskätt Eesti üldharidusstrateegia väljatöötamise algatus, mis tehti 2010. a Eesti Koostöö Kogu, HTM-i ja SA Eesti Haridusfoorumi poolt. Gümnaasiumide lahutamine põhikoolist ei saa olla üldine haridussuund Eestis. Seda kinnitab paljude töökomisjonide analüüsi põhjal ka Riigikogu kultuurikomisjoni esimees Urmas Klaas kirjutises “Keskendume hariduse kvaliteedile, mitte betoonile” (Reformikiri, Talv 2013), soovitades rakendada meie hariduselus nii eraldatud kui ka terviklikke koolisüsteeme.

NB! Tartu Ülikooli innovatsioonikoolide võrgustik, www.ut.ee/et/uudised/tu-innovatsioonikoolid-alustavad-koostood-uuenduslikuma-koolisusteemi-nimel, 14.06.2013.

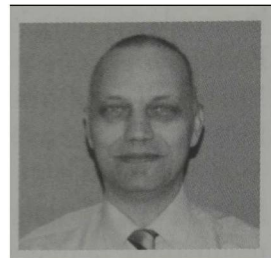
B. G. Forseliuse Selts: See on väga teretulnud, kuid poolik hariduselu ja koolisüsteemi uuendamise tee nagu on väheperspektiivne ka museaalse Vana Anatoomikumi kohandamine kaasaegseteks õppelaboriteks.

Eesti entusiastid ja visionäärid on projektipõhiselt tegutsenud juba väga kaua, ka Forseliuse Sõnumites on palju materjale ja kajastusi. Ühe meeskonna tegevuse ülevaade on alljärgnevas artiklis “**Neljas aasta Avastusteed**” *Homo sapiens sapiens* on teadlastele veel suurim mõistatus, koolidel pole võimalik aju olemust ja õpilase genoomi uurida, koolitööd ja teadust ei saa teha paralleelselt. Uusi õppe- ja õppimismeetodeid tuleb paljude teadusharude koostööna välja töötada.

Neljas aasta Avastusteed

Illar Leuhin, Avastustee meeskonna liige

Importkaup? Kui Eesti iseseisvuse taas välja kuulutas, hakkas meile üha ja enam käima inimesi välismaalt, kas siis ajendatuna sellest, et näha pool sajandit raudse eesriide taha varjunud riigi anekdootlikku seisukorda või siirast soovist kaasa aidata meie edenemisele. Töötasin toona ühes õpetajakoolituse keskuses. Ka meie juurde sattus aeg-ajalt külalisi raja tagant, isegi „Lombi tagant“, nagu enamasti Ameerikast tulnud spetsialiste nimetati. Mul ei unune ühe oma kolleegi põlglik torin, kes oli pahane kõikide sedalaadi asjameeste peale, olles veendunud, et nood peavad meid sarnasteks vastselt puu otsast kahele jalale tõusnud ahvidele.

1995. aasta augustis oli mul õnne käia koos Karin Hellat'iga Californias, kus toimus sealsete õpetajate täiendkoolitus. Nemad suhtusid meisse märksa aupaklikumalt kui nii mõnigi siinne kolleeg neisse. Meid võõrustasid Mare ja Rein Taagepera, kelle juures me elasime kolm nädalat. Selle aja jooksul saime me osa kaunis pikast suvekoolist, kus õpetajad töötasid nii õppekava kui ka õppesisu kallal. Mõistagi ei kutsutud meid sinna niisama vaatlema. Kutse tagamõtteks oli meiegi õppekorralduse renoveerimine. Kahtlemata omas nõukogudeaegne koolisüsteem terve rea plusse, kuid elu näitas, et harmoonilise nõukogude inimese kasvatamisest ei tulnud midagi välja. Suurema osaga kooliharidusest polnud elluläinud noortel midagi peale hakata. Californias saime me võimaluse osaleda vaatlejatena koolitundides (seal algab kool augustis). Laste rutiinne innustatus ei jätnud kahtlustki, et tegu võiks olla mitte spetsiaalselt meie jaoks lavastatud etenduse, vaid juurdunud süsteemiga. Õpilased õppisid füüsikat, keemiat, bioloogiat ja teisigi loodusdistsipliine läbi suunatud avastusõppe.

Mare Taagepera töötas juba tollal paralleelselt nii California Irvine'i kui ka Tartu Ülikoolis. Ja oma missiooniks näis olevat ta võtnud selle meetodika eksportimise ka oma sünnimaale. Et ta on elukutselt keemik, siis saigi ta kõige paremad partnerid keemikute seast. Professor Toomas Tenno ja Karin Hellat on veendunud suunatud avastusõppe pooldajad. Esialgu oli aga siinne pinnas selleks väheviljakas, kuna 50 aastat hoopis teistsugust voolu oli jätnud oma jälje.

Enne Avastusteed

Esimene tõsisem katse midagi muuta toimus 1995. aasta suvel, kui toonane Bioloogia ja Geograafia Didaktika Keskus (praegu Loodusteadusliku hariduse keskus) Tartu Ülikooli juures kutsus kokku loodusteaduste õppejõud ning korraldas vastavate alade kooliõpetajatele kahenädalase koolituse. Selleks kutsuti Mare Taagepera algatusel kokku initsiatiivgrupp, mille nimeks sai „Projekt 1999“ ning seda juhtis komisjon Toomas Tenno egiidi all. Projekt andis välja õppematerjalide kogumiku, mida on hiljem paljud õpetajad õpetajakoolituste käigus tsiteerinud. Ettevõtmist rahastas Avatud Eesti Fond, osalejaid oli vaid sadakond ning õpetajad jäid koolitusega üldjoontes rahule. Õppejõududes süvenes aga veendumus, et ainekeskselt ülesehitatud koolitusest ei ole suurt tulu loodusainete omavahelise lõimimise kontekstis. Paraku pühendusid koolituse läbiviijad oma kitsale valdkonnale ning koostöö eri teadusvaldkondade vahel ei toiminud. Analoogilisi koolitusi korraldati mõnevõrra modifitseeritult ka järgmistel aastatel.

Aastail 2004...2006 osales Tartu Ülikool Euroopa 6. raamprogrammi projektis „Loodusteaduste õpetamise kaasajastamine Euroopa alg- ja põhikoolis rakendades uurimuslikku õpet“ (projekt **SciencEduc**), milles osales 5 Euroopa Liidu liikmesriigi õpetajakoolituse projekti. Eestist osalesid projektis üksikud õpetajad, kõige enam Pärnust, Järvamaalt ja Tartust.

Järgnes kolm ja pool aastat kestnud projekt **Pollen**, milles osales 12 avastusõppe lähtelinna ning mille fookuses oli avastusõppe tutvustamine vastava linna koolieelsetes lasteasutustes

ning algklassides. Projekti käigus töötati välja suur hulk lühemaid ja pikemaid uurimusliku õppe juhendmaterjale. Eestis olid kaasatud peamiselt Tartu lasteaiad ning koolid, koostati esimesed praktiliseks tööks vajalikud õppekomplektid ning toimusid õpetajakoolitused lasteaedades ning koolides.

Polleni lõppedes oli Euroopa Liidu 6. raamprogrammi haridusprojektide hindamiskomisjon Michel Rocard'i juhtimisel koostanud aruande, kus tõsteti esile kahe EL rahastatud projekti – Pollen ja Sinus Transfer – kvaliteeti ning nende kahe projekti ühendamisel sündinud 7 raamprogrammi jätkuprojekt, **Fibonacci** ühendab 24 partnerit, kes tegutsevad avastusõppe intensiivse propageerimisega Euroopas. Fibonacci projekt kannab nime „Uurimusliku teadusõppe ja matemaatikahariduse laiaulatuslik levitamine“ ning toimub aastatel 2009–2013. Projekti eestipoolne koordinaator on prof. Toomas Tenno.

Innove projekt

2009. aastal kirjutas rühm prof. Tenno ümber kogunenud entusiaste B. G. Forseliuse Seltsi initsiatiivil projekti SA-le Innove, taotledes rahastust projektile „Kõiki lapsi arendava ja kaasava uurimusliku õppe (avastusõppe) laialdane rakendamine Eesti alus- ja põhihariduses“ Et Eesti Haridus- ja Teadusministeerium toetas seda ettevõtmist, sai nimetatud projekt ka 75% ulatuses rahastuse. Ei saa mainimata jätta, et tegu oli esimese avastusõpet toetava projektiga, mida ka Eesti riik 15% ulatuses toetas, lõviosa rahadest laekus Euroopa Sotsiaalfondist. Uus projekt sai kohe päris algul endale lühendnimetuse „**Avastustee**“ Ankeetide, tõendite ja muu paberliku asjaajamise tarvis loodi projekti käigus ka samanimeline koduleht, mille asjaomased kiiresti omaks võtsid. Projekti suureks eeliseks oli pisikese, ent tõhusa koolitajate meeskonna olemasolu varasematest projektidest. Vägagi mitmed neist töötanuks kindlasti ka altruistlikult entusiasmist, kui merkantiilne ühiskond koos pidevate hinnatõusude ja vaesuspärril vaakuvate töötasudega vastupidisele ei sundinuks. Projektijuhi Toomas Tenno eestvedamisel otsustati, et suunatud avastusõppe metoodika väära tõlgendamise vältimiseks eeldatakse, et kõik seda rakendama asuvad õpetajad peaksid eelnevalt läbima vastava teemakoolituse. Ja nii sisuliselt iga teema puhul. Ehkki õppivatele pedagoogidele olid koolitused tasuta, tasustati koolitajate töö.

Erinevad teemad olid välja töötatud peamiselt Prantsusmaa ja Ameerika Ühendriikide teadlaskollektiivide poolt, arvestades nii lapse arengut kui ka ühiskonna vajadusi. Meie projekti eesmärgiks oli neid teemasid eestistada ning kohandada, lisades vaid üksikuid nüansse. Peamine, millega meil rinda pista tuli, oli olemasolevate teemade seadmine ja jaotamine jõukohaseks vastavalt kas lasteaiast lastele või koolidele. Projekti põhieesmärk oli aga kirjas selle pikas nimetuses.

Meeskonnal pole midagi ette heita SA-le Innove, kes nõudis pidevalt korrektseid kokkuvõtteid ja vahearuandeid. Ka sai projekti põhieesmärk täidetud. Me lootsime saada igast Eesti maakonnast vähemalt ühe kooli ja ühe lasteaia, kelle abiga uurimuslikku õpet levitada. Selleks me saatsime kõikidele sobivatele (üldharidust pakkuvatele) lasteasutustele elektronkirja, kus põgusalt oma eesmärgi tutvustasime. Juba esimese viie päevaga olid meie projektiga liitumiseks põhimõttelise nõusoleku andnud 69 lasteasutust viiest maakonnast. Paari nädalaga oli meiega liitunud 31 kooli ja 60 lasteaeda. Sedavõrd suur huvi meie tegevuse vastu viis otsuseni, et väga laialt me seda reklaamida ei tohiks, kuna vastasel korral poleks meil olnud ressursse, et kõiki soovijaid rahuldada. Lasteasutuste huvi koolituste vastu ületas niigi meie ootusi. Aasta lõpuks oli liitunud üle saja, teise aasta lõpuks üle 200 ning projekti lõpuks 314, sealhulgas 102 kooli. Projekti viimasel aastal tõusis seoses uue õppekava rakendamisega ka koolide huvi, kuna nüüd kattus meie eesmärk üldhariduse sihtidega.

Innove projekti teisel aastal otsustati, et Avastustee ei ole mitte pelgalt projekti lühendnimetus, vaid suunatud uurimusliku õppe metoodikat rakendav ning uut õppekava toetav paradigma.

Piirangud

Kui projekti algupoolel oli koolitavate suhtumises tunda skepsist ning nii mõnestki tagasisidest võis lugeda, et nad ei saanud koolituselt suurt midagi uut ja et nad kasutavat niigi oma igapäevatoos katsetamist ja avastusõpet, siis peagi olukord muutus. Kui koolitajad tõid sõnaselgemalt välja erinevuse nn avatud ja suunatud avastusõppe vahel, tõusis huvi koolituste vastu veelgi. Ka meeskond oli alul pisut skeptiline ning kaldus arvama, et ehk on tung koolitustele sedavõrd suur pelgalt tänu sellele, et tasuta koolituse eest saab enda enesearendamist tõendava dokumendi. Juba õige pea aga selgus, et ka korraldajatepoolne skepsis ei pidanud paika, kuna umbes pooled koolitustel osalenud pedagoogid ei tundnud vähimatki huvi tõendi vastu.

Selleks, et koolitamata õpetajatele mitte jagada vaid süsteemselt ning tervikult komplektis kasutamiseks mõeldud materjale, võimaldati juurdepääs õpetajaraamatutele ja töölehtedele vaid koolituse läbinuile. Samuti seati üldjoontes nõudeks, et metoodikat rakendama asuv õpetaja oleks läbinud üldteoreetilise kursuse.

Teemade rakendamine näis rahastaja vaatepunktist esialgu mitte sujuvat. Põhjus oli ilme: haridusasutustes tehakse tööplaan pikaks ajaks ette, vähemalt õppeaastaks. Nii ei olnuks loogiline nõuda, et kohe pärast koolituse läbimist õpetajad oma plaane päeva pealt muudaksid. Nii oli ka veel projekti lõpuks umbes 2500 õpetajat kokku läbinud üle 5500 koolituse, kuid tervikliku õppetsükli lastega olid läbinud veidi enam kui 130. Samas on meeskonnal alust arvata, et tegelikult oli rakendajaid märksa enam, ent selle tõendamiseks tarvilik tagasisidestussüsteem oli paljudele üle jõu käiv. Teine rakendamist pidurdav asjaolu oli strateegiliste vahendite nappus. Mitte just kõik õpetajad ei leia aega või ei oma võimalust asendada õpetajaraamatus loendatud vajalikke esemeid analoogsetega. Iseäranis probleemiline on see ahtama teoreetilise baasiga pedagoogidele, kes pole pädevad otsustama, milliseid konkreetseid katseid või mänge oleks võimalik asendada nii, et õpieesmärgid ei muutuks. Kõnealuse projekti eel tegutsenud õppetöökis tarvilikke vahendeid komplekteeriv OÜ Saiens ei suutnud kõike soove rahuldada, kuna selle eestvedajad olid peamiselt Avastustee sisutegevustesse rakendatud. Kui aga koolitajad näitasid praktiliselt ette, kui lihtsate ning valdavalt juba olemas olevate vahenditega on enamik tsükleid läbitavad, vähenes ka õppevahendite puudumisest tulenenud pedagoogide esialgne nõutus.

Ratta leiutamisest

Avastustee meeskond leidis, et uuesti pole mõistlik ratast leiutada, eriti kui endinegi veel eeskujulikult veereb. Õige tee olnuks kokku koguda mõttekoda, kuhu kuulunuks arengupedagoogid, sotsioloogid, erialaspetsialistid, ökonomistid ning kes kõik veel. Mõttekoda pidanuks alustama kahest otsast korraga, uurimaks ühiskonna tänaseid vajadusi ning ennustama neid tulevikuks ühelt poolt, teiselt poolt aga kombineerima laste arengut ning huve silmas pidades põneva ja lõimitud õppekava. See aga pole nii labane tegevus kui mõne pisi-riigi tutvustuslogo väljanaputamine. Õppekava koostamine on ühiskonna arenguperspektiive silmas pidades äärmiselt vastutusrikas töö ning nõuab tohutuid ressursse. Õppekava ei saa kokku panna kohakaasluse alusel töötades või hobi korras, selleks tuleb tõsiselt pühenduda. Selleks aga meil vahendeid ilmselt napib.

Milleks aga leiutada uut õppekava, kui kogu see töö on maailmas sadade autorite ja teadlaste kaasabil ära tehtud ning tulemus läbi katsetatud? Muidugi on igas riigis mõningad erinüansid, millele tuleks tähelepanu pöörata ning arvatavasti on nii mõnedki riigid läinud seda teed, et enda laste jaoks päris originaalne õppekava leiutada. Kui aga eesmärgina silmas pidada mitte iga hinna eest teistest erinemist, vaid laste arengut, pole väga oluline, milline olemasolev valmis kava aluseks võtta.

Avastustee võttis eeskujuks peamiselt kaks olemasolevat õppekava. Ühe kaunis terviklikult väljatöötatud õppekava koostamist on juhtinud ja toetanud Rootsi Kuninglik Teaduste

Akadeemia¹ ning ka Kuninglik Rootsi Rakendusteaduste Akadeemia² Rootsis tegeleb alates 1997. aastast õpetajatega vastav täienduskoolituse asutus³, kelle üheks partneriks on Avastustee. Näiteks on hetkel koostöös välja töötamisel toiduainete keemia õppetsükkel. Suureks eeskujuks on Avastusteele ka Ameerika Ühendriikide rahvusliku teadusressursside keskuse⁴ materjalid⁵. Sealse õppekava arenduskeskuse esimesed edukalt katsetatud materjalid valmisid juba 1991. aastal, käesoleval ajal kasutusel olevad materjalid on valminud 2004. a, ent nende viimistlemine kestab. Ameerika metoodilistes ja juhendmaterjalides on pööratud suuremat rõhku erinevate õppeainete lõimimisele ja ka teistsuguse emakeelega laste õpetamisele.

Soov lasteaiakursust kordama jääda

Üheks paremaks indikaatoriks kõnealuse metoodika kvaliteedist on nii mõnelgi korral ette tulnud juhud, kus paar kuud koolis käinud laps leiab, et soovinuks lasteaeda tagasi minna, kuna seal oli palju huvitavam. Mõistagi tuleb seda ette siis, kui laps satub koolis vana paradigmat järgiva õpetaja käe alla.

Ei saa vastu vaielda faktile, et kõikidele inimestele avastusõpe ei istu. Süvenemata siinkohal põhjustesse, tuleb aga kõnekamaks pidada teist fakti – need õpetajad, kes on saanud korra avastusõppega „käte valgeks“, ei soovi traditsioonilise didaktika juurde tagasi pöörduda. Ühtki õpetajat siin süüdistada ei saa: enamik neist on ise õppinud ning seni ka praktiseerinud didaktilise paradigma järgi. Didaktiline ehk õpetav paradigma rajaneb selgeksõpetamisele ja pähetuupimisele ning hilisemale faktide reprodutseerimisele ning juhtival kohal on kuulmine ja nägemine, mida autoriteetne pedagoog peamiselt loengu või demonstratsiooni vormis vahendab. Pelgalt kuulmisele ja nägemisele tuginemine on aga ebaefektiivne viis seoste loomise, loomingu ja kriitilise meelega arendamise seisukohalt. Paraku just viimased on ellu astuva noore jaoks relevantsemad, fakte on hea peast teada vaid vahvates mälumängudes.

Avastustee aga rajaneb heuristilisel õppeviisil, mis suunab küsimuste esitamise, probleemide püstitamise ning varasematele teadmistele tugineva eakohase juhendamise kaudu õppijat iseseisvale teadmiste hankimisele. Siin on põhiorhk just sõnadel eakohasus ja suunamine, mille olulisust metoodika kriitikud jõuliselt alahindavad. Heuristiline paradigma tugineb õpilaste käelisele tegevusele ja nende omavahelisele kommunikatsioonile, mis on iseäranis olulised ning eluks ajaks arendatavad just hästi noores eas. Õppija eale vastavalt tõusetuvad esikohale probleemide nägemine, küsimuste esitamine, ideede genereerimine ja katsete planeerimine.

Lapsele, õigemini mistahes eas õppijale, peab õppimine olema huvitav selle sõna kõige sügavamas tähenduses. Iga uus asi on huvitav ning köidab mõnda aega. Enamikul on kogemusi lastele ostetud mänguasjadega. Kui kaua laps sellega mängib või millal huvi kaob? Eks ka kooli võib ju lapsi meelitada mistahes põnevate tegevustega. Eksperimenteerige mõttes, kui kauaks jagub poistel huvi arvutamängude vastu? Kui poleks uusi levelid, uusi mängu, uudseid lahendusi, siis muutuks see kõik suhteliselt kiiresti igavaks. Kindlasti jaguks iga-suguseid vingeid mängu vähemalt aastaks. Aga mis saaks edasi? Uued versioonid, võistlusmoment, preemiad ja auhinnad? Mõneks ajaks saaks sedasi kalkuleerides lapsi õhinaga kooli meelitada, eriti kui ka tütarlastele eakohaselt põnevad tegevused välja mõelda. Ent see ei ole ju kooli eesmärk! Kooli ülesandeks on siiski noorte inimeste ettevalmistamine eluks. Miks aga seda sunduse ja orjusega on võrreldud? Eks ikka põhjusel, et pikka aega on

¹ Lühendina rahvusvaheliselt kasutusel KVA (rootsi keelest)

² Lühendina kasutusel IVA (rootsi keelest)

³ Lühendina NTA [Swedish NTA Program, URL <http://www.nta.kva.se/Teman/>]

⁴ Tuntud lühenditena NSRC' STC — National Science Resources Center, Science and Technology for Children

⁵ Ülevaade vt URL www.nsrconline.org/pdf/NSRC_Catalog05.pdf

koolil olnud justkui mingi oma rida ajada, teadussaavutusi tutvustada, mälu treenida ja sõnakuulelikkust drillida. See kõik aga on kooli eilne päev, ühiskond on edasi arenenud. Igaüks teab midagi sellist, milles teised nõrgemad on ning kõike ei tea keegi, isegi mitte õpetaja! Avastustee mitmed koolitajad on oma magistritöös võrdlevalt uurinud uude ja traditsioonilise meetodiga õpetatud lapsi ning veenvalt välja toonud, et avastusõppe meetodil õppinud lapsed on enamasti edukamad⁶

Nooruse voorused

Miks me räägime Avastustee puhul pigem eelkoolieast kui gümnaasiumist, ehkki kõrgemat järku mõtlemisoskusi oodatakse traditsiooniliselt alles noore inimese küpsemas eas? Põhjus selleks on väga lihtne ja toetub arengupsühholoogiale. Mõistagi eeldab uurimusliku õppe metoodika pedagoogilt varasemast hoopis teistsugust ettevalmistust ning on oma algetapil kaunis keerukas. Õpetaja ei saa minna klassi ette pelgalt teadmistest tulvil jutlustajana, toeks üksnes õpik ja allajoonitud konspekt. Ettevalmistustöö on katseid ja mängulisi elemente sisaldaval õppetööl suur, kuid õpitulemused veelgi suuremad.

Asumata siinkohal ümber jutustama arengupsühholoogia nurgakive, piisab ehk näitlikustatud faktist, mis tuli ilmekalt esile, kui meeskond eksperimenteeris kohandatud uut materjali toiduainete keemia teemal. Fakti tunnistajaks olid lahtiste tundide puhuks külla kutsutud rootsi kolleegid. Nimelt viidi sisuliselt sama alateemaga tund läbi nii kuuenda kui ka kolmanda klassiga. Kuuenda klassi tund sujus väga kenasti, aga kolmandas klassis lausa suure-päraselt! Erinevus oli selles, et vanemad lapsed õppisid uude metoodika alusel esimest aastat, nooremad olid aga sedasi õppinud esimesest klassist alates. Noorematele ei tulnud meelde tuletada, millal ja mida teha, kogu organisatoorne tegevus oli neile loomumane ja enesest-mõistetav. Kuuendikud said kenasti oma tegevustega hakkama, ent vaatleja pilgule ei jäänud märkamatuks seesmise õhina puudus ning õrn kohmetus uude olukorra ees. Kogu see organi-satoorika seab ka pedagoogi esialgu harjumatusse situatsiooni, ent kui neil see kord tehtud, võib edaspidi kindel olla, et õppetöö pakub naudingut nii juhendajale kui ka õppijatele.

Salaja ja omaette

Siinkohal oleks lugejal aeg küsida – kui Avastustee nii head asja ajab, siis miks ei kuulutata seda telereklaamides ega kajastata ministeeriumi kodulehel? Lakooniline vastus oleks, et head „kaupa“ ei olegi tarvis reklaamida.

2. mail 2012 toimus konverentsikeskuses „Atlantis“ avalik konverents, kus osales ka Haridus- ja Teadusministeerium. Ka ministeerium toetab kahel käel Avastusteed, kuid on meeskonnaga sama meelt – see ei saa olla projektipõhine tegevus, vaid pigem institutsioon või paradigma. Heast tahtest üksi ning isegi teoreetilisest toetusest on aga sel puhul siiski vähe, tarvis on ka ressursse. Rahadega on aga meie riigil pärast rekordilist majanduskasvu pidevalt kitsas olnud. Seni ainsa riigisisese projekti käigus toimusid igal aastal ka avalikud seminarid ja mitmed avastusõppe põhiprintsiipe tutvustavad loengud erinevate maakondade haridusjuhtidele.

Huvi projektitegevuse käigus alustatud koolituste vastu on suur. See suurenes veelgi seoses uue riikliku õppekava vastuvõetuga, mis eemaldas koolide kõhklused. Kui varem võis uurimusliku meetodi rakendamist oodata vaid tõelistelt entusiastidelt, siis uus õppekava suisa sunnib seda kasutama.

Liialt laialt pole Avastustee saanud oma ettevõtmist kuulutada pelgalt tänu ressursside nappusele. Ajaks, mil ka Innove projekt on lõppenud ning õrnad lootused koolitustega jätkamiseks lasuvad veel Fibonacci jätkuprojektil, on nii meeskond kui ka õpetajad ooteolekus. Ligi veerandtuhandel⁷ koolitusel on kokku osaletud üle 5,5 tuhande õpiühiku⁸. Kui korrutada potentsiaalne täiendust vajavate õpetajate hulk erinevate õppeteemadega, saame teada tegeliku vajaduse. Kuidas ja millal see vastuolu laheneb, on hetkel selgusetu.

⁶ Lühendatud versioonid mõningatest uurimustest on Avastustee kodulehel, vt URL <http://avastustee.ee> (rubriik Kogemused). Vt ka Forseliuse Sõnumid nr 19 (2011), lk 47...50

⁷ Innove projekt algas 2009. a lõpus, siis koolitusi ei toimunud. Järgnevatel aastatel toimus koolitusi vastavalt 77, 105 ja 48. Lisaks toimusid mitmeid sisekoolitused, seminarid ja kollokviumid

⁸ Siin puudub kohane termin. Erinevaid inimesi on umbes 2700, igaüks osalenud keskmiselt 2 korda

IT-HARIDUS. EST_IT@RAPORT INFOTEHNOLOOGIA KASUTAMISEST HARIDUSES

http://www.arengufond.ee/upload/Editor/Publikatsioonid/IT+Haridus_teekaart_est.pdf

Koostaja: Eesti Infotehnoloogia Sihtasutuse e-Õppe Arenduskeskuse hariduse töörühm
„EST_IT@2018“, 2010, 55 lk

Tulevikupilt: õppimine aastal 2018

Priit lõpetas 2018. a kevadel Tartu Ülikooli loodus- ja tehnoloogiateaduskonnas magistriõppe ning on uuesti uhke esmakursuslane – seekord doktoriõppes koos 12 eri riigi doktorandiga. Osadega kohtub Priit küll vaid ekraaniavataride vahendusel, kui neil on videoseminarid. Seda enam aga ootas ta talvist silmast silma toimuvat õppesessiooni, kui ka Maria Brasiiliast pidi kohale lendama. Maria oli olnud siin ka magistriõppes, kuid tiheda konkurentsi tõttu ei saanud ta jääda tasuta doktorantuuri. Ta valis osakoormusega, suuresti võrgu teel toimuva õppe ning läks kodulinna bioloogiakeemiaõpetajaks. Priit alustas sügisel oma õpetajakarjääri: virtuaalkooli kuuendas klassis oli õpilasi üle 100, kellest 20 olid tema juhendamisel. Seekordne seltskond oli üsna Eesti-keskne: 9 last Vormsilt, 4 kodusel õppel Eesti eri paigus, 3 Brüsselist ja siis veel üksikud maailma eri riikidest. Tore, et sellesse kampa juhtus ka üks poiss Brasiiliast, temalt sai aeg-ajalt värskeimat teavet ilmast ja olulistest sündmustest, millega Mariat üllatada.

Kursus oli veebipõhiselt valmis tehtud ning Priidule tuttav. Tegelikult oli see suuresti sama materjal, mis kõigi õpilaste hulgas kasutusel olevas e-õpikus, ainult iseseisvaks tööks mõeldud ülesandeid oli siin enam kui tavakooli e-töövihikus. Kursusel oli mitu simulatsiooni ja projekti, mille Priidu kursusekaaslased magistrantuuri ajal koos pärisõpetajatega olid teinud. Arendusprojekte tegevad õpetajad otsisid endale ikka juhendajaid magistrantide ja doktorantide hulgast ning nii oli õpetajatest ja üliõpilastest kujunenud vahva seltskond: õpetajad käisid ülikoolis n-ö teadust tegemas ja üliõpilased koolis õpetamas. Priidu rühmal jäi video vanade kaevanduste taimestiku arengust suvel pooleli. Tema juhendatavad Roman ja Mikaela arvasid, et ehkki Eestis on vanu põlevkivikaevandusi piisavalt, on õpilastele oluline näidata ka teiste maade näiteid, ja nii otsustasid nad järgmiseks aastaks taotleda lisatoetust Venemaale ja Itaaliasse sõiduks. Venitamine Priidule ei meeldinud, kuid ta mõistis hästi Romani ja Mikaela soovi vaadet laiendada: Roman õpetas venekeelses koolis ja tema klassis oli nii venelasi, eestlasi, ukrainlasi kui ka soomlasi, Mikaela õpetas eesti koolis ning tema klassis olid õpilased väga erinevatest maadest.

Priit pidi kuuendikke juhendama ette antud probleemide lahendamisel, mida tehti kolmest rühmades. Suur osa energiast kulus alguses rühma tööle saamisele. Ikka juhtus nii, et ajavööndid või inimesed ei sobinud. Hiljem oli vaja jälgida, et mingi pisasja peale liialt aega ei kulutataks, ja suunata vahel vajalike e-materjalide juurde. Muidugi juhtus ka nii, et õpilased ise andsid üksteisele põnevaid viiteid, mida keegi oli internetist leidnud. Vormsikatelt võis seda kindlasti oodata, nemad olid juba esimesest klassist alates looduse-tehnoloogia suunaga õppes ning eelmisel aastal ehitasidiselikuvaid LEGO kaevandusmasinaid. Sealt see kaevanduse taimestiku videoidee pärineski.

Peale selle pidi Priit lapsi ka hindama. Kuuendaks klassiks oli laste enesehinnang paigas ning harva juhtus seda, et laste endi hinnang, mis iga töö lõpus tehti, erines õpetaja omast üle 1 palli. Samas pidi ta töid siiski hoolikalt lugema ning materjalide usaldusväärsust kontrollima. Kohati läksid ideed väga lennukaks ning polnud päris kindel, kas internetiavarustest leitud materjalid olid ikka tõsiselt-võetavad. Peale suhete korraldamise oligi juhendamise juures üks keerulisemaid asju lastele selgitada, millist infot usaldada, millist mitte.

Ja muidugi tahtsid kõik lapsed, et nende igapäevastel videoseminaridel just neid kiidetaks. See oli nii inimlik. „Maria, sa näed nii hea välja oma uues pluusis,“ oli esimene asi, mida Priit telefoni vastu võttes ütles.

Kokkuvõte

Paljud ühiskonna ees seisvad väljakutsed – rahvastiku vähenemine ja väljaränne, globaliseerumine ja mitmekultuurilisuse kasv, vajadus loovuse ja innovatiivse mõtlemise järele jms – peegelduvad ka hariduses ning mõningaid neist saab info- ja kommunikatsioonitehnoloogia (IKT) abil lahendada. Selleks, et eeltoodud tulevikupilt teoks saaks, mõtlesime, kuidas IKT-d hariduses paremini kasutada – kus saame ja peame läbimurde saavutamiseks sekkuma isevoolu arengutesse.

Eesmärgiks oli määratleda, millistele Eesti hariduse võtmeprobleemidele ja tulevikuväljakutsetele on võimalik leida IKT abil lahendusi.

Analüüside ja arutelude tulemusel seati teekaardi **fookusesse**:

- õppijate individuaalsete huvide ja vajaduste arvestamine, mis aitab parandada õpihuvi, vähendada väljalangemist ja tõsta õpilaste kooliga rahulolu;
- õpetajate oskused ja valmisolek muuta IKT abil õpet loovaks ja probleemipõhiseks ning selleks vajalikud tugisüsteemid;
- IKT kasutamine õppeprotsessis, mh õppematerjalide (tekstis, helis ja pildis) kättesaadavuse tagamine igale õpilasele, sõltumata elukohast, koolist või perekonna majanduslikust olukorrast;
- ühiskonna ja majanduse vajadustega seostuv loodus-, täppisteaduste ja tehnoloogiaõpe (LTT).

Asjakohane on siin tähelepanu juhtida tööühma otsusele keskenduda **üldharidusele**, kuivõrd meie kõrghariduses on IKT kasutuselevõtt märksa edukamalt läinud kui 90-ndatel Tiigrihüppe käivitamisega eeskuju näidanud üldhariduses. Üldhariduses on omakorda esile tõstetud **loodus-, täppisteaduste ja tehnoloogiaõpe (LTT)**, mis oma reaallainete sisu tõttu ühest küljest on paljudele õpilastele proovikiviks õppimisest rõõmu tundmisele ja teisalt sobib hästi IKT kasutamist esmalt demonstreerima.

Suurimad probleemid, mida IKT abil lahendada saab, on õpihuvi suurendamine õpitava huvitavaks muutmise kaudu ning koolides pakutava hariduse kvaliteedierinevuste vähendamine. Teadmispõhise majanduse arendamiseks on Eestis suur vajadus oskustöötajate, sh teadlaste ja inseneride järele.

Eesti laste teadmised (sh ennekõike loodusteadustes ja matemaatikas) on rahvusvahelises võrdluses üsna head, samas kui laste huvi õppida on väike. Koolirõõmu iseloomustavate näitajate hulgas oleme mitmetes uuringutes viimaste hulgas. Peale põhikooli või gümnaasiumi lõppu ei jätka ligi kolmandik elanikkonnast oma õpinguid ning jääb kutse- või erialase ettevalmistuseta. Õpihuvi vähesuse taga on tõenäoliselt vananenud õpetamisviisid ja sellest johtuv õppimise igavus: vähene interdistsiplinaarsus, seostamatus reaalse elu probleemidega ning suutmatus läheneda õpilastele individuaalselt. Üheks võimaluseks, mis aitab eeltoodud probleeme leevendada – muuta õpet huvitavamaks, nüüdisaegsemaks, interdistsiplinaarsemaks ning õppijate individuaalseid vajadusi arvestavamaks, on IKT kasutus õppeprotsessis.

IKT vahendid võimaldavad uut taset hariduse andmisel, mis tähendab iga lapse annete ja vajaduste paremat arvestamist.

Oleme IKT rakendamisel koolis käivitanud eelnevatel aastatel mitmeid edukaid tegevusi. Tiigrihüppe Sihtasutuse toel on enam kui kümne aasta jooksul koolides jõudsalt paranenud nii arvutite (1 arvuti 5 õpilase kohta võrrelduna edukaimatega Skandinaavias, kus on vastav suhe 1 : 3, vt joonealust märkust 9 lk 19), internetiühenduste kui ka e-õppevahendite levik. Vaata Maailma Sihtasutuse käivitatud eKool (www.ekool.ee/) on suutnud koolielu osaks saada, muutes tavaarusaamist päevikust. Hariduslik andmesidevõrk EENet on olnud suureks toeks

koolidesse tasuta või mõistliku hinnaga internetipüsiühenduste 100% levikuni jõudmisel, õpilaste ja õpetajate arvutikasutus-protsent läheneb Eestis sajale, aastate jooksul on IKT kasutamises koolitatud tuhandeid õpetajaid, sadu koolijuhte jt. Oleme arvuti edukalt koolimajja toonud. Nüüd on viimane aeg liikuda järgmisele tasemele, kus arvuti, interneti ja muude IKT-vahendite kasutamine on loomulik koolilelu osa, aidates igas aines muuta õpet meeldivamaks, intuitiivsemaks ja individuaalseid eripärasid arvestavamaks.

Klassikaline haridusmudel on püsinud vaid väheste muudatustega sama sisuliselt 19. saj tööstusrevolutsiooni päevilt, mil tekkis tänaseni tuntud klassiõppe vorm. Personaalarvuti ja interneti levik viimase paarikümne aasta jooksul on loonud võimaluse õpetamise viimiseks uuele tasemele – sellisele, mis muudab õppeprotsessi efektiivsemaks, põnevamaks ning individuaalseid võimekusi ja huvisid arvestavamaks. Eksamitulemused lühisõnumi teel või hinded internetis kättesaadavatena on vaid esimesed pääsukesed sellest, mis tulemas. Õppematerjal ei pruugi olla enam ainult sõna ja pilt kõvade kaante vahel, vaid üha enam ka video ja heli. Samm sellest edasi on õppematerjalid, mis arvestavad õpilase individuaalset õppimisstiili ja huve. Infotehnoloogiast on õpetajalegi abi, kui see võtab temalt rutiinsete tööde (administratiivsed kohustused või nt testide kontrollimine) koormust vähemaks, jättes enam aega iga õpilasega individuaalseks tegelemiseks. Koolijuht saab operatiivse info abil teha paremaid otsuseid kooli heaks ning infotehnoloogia abil võimaldada õpilastele mitmekülgsemat õppeprogrammi kui seda tavapärase koolikeskkonna võimalused lubavad.

Lapsevanem on huvitatud oma järelkasvu käekäigust ning juba täna saab eKooli (virtuaalne klassipäevik) abil paremini ning lihtsamalt kui kunagi varem hoida silma peal oma lapse tegemistel koolis. Infotehnoloogia aitab parandada hariduse (ja õpetaja) kättesaadavust ehk vahet hea ja kehva kooli vahel on võimalik vähendada ning hariduse omandamisel ei ole määravaks perekonna elukoht või majanduslik seis. Uus tase hariduse andmisel, mida IKT vahendid võimaldavad, tähendab iga lapse annete ja vajaduste paremat arvestamist.

Infotehnoloogia kiire areng jätkub ja selle laiem levik igapäevaelus töötab põhimõttelisi muudatusi ka hariduses. Kui arvutit on seni võetud kui olemasoleva õppe toetajat, siis infotehnoloogias nähakse juba üha enam olemasoleva õppeparadigma (õppeaineakeskne klassitund) muutjat.

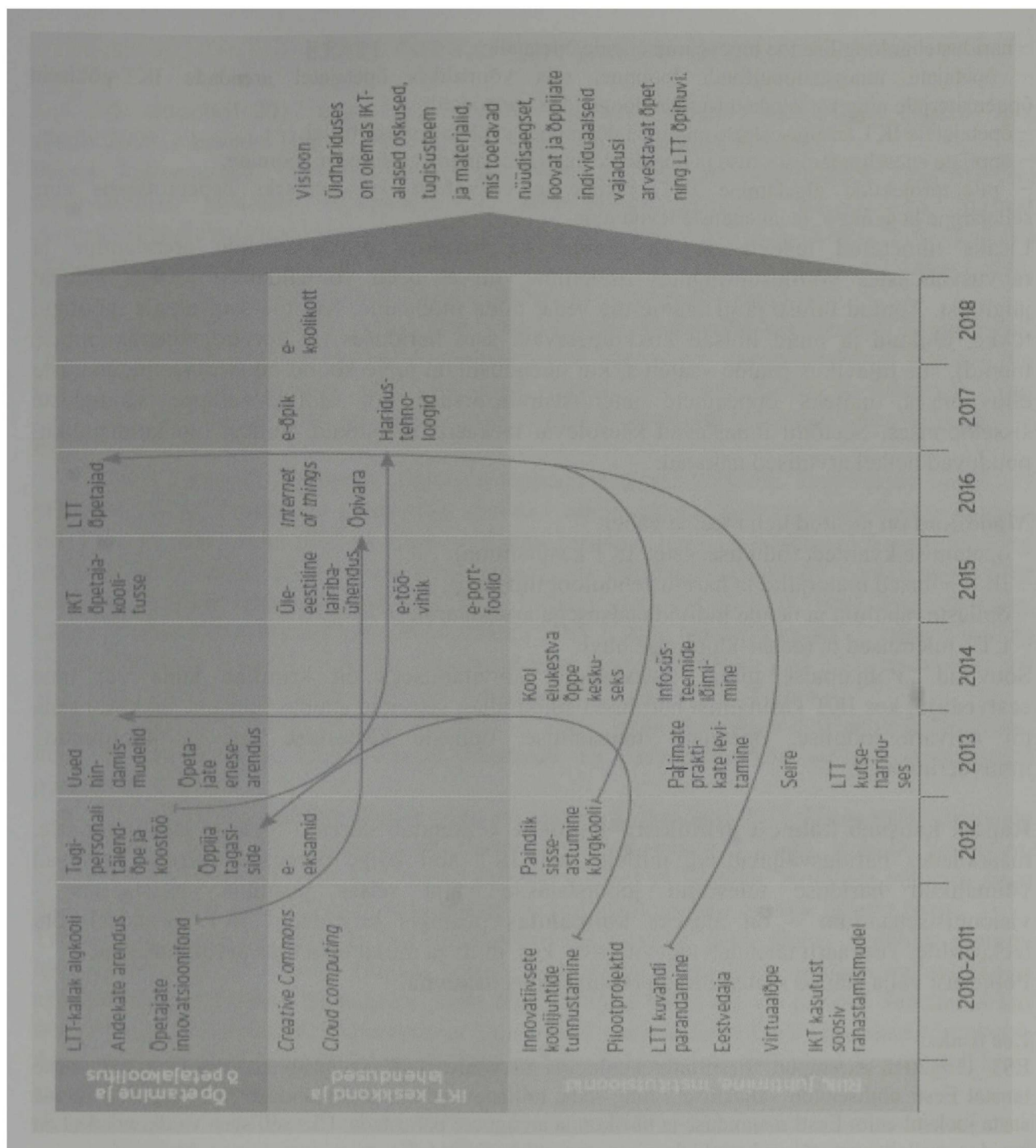
IKT õpetajate ja koolijuhtide hinnangul on IKT kasutuse arendamiseks vaja ennekõike vastavaid metoodilisi koolitusi, õppematerjale, tehnilist tuge (haridustehnoloog), aga ka üldist toetavat suhtumist kooli juhtkonna poolt ja muidugi aega. IKT ulatuslik rakendamine eeldab ka sellealaseid infotehnoloogilisi oskuseid, mistõttu on oluline nii oskustöötajate olemasolu (insenerid, IKT spetsialistid) kui ka nende järelkasv (kõrgkoolis teadlaste ja professorite uus generatsioon).

Visioon „Põhjamaine tiiger”:

üldhariduses on olemas uuendusmeelsust toetav eestvedamine, IKT-alased oskused ja tugisüsteem, mis toetavad interdistsiplinaarsust, õppijate individuaalsust ning LTT õpihuvi.

Helnevaga haakub ka IKT potentsiaal leevendada demograafilise kriisi mõjusid, tehes hariduse kättesaadavaks regioonides, kus õpilaste hulk langeb alla kooli ülalpidamiseks mõistliku majandusliku piiri. Ent see ei pea jääma ühekordseks ajutiseks abinõuks, vaid samadel põhimõtetel on Eesti õpilastele võimalik IKT abil koju tuua parim teadmine maailmast. See puudutab nii õppematerjale, parimate kogemuste kasutuselevõttu, huvitavaid välisõpetajaid, õpilaste omavaheliste suhtlusvõrgustike arendamist nii koolitöö tegemiseks kui ka väljaspool seda, rahvusvahelist projektipõhist õpet jne. Kõrvutades siinseid probleeme ja arenguid üleilmsete megatrendidega, jõudsime peamiste dimensioonideni, mis pakuvad raamistiku haridusmaastiku olulisimatele valikutele.

Neid Eesti hariduse võimalikke tulevikuteid kirjeldavad stsenaariumid on siinse teekaardi lähtekohaks.

Soovitavaimaks ehk visioonistsenaariumiks on „**Põhjamine tiiger**“, mida iseloomustab pikaajalise vaatega hariduspoliitika ning avatuse ja loovuse toetamine koolis ja ühiskonnas tervikuna. Need väärtused põhinevad uudishimul ja uute asjadega (sh tehnoloogiatega) eksperimenteerimisel, toetavad avatust ja hindavad individuaalsust.

Selle stsenaariumi realiseerumise visiooniks on, et üldhariduses on olemas uuendusmeelsust toetav eestvedamine, IKT-alased oskused, tugisüsteem ja materjalid, mis toetavad interdistsiplinaarset, kaasaegset ja õppijate individuaalseid vajadusi arvestavat õpet ning LTT õpihuvi. Teel visiooni poole on olulisemateks **verstapostideks**:

- IKT hariduses kasutamise koordineerimise ja vastutuse ühte kohta koondamine riigi tasemel;
- kooli tasemel liidrirolli suurem tähtsustamine, uuendusmeelsete inimeste kooli toomine ning innovatiivsete koolijuhtide tunnustamine;
- LTT-kallaku rõhutamine ja uudishimu tekitamine uute tehnoloogiatega ning nende pakutavate võimaluste vastu juba algkoolis;
- õpivara arendamine: IKT-põhised õppe- ja tugimaterjalid ning keskkete oluliste infosüsteemide arendamine, sh õpilaste initsiatiivist tulenevate;

- haridustehnoloogilise toe tugevdamine igale õpetajale;
- õpetajate innovatsioonifondi loomine, mis võimaldab õpetajatel arendada IKT-põhiseid õppematerjale ning katsetada uusi tehnoloogiaid ja meetodeid;
- õpetajatele IKT kasutusoskuse andmine põhiõppes ja täienduskoolitustel;
- õppijate enesehindamisoskuse ja õppetööle tagasiside andmise süsteemi loomine;
- pilootprojektide algatamine IKT pakutavate võimaluste katsetamiseks õppeprotsessis ning sellejärgne kogemuste ja lahenduste levitamine.

Lisaks nimetatud tegevustele on oluline ka hariduse infosüsteemide arendamine ja rahvusvahelistes võrdlusuuringutes osalemine, nii et need võimaldaksid arengu pidevat jälgimist. Tuntud ütluse järgi saame me seda, mida mõõdame. Kui me seni oleme mõõtnud tükke, ühikuid ja muid lihtsalt kokkuloetavaid asju hariduses (nt arvutid, täiendkoolituse tunnid), siis tulevikus peame vaatama, kui uuenduslikud meie koolid on sisuliste muudatuste elluviimises, näiteks õppeainete interdistsiplinaarsuse või individuaalõppe võimaluste sissetoomises. Seetõttu ilmestavad käesolevat teekaarti mõõdikud, millest ligi kolmandikul puuduvad hetkel arvulised näitajad.

Mõõdikud on jagatud nelja teema vahel:

- õpetamise kvaliteet (nüüdisaegsus, IKT kasutamine);
- IKT-põhised materjalid ja haridustehnoloogiline tugi;
- õpilaste rahulolu ja nende individuaalsusega arvestamine;
- LTT tulemused ja (edasi-)õppimise huvi.

Soovitud „Põhjamaise tiigri” stsenaariumi käivitamiseks on kriitiline leida või luua **eestvedaja**, kes IKT kasutamist hariduses sihikindlalt soovitud suunas tüürima hakkaks: seda nii õpivara loomise, õpetajate innustamise, õpilaste kaasamise kui ka koolijuhtide motiveerimisega.

Raport koosneb kolmest peatükist: Esimene keskendub seiretöö fookuse täpsustamisele, määratledes haridusväljakutsed, millele saab IKT abil kõige paremini vastata. Erinevad võimalikud hariduse tulevikud joonistatakse välja **teises** peatükis. Neist üks – visioonistsenaarium – on aluseks **kolmandas** peatükis kirjeldatud IKT kasutuselevõtu teekaardile. Teekaarti täiendab tegevuskava: kes, mida ja millal oma töös arvestama peab.

Põhiosast välja jäänud materjalid on raporti lõpus **lisadena**.

Loe lisaks:

EST_IT@2018 seireraport “Eesti infotehnoloogia tulevikuvaated” analüüsib maailma IT suundumuste taustal Eesti olulisemaid väljakutseid ning seda, millistes valdkondades suudab IKT järgmise kümne aasta jooksul enim Eesti majanduse ja ühiskonna arengusse panustada. Üks sellistest valdkondadest on haridus, millele ongi pühendunud käesolev raport “IT+Haridus”

EESTI ÕPETAJA AUTÄHISE LUGU

5. oktoobril 2012 avati Haljalas Eesti Õpetaja autähis. Jõudis lõpule algatus, mis sündis 2009. a kevadel Haljala kooliperes ja võitis peagi toetajaid üle maa.

Pärast kolmeaastast ettevalmistusperioodi, mis hõlmas nii teavitustööd avalikkuses, rahakogumist, juriidilisi asjaajamisi kui läbirääkimisi erinevate osapooltega, algasid ehitustööd Haljala Gümnaasiumi ees 16. mail 2012. Suur osa kõikidest töödest tehti kohalike ettevõtjate toetusena väarikale ideele ja juba kolm nädalat hiljem, 5. juunil, pühitses EELK Haljala Püha Mauritiuse koguduse õpetaja Margit Nirgi autähise nurgakivi.

Töö jätkus läbi suve, ühtlasi laekus jooksvalt annetusi nii lähedalt kui kaugelt. Sügiseks oli laekunud piisav summa, et kavandatu plaanipäraselt lõpule viia. Annetajateks on 40 kooli üle Eesti, kõikide maakondade haridustöötajate liidud, hulk ettevõtjaid ja mõistagi palju eraisikuid, nii Haljala kooli vilistlasi, tänaseid õpilasi-õpetajaid kui meie sõpru kõikjalt üle maa.

Juba annetuste kogumise algjärgus leppisid autähise rajamise eestvedajad kokku, et kehtestatakse hõbetoetaja ja kuldtoetaja staatus – alammääraks vastavalt 1000 krooni (hiljem 100 €) ja 10 000 krooni (650 €). Olgu siinkohal loetletud kõik 15 kuldtoetajat, kelle rahaline abi autähise rajamisel oli otsustava tähtsusega: Eesti Haridustöötajate Liit, Eesti Koolijuhtide Ühendus, Haljala Gümnaasiumi XIII lend, Haljala vald, Haridus- ja Teadusministeerium, Lääne-Virumaa ettevõtjate klubi „Weserbergh“, AS Kunda Nordic Tsement, Lääne-Virumaa Haridustöötajate Liit, OÜ Rakvere Batoon, Rootsi Haridustöötajate Liit *Lärarförbundet*, AS Viru Õlu, Janar Pihlak, Helgi ja Margus Punane, Jüri Suvorov, Tiit Toming.

Kõikide annetajate nimed on Eesti Õpetaja autähise veebilehel www.eestiopetaja.haljala.ee; kuld- ja hõbetoetajate nimed on jäädvustatud ka metallplaatidele autähist ümbritseval paemüüril.

Eesti Õpetaja autähise pidulik avamine toimus 5. oktoobril 2012. Vaatamata vihmasele ja tuulisele ilmale oli kauaoodatud tseremooniale kogunenud kogu Haljala koolipere, hulgaliselt vallarahvast, samuti kutsutud külalisi kaugelt ja lähedalt. Autähise pühitses sisse EELK peapiiskop Andres Põder, teda assisteeris Haljala koguduse õpetaja Margit Nirgi.

Tervitusega esines Haridus- ja Teadusministeeriumi kantsler Janar Holm. Autähise saamisloost ja tähendusest kõneles Haljala kooli ajalooõpetaja Egon Mets. Haljala vallavolikogu esimees Margus Punane tänas kõiki, kelle abiga autähis teoks sai, nii rahalisi annetajaid kui nõu ja jõuga kaasaaitajaid. Tseremooniat kaunistasid muusikaliselt Eesti Õpetajate Meeskoor, Aseri orkester ja Haljala laululapsed. Järgnes meeleolukas koosviibimine koos kehakinnitusega Haljala Gümnaasiumis.

Egon Mets mõtestas lahti Eesti Õpetaja autähise sümboolikat: „*See, mida te mu selja taga näete, ei ole klassikaline monoliitne sammas. Just seetõttu püüdsime algusest peale vältida sõna „samm“ Siin ei ole midagi liialt abstraktset, hoomamatut. Kõik kujundid, mida näete, kõnelevad selget keelt.*

Rahvakool sündis siinsamas, Eesti kivisel pinnal ja on sünnist saati olnud seotud maaga. Sestap see lihtsatest kodustest põllukividest sillutis ja paekivist ringmüür, mis muidugi pole müür, barjäär või tõke, vaid võimalus peatuda, puhata jalgu ja lugeda neid kirju autähise jalamil.

Te leiate siit kaheksas keeles lühikese ülevaate Eesti kooli sünnist ja pühenduse kõikidele Eesti õpetajatele läbi aegade. Miks just need keeled? Valik ei olnud raske, kaheksast neli – eesti, saksa, ladina ja vene keel – on olnud eri aegadel Eesti koolides, vallakoolist ülikoolini, õppekeeleks. Ja ülejäänud neli – inglise, prantsuse, rootsi ja soome – on olnud peamised võõrkeeled, mida meie koolides on õpetatud ja mis on avanud meile maailma. See keeltevalik

rõhutab ühtlasi, et meie tänu kuulub kõikidele Eesti õpetajatele, kes siinmail hariduspõldu küündnud, sõltumata emakeelest.

Aga sellelt kaheksakandiliselt graniittahukalt leiate veel kolm sõna: ARMASTUS, VAIMSUS, PÜHENDUMUS. Püüdes koos mõttekaaslastega sõnastada neid väärtusi, mis kõige täpsemini kirjeldavad õpetajaks olemist, jäid sõelale need kolm. Õigemini, me ei suutnudki leida neljandat, viiendat ega kuuendat. Need kolm sõna kätkevad endas õpetaja olemuse, kõik ülejäänud võimalikud sõnad, laused ja kirjeldused mahuvad nendesse sõnadesse.

Tõstes pilgu kõrgemale, näete tahvlit – ajatut koolisümbolit ja aabitsakukke. Kukk, lisaks sellele, et ta on kristlik sümbol, ongi esimene Eesti aabitsate kaanesümbol, ulatudes samuti tagasi XVII sajandisse, mil sündis koolmeistriamet siin maal. Need kaks sümbolit on käinud käsikäes.

Aga kui tahvlit pöörate – see pöörleb!, siis seisate silmitsi peeglga. See on kui ajapeegel, vaatamaks tagasi kolmele aastasajale, ka omaenda kooliteele. Aga see on peegel ka meile, tänastele õpetajatele – kas sellest vaatavad vastu ARMASTUS, VAIMSUS, PÜHENDUMUS?“

ÕPETAJA AUTÄHISE ESIMENE TALV

Kaido Kreintaal, MTÜ-u Õpetaja Autähis juhatuse liige

Eelmisel sügisel, 5. oktoobril andsime Õpetaja Autähisele piduliku õnnistuse. Sellega sai esimene etapp lõpuni käidud. Aga alles esimene. Meie mõte õpetajale aumärgi loomisel oli vaadata õpetaja olemusele, ametile ja vaimsusele hoopis laiemalt.

Õpetaja on inimene, kellelt õpitakse. Seega võime me kõik end õpetajaks lugeda. Oma sõprade, laste, vanemate jaoks oleme need alati. Autähise peegelpool peaks meile seda alati meelde tuletama. Teisalt soovisime anda õpetajale tagasi temale õigusega kuuluva väärka koha ühiskonnas. Loomulikult ei saa autähis selle raske ülesandega üksi hakkama. Meie oskus kaasata ta oma mõtetesse ja hoida teda teekaaslasena meie edaspidistes tegemistes on kindlasti üks võimalus sennapoole liikuda.

Sellega ongi seotud järgnevad etapid Õpetaja Autähise tulevikus. Loodetavasti on esimene talv andnud ka esimesed kogemused, kuidas Haljala kool on autähist oma traditsioonidesse kaasanud. Unistasime suuremalt. Ehk hakkab siin toimuma ka teisi õpetajat ja kooli väärtustavaid üritusi. Kas ei võiks Aasta õpetaja auhind olla autähise makett? Kindlasti tekib aja jooksul veel teisigi toremaid asju, mida Õpetaja Autähisega siduda saab.

Ainult siis on meie loodul mõte, kui Õpetaja Autähis saab koha meie südames ja hakkab elama meie tegudes.

Viited:

Virge Ong. Eesti Õpetaja autähis. – Forseliuse Sõnumid 20, 2012, lk 56–57

Eesti Õpetaja autähis – Haljala Gümnaasiumi algatus. – Forseliuse Sõnumid 18, 2010 [Fotokroonika värvitahvlid I–II]

B. G. Forseliuse Selts

Tartu Forseliuse Gümnaasium,
Tähe 103

16.04.2013, digiduubel: gümnaasium, vilistlaskogu

Bengt Gottfried Forseliuse nimi Tartu Forseliuse
Gümnaasiumi üleminekul põhikooliks

Austatud direktor pr Tiiu Millistfer,
austatud koolipere ja vilistlased,

Bengt Gottfried Forseliuse Selts – Samfundet Bengt Gottfried Forselius sai Tartu Linnavalitsuselt teabe, et Tartu Forseliuse Gümnaasiumi arengukava arutelu koosolekul 10.04.2013 hääletati seoses gümnaasiumi muutumisega põhikooliks kooli nimeks Tartu Tähe Kool.

Hääletamine viitab 16 osaleja sügavale solvumisele gümnaasiumi põhikooliks ülemineku pärast. Väikese arvu inimeste põhjendamata ja ajaloolist tausta arvestamata arvamus kahjustab Eesti Vabariigi põhiseaduse preambulas väljendatud väärtuste kandmist.

Eesti kultuuripärandi aastal 2013 kooli nimest Bengt Gottfried Forseliuse nime eemaldamine viiks Eesti avalikkuse šokiseisundisse. Kutsume arvamust avaldama vilistlaskogu, linnaosa elanikke, Tartu linna kodanikke, Eesti avalikkust.

B. G. Forseliuse Selts ei ole nõus Forseliuse nime eemaldamisega gümnaasiumi põhikooliks üleminekul. Teeme Tartu Forseliuse Gümnaasiumile ja Tartu Linnavalitsusele ettepaneku võtta tulevikus kooli nimeks Tartu Forseliuse Kool.

Argumente:

1. Tartu Forseliuse Gümnaasiumi vastas praeguse Forseliuse pargi kohal Tähe tänaval oli kirikuõpetaja Chilian Rauscherti ametimõis, milles algas 1684. a eesti koolmeistrite ettevalmistus. See oli Euroopa üks esimesi kutseliste koolmeistrite seminare. B. G. Forselius rakendas Baltimaades esimesena rahvaste õpetaja **Jan Amos Komenský (Comenius; magister gentium, Teacher of Nations)** haridusuuendusi.

2. Elul on mõte, elu läheb edasi, kui tegutseme tulevaste põlvkondade õnne ja mõistuse nimel. Eesti rahvas on tunnetanud B. G. Forseliuse nime innustavat tähendust, Euroopa Liidus oleme seda vahetult kogenud rahvaste õpetaja **Jan Amos Comeniuse** kontekstis.

Ka Forseliuse aastal 2009–2010, www.forselius.ee/index.php?page=forseliuse-aasta-2009-2010, toonitati, et Bengt Gottfried Forseliuse (1660–1688) ja paljude haritlaste vaimutöö tulemusena sai eestlastest RAAMATURAHVAS. Just haritus aitas meie väikesel rahval Eesti Vabariiki luua ja Laulvas revolutsioonis veretult riigi iseseisvust taastada.

3. B. G. Forseliuse Selts edendab hariduselu avalikes huvides, sest haridus ja sellel põhinev teadus on ühiskonna alustala. Hariduselu edendajaid tunnustame teenetemärkide ja tunnustuskirjadega LAUREA FORSELIANA, mille nimetused ja kujundused viitavad haridusloole. Tartu Forseliuse Gümnaasium on medali „Suur Kuldtukat“ laureaat (2002).

Lisa: B. G. Forseliuse medali statuut

Lugupidamisega

Madis Linnamägi
Seltsi juhatuse liige

Helmut Piirimäe, *prof em*
Seltsi nõunike kolleegiumi esimees

Nimeprobleem lahenes:

1. Kooli nimekonkurss, www.tfg.tartu.ee/?p=2601, 08.05.2013.

Konkursile laekus 468 ettepanekut. 52% vastanuist eelistas nimevarianti Tartu Forseliuse Kool, 45% vastanutest oli Tartu Tähe Kooli poolt.

Lisaks pakuti veel mitmeid nimesid, sh Tartu Ropka Kool, Tartu Ropkamõisa Kool, Tartu Kirjanduskool, Vello Saage nimeline kool, Tartu Mati Undi Kool jt. Need nimed moodustasid ülejäänud 3% kõikidest variantidest.

2. Tartu Linnavolikogu otsus 13. juunist 2013. a. nr 491 „Tartu Forseliuse Kooli põhi-määrus“: § 34. Kooli nimetuse muutumine. Tartu Forseliuse Gümnaasiumi (registrikood 75006871) uueks nimetuseks on alates 1. septembrist 2013 Tartu Forseliuse Kool.

MÄLESTUS ANNETAJAST SALVESTUS TÄNUMAALIS

Margit Õkva, ajaleht „Koit“

EELK Põlva Püha Neitsi Maarja koguduse sekretär-infojuht Ave Kägo andis esimesel advendil kogudusele kingitusena üle portreemaali Albert Parrasest, kelle pärandi toel ehitati välja vana pastoraadimaja pööningukorrus.

Kunstihobiga Ave sõnul ajendas teda annetaja mälestust portreesse maalima tänutunne. „Albert Parrase heateo toel on kogudusel olemas sellised suurepärased pastoraadiruumid. See on minu igapäevane töökeskkond ning kui ma mõtlen selle peale, kuidas see teoks on saanud, siis lihtsalt ei saanud teisiti, kui pidin seda tegema. See maal sündis tänutundest. See on midagi nii imetlusväärset, kui keegi kusagil kaugel võõrsil kannab südames mälestust kodukandist,“ märkis Ave Kägo.

Ave lisas, et töö maaliga nagu kõrgemalt poolt suju töö nii ladusalt. Selle rõõm.“

Autor alustas tööd maaliga tekkis juba kevadel. Ave originaalfoto järgi, kuid vilja. Nii jäi Avel kasutada „Koidus“ ilmunud foto, loo juures ilmus. pärandi üleandmisega abilise ja tuttava Salme kinkimispäeval maalile leitud, leiab Albert Parrase koha pastoraadi

laabus algusest peale: „Olin juhendatud. Iga maaliga ei maaliga oli töö puhas

2012. a augustis, kuid mõte suur soov oli maalida selle otsingud ei kandnud 2008. aasta 19. aprilli mis toona pärandist teatava Kasutatud foto pärines tegelenud Parrase hea Fouldsi erakogust. Kuigi veel õiget asukohta ei portree suure tõenäosusega seminarisaali seinal.

Albert Parrase seotus Põlvaga

24. veebruaril 1915. aastal sündinud Albert Parras veetis oma elu algusaastad Põlvas. 1944. aastal oli tema ja ta abikaasa saatuse sarnane paljude teiste kaasmaalastega – Parrased põgenesid Rootsi ning 1948. aastal liikusid edasi Kanadasse. Sama aasta detsembris saabusid nad Halifaxsi ning juba järgmise aasta kevadel alustas Albert tööd Hamiltoni Studebakeri autotehases. Hamilton jäigi tema koduks. Oma elu viimased aastad saatis Albert Parras mööda Torontos eestlaste hooldekodus Ehatare. Ta lahkus igavikku 2006. aasta 25. oktoobril ning on maetud Hamiltoni Metsakalmistule.

Lisaks pastoraadi pööningukorruuse väljaehitamisele soojustas kogudus Parrase pärandist (2,6 miljonit EEKi 2008. a) õpetajamaja, korrastas kiriku käärkambrit ja rekonstrueeris kiriku elektrisüsteemi.

Sõbrapäeval poeetiliselt

Seisan netiavaruste mõttejõestiku ühe haru kaldal ja jälgin, kas ka midagi väärtuslikku mööda ujub. Vahel viskan isegi mõttekivi mõttevoogudesse ja ikka juhtub ka, et saan vajaliku mõttepeegelduse. Hiljuti saatsin laiali teksti põhiseaduse ja rahvastikukriisi vastastikusest mõjust. Mõttesaak oli selline, et tahtsin seda mõttelainetesse tagasi paisata veel suurema loomuse lootuses. Aga kohe seda ei teinud.

Kui nüüd täna Ülo Vooglaid läkitas oma seisukohad haridusfoorumilt, siis haakisin nende taha seni järge oodanud mõtteid. Niisiis algul Ü.V tekst ja neid täiendavad minu kauaaegse mõttekaaslase M.R. read.

Sõbrapäeva sõbrakingitus sõbralt sõbrale, Jaak Uibu

14.02 2013

* * *

Võime uskuda, et ühiskonnas ja kultuuris on kõik küsimused keerulised. Kerge pole sõnastada mõttekaid küsimusi ja kerge pole ka nii vastata, et selgust juurde tuleks. Meie päevil on tavaline, et küsimused on esitatud mitte selleks, et midagi teada saada, vaid selleks, et midagi nii väita, et keegi ei saaks kallale karata. Retoorilised küsimused domineerivad ka nn haridussfääris ja arutlustes, mis käivad omavalitsuste ümber. Tavaliseks on saanud, et saadikud ja ametnikud vastavad selleks, et naeruvääristada küsijat, ajada segi põhjused ja tagajärjed, eesmärgid ja vahendid, teadmised ja arvamused... Mõned imestavad veel, et Eesti ühiskonnas on usalduskriis. Kuigi palju pole kõne all, et usalduskriisi peamine põhjus on kõlbeline allakäik, hoolimatus, minnalaskmine.

Miks on nii juhtunud? Miks nad seda teevad?

Muidugi saame ka nendele küsimustele vastata ainult oletustega. Oletan, et vastajad usuvad, et nad võivad suust välja ajada ükskõik mida, sest nendes rollides võib käituda karistamatult, st

1. ei pea mitte kuskil mitte kellegi ees mitte kuidagi vastutama selle eest, mida räägivad ja rääkimata jätavad, mida teevad ja tegemata jätavad;
2. ei ole asjatundlikud, ei tunne tervikut, selle koosseisu ja struktuuri, otseseid ja kaudseid seoseid (metasüsteeme), tähtsust ja tähendust, aga ...mundriau ei lase seda välja näidata;
3. ei oska käsitada probleeme, rääkimata probleemide põhjuste süsteemi avastamisest, mõistlikuks peetavate lahenduste rakendamist takistavate põhjuste kõrvaldamisest (vähendamisest) ja nende tegurite süsteemi loomisest, mis oleksid edaspidi vajalikud;
4. pole harjunud käituma subjektina (iseseisvalt mõtleva aktiivse algena, kes tahab ja suudab orienteeruda, otsustada ja vastutada) vaid nii, nagu ülemused nõuavad (nagu erakonna "poliitika" ette näeb mis tundub olevat vajalik selleks, et võimul püsida ja mida on otsustatud rääkida selleks, et pettus (põhjendamatult võimul olek) vähem välja paistaks.

Sageli on selguse saavutamiseks vajalikke küsimusi raskem sõnastada kui vastata. Nii küsimise kui vastamise eelduseks on asjatundlikkus (harituse, kogemuse ja informeerituse ühtsus, ausus). Lihtne pole ei analüüs ega süntees, ei eesmärkide seadmine ega vahendite valik, ei hea otsuse tegemine ega otsuse täitmine.

Rahuldavaks saab pidada vaid süsteemseid käsitusi. Kultuuriseostes kasvanud ja korras psüühikaga inimesed saavad sellest aru kõrvalise abita. Isiksustena oleksid ka saadikud ja ametnikud, õppejõud ja õpetajad võimelised sellest aru saama, aga siis peaksid nad tahtma teenida oma rahvast, mitte raha ja/või ülemusi.

Inimene, kes on nn haridusametnik ja võtab iga kuu vastu mingi hulga raha, mis on kantud tema arveldusarvele, aga tegelikult "käib töö!" tegemas seda mida kästud nii, nagu kästud, hoolimata selle tegevuse tagajärgedest, sest ei saa veel kuigi palju aru ei haridusest ega selle teguritest, ei kultuurist ega selle teguritest, ei teadusest ega selle eeldustest ... on kõlvatu käitumise näideteks ja toimivad ühiskonnas äraspidiselt.

Head sõbrapäeva!

Ülo

* * *

J. Uibu küsis: „Kuidas on meil olukord seaduse täitmise ja vastutusega?“

Mina (M.R.): „Kui asja põhimõtteliselt ajada, siis oleks otstarbekas minna nii lõpuni kui saab. Vastutuseta võimu probleem oli päevakorral 17. sajandi kriisi ajal katoliiklaste (vastutuseta võimu leer) ja protestantide (nõudsid võimu vastutust) vahel. Ma mäletan, et meil siin alustati tänaseni toimivaid ühiskonna ümberkorraldusi teatega, et me läheme nüüd 17. sajandisse. Ma ei mäleta enam, kes seda konkreetselt teatas. Kas Sina tead? Kuidas on meie saatus seotud rekatolitseerimisega (see oli 17. sajandi kriisi põhiprobleem)? Kes selle ohtliku teemaga arvestab?

Eestlased nõudsid kodanliku Eesti restitutsiooni seaduslikel alustel. Ent kas mitte ei rikutud samal ajal ja salaja ning ühiskonna ebakompetentsust kuritarvitades kirikuõigust ning alustati rekatolitseerimist?“

J. Uibu arutleb: „Kas on varju jäänud Eesti Vabariigi põhieesmärgi täitmine: tagada eesti rahvuse ja kultuuri säilimine läbi aegade. Kas seda on palju tahetud globaliseerimisajastul? Kus on selle maksiimi juured? Need ulatuvad valgustusajastusse, millele viitab auväär Max Jakobson: "Herder oli kultuurinatsionalist, kes väitis, et iga keelel ja kultuuril on omaette väärtus."

M.R.: Mulle teadaolevalt ulatuvad selle maksiimi katkematud juured valgustussajandi eelsesse 17. sajandi kriisi, kus oli tekkinud äärmiselt terav vastuolu terroristliku globaliseerimise (siis nimetati seda teisiti) ja rahvuskultuuride enesekaitse vahel. Ent 17. sajandi kriis kui ajalooline nähtus on alles ümberhindamisjärgus.“

EESTI VAJAB KÕLBELISE ELIIDI KASVU

Meeri Lakson, majandusgeograaf

Püsivalt eduka riigi tagamiseks vajame kõlbelisi inimesi, kellel on püsiväärtustele tuginevad teadmised ja oskused ning tahe luua tasakaalustatud kultuurivälja, mis katab optimaalsel tasemel kõik põhivajadused kogu maal. See on meie odavaim ja tõhusaim meetod jõudmaks püsivalt parimate majandustulemusteni, mis antud ressursidega võimalik.

Riigi edukust loovad inimesed kõigil elualadel, sealhulgas majanduses, ja mõjutab see kogu rahvast. Selle hindamiseks ainult majandusedu näitajatest ei piisa. Kuuldavasti mõõdab näiteks Bhutan edukust rahvusliku õnne kogutoodanguna. Meie õnne võti on siht õiglase ühiseesmärgi poole, mis kehtestatud põhiseadusega ja kaitstud ka liitumislepingus Euroopa Liiduga, sest ainult nii taastluuakse pidevalt seda maad hoidnud kultuurivälja kogu rahva eduks.

Väärtused alahinnatud

Tegelikkuses on majandus üle- ja väärtuskultuur alahinnatud. Aga pikaajaline edukus, ka majandusedu, on võimalik vaid piisava hulga kõlbeliste inimestega, kelle sisemiselt omaksvõetud moraalsed püsiväärtused suunavad igal alal teadmiste ja oskuste ellurakendamist hea ja õiglase eesmärgi. See loob edukuse püsiva vundamendi.

Püsiväärtusteks on objektiivsed ja universaalsed moraaltõed – õiglus, hoolivus, ausus ja sõnapidamine. Nendest kinnipidamine on võimaldanud kultuuridel ellu jääda ja areneda, nagu looduseadustest tulenevaist taluvuspiiridest kinnipidamine tagab pikaajaliselt sobiva elukeskkonna elusloodusele ja inimesele.

Just tänu püsiväärtustega inimestele oleme meiegi vanima paikse rahvusena Euroopas püsinud, laskmata katkeda üle 10 000 aasta vanust pärandilõnga ja luues põliskultuurina eripärast, sellele maale omast elulaadi, mille väärtuselises vundamendis on ühendatud üldinimlikud püsiväärtused kui inimese heade tegude allikas ja meie regionaalsed eripärad, mis üheskoos moodustavad kordumatu rikkuse. Püsimajäämiseks eduka riigina tuleb igaühel oma teadmisi ja oskusi kasutada meie elulaadi hoidmiseks ja kaitsmiseks, sobivalt ja jõukohaselt täiendades, kuid mitte vägivaldselt muutes. Oluline on, et riik ja rahvas toimiksid samasuunaliselt.

Ajaproovile vastu pidanud püsiväärtusi kannab rahva eliit. Selle osakaalu kasvatamine igal elualal on kõige odavam ja tõhusam, paraku ebapiisavalt kasutatud edukuse reserv – aina enam napib turvatunnet.

Kõlbeline eliit kaitseb vaimselt ja füüsiliselt terve inimese elukeskkonda. Rahva eliidi mõiste erineb siin tavakäsitlusest, sest seda iseloomustatakse eelkõige isiksuste ühistunnuse – moraalsete väärtuste – kaudu. Kuna tegude põhjused on isiksuse tasandil, siis saab kogu rahvast iseloomustada vaid isiksuse moraalsete väärtuste kaudu, millest teod sõltuvad. Kuid enamik moraalseist väärtustest on suhtelised, muutudes ajas ja ruumis koos oludega. Kõlbelistel püsiväärtustel seevastu on objektiivne iseloom – nad on isiksuse süvaomadusteks, mis suunatud elukaitsele. Neist lähtuvad teod kaitsevad vaimselt ja füüsiliselt terve inimese kestmajäämist. Seega on kõlbelised püsiväärtused lubatud väärtuspiiriks, mis kaitseb elu ja kultuuri püsimist. Valdkondlikku tipptaset tähistav eliit – näiteks võimu-, äri- või vaimueliit – võib, aga ei tarvitse moraalses mõttes kuuluda rahva paremiku hulka. Seetõttu peab rahva tõeline eliit olema eelkõige kõlbeline.

Eliit loob turvalisust, kaitses põhivajaduste häireteta katmist kogu riigis: terve inimese taastootmist, õiguskindlust, teadmiste edastamist, elatusvahendite tootmist ja hingehoidu. Sõltub see riigi funktsionaalsete põhiinstitutsioonide ülesehituse otstarbekusest ja mõju ilmneb neis erinevalt: näiteks seaduste kooskõlas põhiseadusega ja nende tõlgendamisel

õigusemõistmisel, lähtuvalt seaduste mõttest; riigi haldusstruktuuri sobivuses kultuuriruumi ülemaalisteks laiendamiseks; haridussüsteemi tulemuslikkuses – mõtlemisvõimena ja kooskõlas tööturuga; majandushoobade toimimisvõimes; kodu turvalisuse kaitsmises kõigi institutsioonide kaudu jne.

Eliidi mõju ilmneb suhtumises kultuurivälja loomise tingimustesse põhivajaduse Rahuldamisel. Õiglus tegudes peegeldab suhtumist õiglasesse ühiseesmärki – püsimisse. Õiglane eesmärk määrab tegude õigluse. Hoolivus puudutab kaitsvat suhtumist kõigisse arenguressurssidesse – iseendasse, perekonda ja inimvarasse, loodusvaradesse, loodud varadesse ja riiki. See tähendab hoolt iseenda ja teiste vaimse ja füüsilisest tervise eest, et võimaldada maksimaalselt välja arendada sünnipäraseid eeldused ja hoolika peremehe säästlikku suhtumist kõigisse varadesse, eelkõige meie suurimasse ühisvarasse – oma riiki. Ausus määrab suhtumise töösse, võimaldamata toodete ja teenuste praaki. Sõnapidamine suhtumisel koostöösse annab lepingutele püsivuse ja loob usalduslikud suhted partnerite vahel.

Eliit kaitseb kõlbelisi püsiväärtusi rünnakute eest, mis sagenevad koos globaliseerumise, tehnoloogilise arengu ja riikideülese ülemvõimu kasvuga. Rünnatakse kas avalikult meie põlist elulaadi, kodu, perekonda, keelt ja varasemaid saavutusi või varjatumalt, moonutades vabaduse, demokraatia ja sotsiaalsete väärtuste mõistesisu. Koos sellega tähtsustub eliidi osa. Vastuseis rünnakutele nõuab eliidilt eesmärgikindlust, mõistlikkust, mõõdukust ja julgust.

Eliidi hulka võib kuuluda iga inimene, sõltumata staatusest ja ühiskondlikust rollist. Kuidas teda ära tunda? Väga lihtsalt – ehtsa naeratuse kaudu, mis kingitakse kaasteelisele ühisel teel – kas otse või tegudena, mis loob rõõmsa äratundmise inimlikust ilust, jättes jälje kogu eluks ja külvates lootust ning usku tulevikku. Miljon väikest head tegu iga päev on uskumatult suur jõud. *Keeps smiling* seda ei asenda. Ja kui kõlbeliste püsiväärtuste kohal kõrgub erialane tipptase, on tulemused meie kõigi jaoks suurepäraseks.

Nii kindlustab eliit edukuse vundamenti – hoides üldinimlikke väärtusi ja kaitses meie regionaalse eripäraga elulaadi, mida vajame vaimselt ja füüsiliselt terve inimese stabiilseks arenguks sellel maal.

Optimaalne kultuuriruum

Kui eliiti on igal elualal piisavalt, siis on tulemuseks optimaalne kultuuriruum tervele inimesele, kui seda ei rikuks väärtuspiiride ületamisest tulenevate arenguohutude kasv: äriirrigistumine ja külade väljasuretamine, elutahte langus, vaimse ja füüsilise tervise häired, ennasthävitatav elulaad, kuritegevus, asendustegevused jne. Kui optimaalne kultuuriruum annab võimaluse maksimaalseks potentsiaalseks majanduskasvuks, siis nüüdisaegsete ohtudega kaasnevate kahjude tõttu see ei realiseeru. Kui eliiti pole piisavalt, võivad kulud ületada taluvuspiiri ja viia riigi pankrotini.

Edukuse võti on isiksuse tasandil – tema veendumuste ja tahte kujunemises. Usaldusväärsed, **väärtuskeskse kompetentsusega** inimesed on kullafond, kelle toel saab eliiti laiendada. Nende abil kinnistub ühiseesmärk – põlise kultuurivälja säilimine – samasuunaliste tegevuste kaudu nii riiklikul kui riigivälistel juhtimistasanditel. Selleks on vaja igapäevast veendumust, et püsiva edu aluseks saab olla vaid kooskõla looduseadustest tulenevate taluvuspiiridega nii looduses kui ühiskonnas, tahet isiklikult panustada väärtuskesksesse riiklikku strateegiasse ja valikuoskust, nähes seost põhiseadusliku ühiseesmärgiga – igal teol on kas riiki ehitav või lammutav väärtus.

Veendumused ja tahe on kujundatavad nii enesekasvatusega kui teiste mõtteviisi muutes, eelkõige isikliku eeskuju kaudu. Esmane juhtimisotsus tuleb aga alati teha omaenese väärtuste hoidmiseks püsiväärtuste piires ja sellest algabki Eesti edukus. Kui suudame piisavalt edeneda väärtuskultuuris, muutes püsiväärtused läbi elutahte, lootuse, loominguilisuse ja turvalisuse kasvu püsivaks majanduskasvuks kõigile, võib meie kogemusest kujuneda kogu Euroopa Liitu mõjutav edulugu.

Artikli lühendatud versioon ilmus EMT, Tallinna Kaubamaja, Danske Banki ja Äripäeva arvamuskonkursil "Edukas Eesti" 07.03.2013

SUVEKOOL „PEIPSI – LOODUSE JA KULTUURI PÄRL“

Margot Sepp, Forseliuse Noorte juhatuse liige, EMÜ üliõpilane

B. G. Forseliuse Seltsi noorte 23. suvekool „Peipsi – looduse ja kultuuri pärl“ oli 21.–23. augustil 2012 Alatskivil. Suvekooli eesmärgiks oli piirkonna mitmekesise looduse, ajaloo ja kultuuriga tutvumine. Samuti oli kavas kuulata õpilaste uurimistöid. Suvekool on alati olnud koht, kus luua uusi tutvusi ja mõnusalt aega veeta. Peakorraldajaks oli seekord Juhan Liivi nimeline Alatskivi Keskkooli direktor Urve Lõhmuse eestvedamisel.

Teisipäeva hommikul asusime bussiga Tartust tee. Paljud osalejad liitusid vahepeatustes, seetõttu ei sõitnud me Alatskivile otse, vaid läbi Paide ja Rakvere. Kohale jõudes ootas meid kooli sööklas maitsev lõunasöök, mis kulus pika sõidu järel vägagi ära. Edasi toimus suvekooli pidulik avamine. Direktor Urve Lõhmus tervitas osavõtjaid ja tegi ringkäigu koolimajas. Pärast kooliga tutvumist suundusime Alatskivi lossi. Alatskivi uusgooti stiilis loss on ehitatud mõisnik Arved von Nolkeni projekti järgi. Nurgakivi pandi 1880. a ja ehitus lõppes 1885. a. Loss on rajatud Suurbritannia kuninglikku residentsi, Šotimaal asuva Balmorali lossi eeskujul. Viimane restaureerimine kestis kümme aastat, 2011. a suvel avati loss külastajatele. Põhjaliku ekskursiooni käigus tegime lähemat tutvust lossi ja ümbritseva pargiga, kuulsime palju huvitavat lossi ajaloost ja selle omanikest, saime imetleda lossi uhkeid ruume. Vaatasime ka keldrikorrusel asuvat mõisateenijate vahakujude näitust, erinevaid töötube ja käisime lossi teisel korrusel Eduard Tubina muuseumis. Eduard Tubin on samast kandist pärit kuulus helilooja, esimese eesti balleti „Kratt“ autor.

Uute teadmiste kasutamiseks korraldasime õpilastele „aaretejahi“ Võistlusmängu eesmärk oli üles otsida lossitubadesse peidetud sedelid. Igal sedelil oli küsimus ja vihje järgmise leidmiseks. Vastuseid tuli kasutada ristsõna lahendamiseks. Ülejäänud õhtu möödus vabas vormis.

Teine päev algas vallamajas. Osalejaid võttis vastu vallavanem Andu Tõrva, kes tutvustas Alatskivi valda. Kultuuritöötaja Reet Kruup rääkis valla kultuurielust ja Kalevipoja tegudest Alatskivil. Edasi külastasime Alatskivi Looduskeskust mõisaärgses aidahoones. Mänguliste tegevuste kaudu saime teada palju uut ja huvitavat nii Eesti kui piirkonna looduse kohta. Selleks et ümbrust veel paremini tundma õppida läksime Alatskivi loodusõpperajale. Matkarada algab lossipargis ja kulgeb Alatskivi maastikukaitsealal. Alatskivi lossipark on Tartumaa suurim park, kus kasvavad võimsad pärnad, vahtrad ja tammed. Jalutades nägime puhta veega Punast allikat, Truuduse tamme, Alatskivi paisjärve ja jõge, kobraste langetatud puid, kaunist ja mitmekesist maastikku. Kalevipoja süngil tegime puhkepeatuse ja pikniku. Pärast lõunasööki vabas õhus jalutasime tagasi koolimajja.

Päev jätkus Juhan Liivi muuseumi külastusega, mis asub Rupsi külas, Alatskivilt paari kilomeetri kaugusel. Ilm oli ilus, seetõttu läksime sinna jalgsi. Muuseumi moodustab näitusemaja ja Liividele kuulunud talu. Giid rääkis meile kirjaniku elust ja loomingust. Näitusemajas nägime Liivi luuleauhinda ja koolinoortele mõeldud Liivide ja liiviliku luule etluskonkursi väljapanekut. Juhan Liivi kodutalus oli võimalik aimu saada tolleaegsest eluolust. Hiljem käisime Alatskivi surnuaial Juhan Liivi haua juures ja süütasime kirjaniku mälestuseks küünla. Juhan Liiv on kindlasti üks kuulsamaid Alatskivi kandist pärit eestlasi. Õhtul kogunesime jälle koolimajja ja noored panid Peipsi-teemalises mälumängus oma teadmised proovile. Seejärel esitlesid õpilased uurimistöid oma vanaemast või kodukoha loodusest. Õhtu lõpetuseks tegime tutvumisringi, et üksteist veel paremini tundma õppida.

Kolmandal päeval tänasime suvekooli korraldajaid, saime suvekooli tunnistused, langetasime lipu ja tegime koolimaja trepil ühispildi. Seejärel sõitsime tutvuma Peipsi-äärse elulaadiga. Esimene peatus oli põlise vene vanausuliste ridaküla Kolkja külastuskeskuses. Peipsimaa Külastuskeskus on vanausuliste traditsioonilist käsitööd ja elu-olu toetav ja edasiarendav keskus. Nüüd said kõik suvekoolilised oma näpuosavust näidata ja endale

riidetükkidest vepsa nuku valmistada. Edasi külastasime samas külas muuseumit, mis andis küllaltki hea ülevaate Peipsi järve ääres elavatest vene vanausulistest. Nägime vanausuliste riideid, kauneid tikitud linikuid ja laudlinu, raamatuid, tarbe- ja ususesemeid, vanu fotosid.

Seejärel käisime Kostja sibulatalus. Talu omanik rääkis sibulakasvatusest, näitas peenraid ja sauna räästa alla kuivama riputatud suuri sibulavanikuid. Sibulakasvatus on piirkonnas väga levinud, siinsed sibulad on hinnatud kogu Eestis. Pärast lõunasööki Russalka baaris sõitsime ümbruskonnas veel veidi ringi – vaatasime Varnja kirikut ja Peipsi randa. Seejärel asusime koduteele.

Kolm suvist päeva möödusid kiirelt, sest tegevused olid väga mitmekesised, külastatud paigad eripärased ja põnevad. Nii nagu igal aastal, jäid ka sellest suvekoolist meeldivad ja positiivsed mälestused.

NOORED KOTKAD JA KODUTÜTRED MÕNISTE KOOLIS

Romet Pazuhanitš, Mõniste noorkotkaste ja kodutütarde rühmajuht*

Noored Kotkad, lühendatult noorkotkad, ja kodutütred on Kaitseliidu juures tegutsevad skautlikud organisatsioonid. Noorkotkad ja kodutütred on küll kaks eraldi töötavat organisatsiooni, kuid sarnaste eesmärkide ning ülesannete tõttu on nad alati tegutsenud käsikäes. Organisatsioonide eesmärgid on kasvatada noortes tasakaalukust, sõbralikkust, ausust ja viisakust. Soovitakse kasvatada noorte isamaalist meelsust ja valmisolekut kaitsta Eesti iseseisvust, süvendada oma armastust kodu ja isamaa vastu, õpetada austama eesti keelt ja eesti meelt. Kodutütred valmistatakse ette täitma naise ja ema ülesandeid ning noorkotkaid valmistatakse ette kaitseväeteenistuseks.

Igas Eesti maakonnas on oma noorkotkaste malev ja kodutütarde organisatsiooni ringkond, mis tegutsevad Kaitseliidu juures. Malevates on moodustatud rühmad, tavaliselt moodustavad selle ühe kooli salgad. Igal rühmal on olemas oma rühmajuht. Igal aastal toimuvad noorkotkastele ja kodutütardele üleriigilised laagrid, võistlused ning muud üritused. Näiteks orienteerumise, suusatamise, tuletõrje-, kabe-, male- jt võistlused. Loomulikult õpitakse laagrites ka uusi oskusi, näiteks: vilesignaale, sõlmede tegemist, teemärke, salakirju.

Alustasin 2013. aasta alguses tegevust Mõniste Kooli noorkotkaste ja kodutütarde rühmavanemana. Otsustasin rühmajuhi töö sellepärast vastu võtta, et mulle on alati meeldinud tegeleda noortega. Ka minul endal on 6-aastane noorkotka kogemus. Seljataga on kümned laagrid, mitmed võistlused ja hulgaliselt rühmasiseseid üritusi. Keskkooliõpingute kõrvalt tegelen noorkotkaste ja kodutütardega kord nädalas Mõniste Koolis. Tänapäevase seisuga on meie rühmas 44 liiget, neist 22 NK ja 22 KT. Rühmas on ka kaks toetajaliiget, kes alati aitavad ning annavad oma panuse rühma tegevuses. Mõniste rühm tegutseb Kaitseliidu Võrumaa maleva juures.

Minu kohustus rühmavanemana on juhendada Mõniste noorkotkaste ja kodutütarde rühma, võtta koos nendega osa Kaitseliidu poolt korraldatavatest üritustest, noorte laagritest, võistlustest ning osaleda üritustel instruktorina või kohtunikuna, aidates kaasa ürituste läbiviimisele. Minu peamine eesmärk on jätkata endise rühmajuhi Eda Tuvikese suurepärast tööd Mõniste NK ja KT juhtimisel, kui saavutati väga palju häid tulemusi. Mitmeid kordi on Mõniste olnud parimaks kodutütarde ja noorkotkastega tegelevaks Võrumaa kooliks, esikohti on saavutatud maakondlikul oskuste võistlusel, piirkondlikul orienteerumisvõistlusel, tuletõrjevõistlusel ning eelmise aasta sügisel võideti maakondlik male- ja ka kabevõistlus.

Hea on tõdeda, et pool aastat rühmavanemana on olnud teguderohke. Lapsed, keda juhendan, on võtnud mind omaks ja respektierivad juhina. Oleme selle lühikese aja jooksul

käinud mitmetes piirkondlikes ja maakondlikes laagrites, võtnud osa erinevatest võistlustest ja korraldanud rühmasiseseid üritusi.

Usun, et kodutütarde ja noorkotkastega tegelemine tuleb tulevikus mulle kindlasti kasuks, sest lastega koos töötamisel on alati suur oht, et midagi võib juhtuda. Sellepärast suurendab rühmajuhi töö vastutustunnet, ettenägelikkust, reageerimisvõimet ning kohusetunnet. Soovitan soojalt sellist tööd kõigile, kel avaneb võimalus hakata noortega koostööd tegema. Selline otsus on muidugi julge samm. Elu aga ongi selleks, et meid proovile panna, kuid peab riskima ja julgema südamest tahta ning selle nimel tegutseda! Kes ei riski, see ikka šampust ei joo!

04.06.2013

* Forseliuse Noorte juhatuse liige Romet Pazuhanitš on Mõniste Põhikooli järel lõpetamas Varstu Keskkooli

KOOLIVÄGIVALLAL ON SÜGAVAD JUURED

Silvia Kaugia, Tartu Ülikooli võrdleva õigusteaduse lektor, *dr iur*

Sissejuhatus

Vägivald on muutunud meie igapäevaelu lahutamatuks kaaslaseks, esinedes väga erinevates vormides (kooli- ja perevägivald, laste ja loomade väärkohtlemine jne). Vägivalda määratletakse reeglina ühe inimese teise inimese vastu suunatud käitumisena, mis tekitab või võib tekitada kehalisi vigastusi. Kuid vägivalda on võimalik määratleda ka laiemalt kaasates sel juhul antud mõistesse kehalised ja psüühilised kahjustused ning vajadustest mittehoolimise või nende ignoreerimise.

Eestis on jätkuvalt aktuaalne koolivägivalla teema. See probleem kipub omandama suisa igihaljast iseloomu ja kutsub (õnneks!) esile kirglikku diskussiooni ühiskonnas. Erilist tähtsust selles diskussioonis omab küsimus, kes on koolivägivallas süüdi, või kus peituvad koolivägivalla juured. Tihti suunatakse siin pilgud kooli ja õpetajate poole ning süüdistatakse just neid koolivägivalla vohamises. Aga kas niisugune süüdistamine ei ole ebaõiglane ja minek kergema vastupanu teed? On ju lihtne, kui süüdlane on juba olemas. Siis jääb üle vaid teda materdada ja tema suunas sõrmega näidata.

Paraku ei ole süüdlase leidmine antud asjas nii lihtne. Inimeste vaheline suhtlemine baseerub paljudel elementidel alates erinevatest ühiskondlikest normidest ning lõpetades meis juurdunud suhtumiste, hinnangute ja arusaamadega sellest, kuidas teistega normaalselt (s.t heakskiidetud normidega vastavuses) lävida. Suhtlemisraskused, mis väljenduvad vägivaldses käitumises, viitavad kasvatusel alustalade nõrkusele.

Vägivaldsus noorte vastu ja noortes endis

Politseiameti andmetel registreeriti Eestis 2008. aastal peretüli teateid 2553 (s.h 265 lapse osaluseta, 1111 peretüli lapsega, 328 probleemse pere tüli), see on 440 võrra vähem kui 2007. aastal.⁹ 2011. aastal registreeriti 1939 vägivallakuritegu, mida võib seostada perevägivallaga. Neist suurema osa (1508) moodustasid kehalise väärkohtlemise juhtumid, mida on enam kui 200 juhtumit rohkem kui eelneval aastal. Registreeritud perevägivalla juhtumite arv on küll suurenenud, ent sellele on kaasa aidanud suurem tähelepanu perevägivallale nii politsei kui ka prokuratuuri poolt.¹⁰

⁹ Justiitsministeerium. „Perevägivallast arvudes“ Arvutivõrgus: <https://ajaveeb.just.ee/vagivallavastu/?p=22>, 01.10.2011.

¹⁰ Justiitsministeerium. „Vägivalla vastu võitlemise arengukava aastateks 2010–2014. 2011. a täitmise aruanne“ Arvutivõrgus: www.just.ee/orb.aw/class=file/action=preview/id=56652/V%E4givalla+V%F0h%F0hend, 20.10.2012.

Seksuaalkuritegusid registreeriti 2008. aastal kokku 368. Viimastel aastatel on sagenenud küberruumi vahendusel toime pandud lapsohvritega seksuaalkuriteod.¹¹ 2011. aastal registreeriti 233 laste vastu toimepandud seksuaalkuritegu, mis on võrreldes 2010. aastaga 14% rohkem. Ohvriuringu hinnangul ei tohiks aga seksuaalkuritegude arvu kasvu tõlgendada üksnes kui selliste tegude sagenemist, vaid see võib viidata ka ohvrite suuremale julgusele toimunust kõneleda ja teadlikkusele abisaamise võimalustest. Lastevastastest seksuaalkuritegudest moodustasid neljandiku lastepornograafia ja samuti neljandiku lapsealise seksuaalse ahvatlemisega seotud juhtumid; ligi pooled kuriteod pandi toime nooremate kui 14aastaste suhtes. Seksuaalkuritegude struktuur on viimastel aastatel mõnevõrra muutunud. Võrreldes arengukava eelse perioodiga on vähenenud peaaegu kõigi enamlevinud seksuaalse enesemääramise vastaste seksuaalkuritegude arv, sealjuures alaealise vägistamisi oli 2011. aastal võrreldes 2009. aastaga 37% (-18) ja sugulise kire rahuldamist lapsealisega 53% (-26) vähem. Samas on võrreldes 2009. aastaga kasvanud sugulise kire rahuldamine lapsealisega kümne juhtumi võrra, lastepornograafia seotud süütegude arv enam kui kaks korda ja lapsealise seksuaalse ahvatlemise süütegude arv ligi kolm korda. Sagenenud on seega ennekõike interneti ja e-vahendite abil toime pandud seksuaalkuriteod. 2011. aastal mõisteti süüdi 63 seksuaalkurjategijat, neist enamik laste vastu toimepandud seksuaalkuritegude eest.¹²

Esitatud andmed näitavad, et lisaks täiskasvanutele puutuvad vägivallaga igapäevaselt kokku ka alaealised ja noored. 2009. aastal oli 15–19-aastaste seas vägivalla ohvriks langemise üldtase 33%; peaaegu poole madalam oli ohvriks langemise üldtase 60aastaste ja vanemate seas (18%). Koolivägivalda on pidanud kannatama 24% koolilastest, sealjuures 40% 12–13-aastastest poistest ja 30% 14-aastastest tüdrukutest. Noorte sagedasem vägivalla ohvriks langemine võib vähemalt osaliselt tuleneda noorte eluviisist ja avalikes kohtades viibimise sagedusest.¹³

Analüüsides Eesti territooriumil ajavahemikus 2001–2008 alaealiste poolt toimepandud kuritegusid, (mis on politseis registreeritud), näeme, et eriliseks optimismiks siin põhjust ei ole: 2001. aastal oli see arv 2199, 2002. aastal 2400, 2003. aastal 2358, 2004. – 3201, 2005. – 3768, 2006. – 3313.¹⁴ Aastal 2007 registreeriti 2867 ja 2008. aastal 3208 alaealiste poolt toimepandud kuritegu.¹⁵

2011. aastal tehti kindlaks 1610 isikut, kes kuriteo ajal olid 14–17 aastat vanad. Võrreldes 2010. aastaga on alaealisi kurjategijaid 43 võrra ehk 2,6% vähem. 2011. aastal registreeriti politsei andmetel 1854 alaealiste kuritegu, mis on 4% rohkem kui 2010. aastal. Alaealiste kurjategijate suhtarv 10 000 14–17-aastase alaealise kohta on aastaga veidi kasvanud. See näitab, et kuigi alaealiste kurjategijate arv pisut vähenes, siis alaealiste kuritegelik aktiivsus on aastaga veidi kasvanud. Pooled alaealiste kuritegudest olid vargused ja muud varavastased kuriteod ning kolmandik vägivallakuriteod. Alaealiste vägivallategudest moodustasid enamiku (73%) kehalise väärkohtlemise kuriteod. Raskeid vägivallakuritegusid nagu tapmine, mõrv, raske tervisekahjustuse tekitamine, ähvardamine, piinamine, seksuaalkuriteod, röövimine ja väljapressimine panid alaealised toime harvem – 2011. aastal kokku veidi enam kui 130 korral. Registreeritud alaealiste kuritegudest vähenes aastaga kõige rohkem tähtsa

¹¹ Justiitsministeerium. „Laste seksuaalsest väärkohtlemisest“ Arvutivõrgus: <https://ajaveeb.just.ee/vagivallavastu/?p=27>, 01.10.2011.

¹² Justiitsministeerium. „Vägivalla vastu võitlemise arengukava aastateks 2010–2014. 2011. a täitmise aruanne“ Arvutivõrgus: www.just.ee/orb.aw/class=file/action=preview/id=56652/V%E4givalla+V%Ehend, 20.10.2012.

¹³ Justiitsministeerium. „Vägivalla vastu võitlemise arengukava aastateks 2010–2014. Arvutivõrgus: www.just.ee/orb.aw/class=file/action=preview/id=56652/V%E4givalla+V%Ehend, 20.10.2012.

¹⁴ Kuritegevuse koondandmed. Arvutivõrgus: <http://siseveeb.polsise/cms/kuva.php?id=1651>, 15.06.2007.

¹⁵ Justiitsministeerium. „Alaealiste kuritegevuse hetkeseisust“ Arvutivõrgus: <https://ajaveeb.just.ee/vagivallavastu/?p=17>, 01.10.2011.

isikliku dokumendi kuritarvitamine (–89) ja kelmused (–35) ning kasvas kehaline väärkohtlemine (+81) ja vargused (+55). Alaealiste väärtedest ligi 40% moodustasid alkoholiseaduse ja ligi 30% tubakaseaduse ning veidi enam kui viiendiku liiklusseaduse rikkumised.¹⁶

Antud kirjutise kontekstis mõjub murettekitavalt asjaolu, et just alaealiste poolt toimepandud kehalise väärkohtlemise juhud on sagenenud. Arvatavasti seondub nimetatud tõik koolivägivalla suure esinemissagedusega viimastel aastatel: „Võrreldes teiste uute Euroopa Liidu liikmesriikidega on koolivägivald Eestis oluliselt rohkem levinud. Samuti on Eesti laste seas rohkem neid, keda eakaaslased on kiusanud või ähvardanud interneti teel.“¹⁷

2011. aastal avalikustati 2009. a kodanikuhariduse uuringu ICCS tulemused, kus ühe küsimusena vaadati muu hulgas ka õpilaste käitumist ja sotsiaalseid probleeme koolis. Uurimistulemused näitasid, et Eesti õpetajad hindavad õpilaste käitumist rahvusvahelisest keskmisest pisut madalamaks, kuid kooli sotsiaalne keskkond on üldjoontes nii õpetajate kui õpilaste silmis usaldusväärne. Siiski kümnendik õpilastest tundis ennast koolis tõrjutuna. Sotsiaalsete probleemidena määratleti uuringus alkoholi ja narkootikumide tarvitamist, kiusamist ja vägivalda, põhjuseta puudumist, vandalismi, usulist ja rassilist sallimatust ning seksuaalset ahistamist. Eesti õpetajad peavad kõige suuremateks probleemideks põhjuseta puudumist (51%) ja kiusamist (33%) ja vähem olulisemana vägivalda (10%) ja alkoholi tarvitamist (7%). Koolikiusamine on õpetajate arvates suurem probleem (34%) kui õpilaste arvates (14%); eestikeelsete koolide õpetajate hulgas on see omakorda probleemina üle kahe korra enam mainitud kui venekeelsetes koolides; kiusamist mainiti probleemina sagedamini maakoolides (40% õpetajate arvates), võrreldes linnakoolidega (31%).¹⁸

Esitatu lubab kindlalt asuda seisukohale, et võitluses vägivallaga jääb üksnes riiklikest direktiividest väheseks ja on vaja ühiskonna julgemat sekkumist probleemiga tegelemisse. Noorte elus on oluliseks institutsiooniks kool, mille ülesandeks on aidata kaasa noorte kasvatamisele vastavalt ühiskonnas eksisteerivatele käitumisootustele.

Kool kui õppe- ja kasvatusasutus

Kooli funktsioonid muutuvad koos ühiskonna arengu ja muutumisega, ka muutub tema prestiiž noorte silmis. Lisaks ühiskonna arengule mõjutab kooli tegevuse edukust oskus tegeleda väga erinevas vanuses olevate lastega. Nii peab ta üheaegselt saama hakkama nii nendega, kes alles tulid lasteaiast, kui ka nendega, keda ühiskond ja riik (oma õigusnormides) peavad isikuteks, kes on võimelised oma tegudest aru saama, neid juhtima ja nende eest vastutama, s.o täiskasvanutega võrdseteks inimesteks.

Koos ühiskonna arenguga muutuvad ka hariduse funktsioonid. Kaasaegses ühiskonnas on haridusel kahesuguseid funktsioone: avalikke ja varjatud.

Hariduse avalikud funktsioonid on deklareeritud ja kasvatuslikud eesmärgid (nt kultuuri edasiandmine uutele ühiskonna liikmetele (lapsed, immigrandid), inimeste ettevalmistamine täiskasvanu rollideks, oskuste arendamine ja uute teadmiste loomine). Kooli varjatud ehk latentsete funktsioonide all mõeldakse n.ö “varjatud õppekava” realiseerimist, mis seisneb ametliku õppekava välises õpetustegevuses, mida koolid pakuvad inimestele sellistes küsimustes nagu vanemate austamine ja etnotsentrism. Paljude kriitikute arvates on need

¹⁶ Justiitsministeerium. „Vägivalla vastu võitlemise arengukava aastateks 2010–2014. 2011. a täitmise aruanne“ Arvutivõrgus: <http://www.just.ee/orb.aw/class=file/action=preview/id=56652/V%E4givalla+V%Ehend>, 20.10.2012.

¹⁷ Justiitsministeerium. „Vägivalla vastu võitlemise arengukava aastateks 2010–2014“ Arvutivõrgus: <http://www.just.ee/orb.aw/class=file/action=preview/id=56652/V%E4givalla+V%Ehend>, 20.10.2012.

¹⁸ Justiitsministeerium. „Vägivalla vastu võitlemise arengukava aastateks 2010–2014. 2011. a täitmise aruanne“ Arvutivõrgus: <http://www.just.ee/orb.aw/class=file/action=preview/id=56652/V%E4givalla+V%Ehend>, 20.10.2012.

kooli varjatud funktsioonid tegelikult koolituse südameks. Õppida teadma oma kohta, alluma ülematele, uskuma, et süsteem on õiglane – need on õppetunnid, mis kestavad ka pärast seda, kui ajalootunnis õpitu on unustatud.¹⁹ Nii võime kooli varjatud funktsioonide all mõelda ilmselt õpilaste eetika, moraali ja väärtussüsteemi kujundamist.

Õigusõpetuse andmine kuulub kooli avalike funktsioonide hulka. Küsimust, kas õigusõpetus peaks olema koolis iseseisev õppeaine või oleks õige õiguslaseid küsimusi käsitleda teiste õppeainete raames, uuris 2007 aastal sotsiaal- ja turu-uuringute firma Saar Poll, viies läbi tervet Eestit haaranud gümnaasiumiõpilaste õigusteadvuse alase küsitluse.²⁰ Nimetatud uuringus mõeldi õigusõpetuse all õpetust õigus- ja kohtusüsteemi kohta. 27% kõikidest vastajatest väitis, et nende koolis õpetatakse õigusõpetust eraldi aina. Küsimusele, milliste õppeainete kaudu oled omandanud õiguslaseid teadmisi ning teadmisi kohtusüsteemi kohta, vastas 94% küsitletutest, et see toimub peamiselt ühiskonnaõpetuse ja 39% arvates ajaloo baasil.²¹

Kooli funktsioonide täitmise kõrval on isiksuse kujunemisel koolimiljões oluline tähtsus ka õpilastevahelistel isiklikel suhtel: sõbralikud ja heasoovlikud suhted avaldavad kahtlemata positiivset mõju – nii tunneb iga noor inimene end täisväärtuslikuna, soovituna, populaarsena. Seevastu alandav ja mõnitav suhtumine tekitab noores inimeses alaväärsuskomplekse, sünnitades ka agressiivsust ja soovi “kogu maailmale” kätte maksta. Viimatinimetatu võib noort oluliselt kallutada ka õiguserikkumiste tee.

Alaväärsuskompleksid tekivad madalast enesehinnangust. Noore toimetulek ühiskonnas sõltub aga suuresti tema enesehinnangust, mis kas tiivustab või pärsib tema ettevõtmisi ja annab tema käitumisele suuna. Enesehinnang on sotsialiseerimise vili olles kujunenud pere, kooli, sõprade, sotsiaalse keskkonna mõjude baasil. Madal enesehinnang on pahatihti agressiivse käitumise motiveerijaks.

Enesehinnangut käsitletakse eneseteadvuse raames. Väiksem tähelepanu pööramine oma mõtetele, tunnetele ja motiividele (nn privaatne eneseteadvus) seostub positiivsema enesekohase suhtumisega. Endast, kui sotsiaalsest objektist teadlik olemine (nn avalik eneseteadvus) on seevastu seotud madalama enesehinnanguga, viidates tendentsile, et eneses ebakindlamad inimesed on tundlikumad teiste poolt antavate hinnangute suhtes ning pööravad enam tähelepanu sellele, kuidas nad teistele paistavad.²²

Suhteid koolikaaslastega komplitseerivad erinevad faktorid, millest vast olulisemad on sagedane kooli ja klassi vahetamine, võimalikud vanusevahed, keskpärasest õppeedukusest ja käitumisprobleemidest tingitud madal staatus teiste õpilaste silmis, võimetus kohaneda grupis kehtivate standarditega. Probleemaatilised suhted koolikaaslastega kujundavad ajapikku noores negatiivse suhtumise kooli.

Noore arenguraskused normaalse käitumise pidurina

Lapse väljakujunemisel täieõiguslikuks ühiskonnaliikmeks on täheldatavad erinevad aspektid, mis kõik tulenevad tema arengu erinevatest tasanditest seondudes ühiskonnaga, kus nad elavad ja arenevad. Arengu tasandid tulenevad lapse vanusest, mida ei saa aga nii üheselt mõista, kui see esmapilgul võib tunduda. Asi on nimelt selles, et rääkides lapse mõistest ja tema vanusest, ei räägita mitte ainult tema kronoloogilisest vanusest, võttes aluseks lihtsalt tema sünniaja. Küsimus lapse vanusest on märksa keerukam.

¹⁹ B. B. Hess, E. W. Markson, P. J. Stein. Sotsioloogia. Tallinn, 2000, lk 186–187.

²⁰ Gümnaasiumiõpilaste õigusteadvuse uuringu tulemused. November-detsember 2007. www.saarpoll.ee. – Arvutivõrgus: http://www.riigikohus.ee/vfs/683Noorte_%F5igusteadvuse_uuringu_aruanne.pdf, 25.08.2010.

²¹ Gümnaasiumiõpilaste õigusteadvuse uuringu tulemused. November-detsember 2007. www.saarpoll.ee. – Arvutivõrgus: http://www.riigikohus.ee/vfs/683Noorte_%F5igusteadvuse_uuringu_aruanne.pdf, lk 15. 25.08.2010.

²² H. Pullmann. Enesehinnang. – Isiksusepsühholoogia. Toim. J. Allik, A. Realo, K. Konstabel. Tartu, 2003, lk 211.

Eristatakse järgmisi vanuse liike: 1) bioloogiline vanus, mis iseloomustab kehaehituse ja füsioloogiliste protsesside taset. Bioloogilise vanuse järgi võib täisea alguseks tinglikult pidada suguküpsuse algust; 2) sotsiaalne vanus, mis sõltub inimese kohast sotsiaal- ja tootmissuhete süsteemis. Küpsus on saavutatud, kui inimene teenib ise endale elatist; 3) psüühiline vanus, mis iseloomustab inimese suhtumist iseendasse ja ümbritsevasse maailma. Psüühilise küpsuse saabumise tunnuseks on inimese võime mõista oma tegude tähendust ja neid juhtida. See on eelduseks, et inimene suudab vastutada oma tegude eest; 4) kronoloogiline vanus, mida mõõdetakse sünnimomendist käesoleva ajahetkeni.²³ Kuna kõige kergem on mõõta inimese kronoloogilist vanust, siis reeglina püütakse ka teisi vanuse aspekte määratleda just selle kaudu.

Sotsiaalsesse keskkonda sulandumise aspektist on siin olulised isiku sotsiaalne ja psüühiline vanus, millest oleneb tema suutlikkus orienteeruda sotsiaalses keskkonnas ja omandada vastavaid käitumisreegleid, tunnetada oma vastutust – õigusi ja kohustusi.

Sotsiaalne vanus saabub tänapäeval mõnevõrra hiljem kui näiteks eelmise sajandi alguses. Praegu on noored kauem sõltuvad oma vanematest või hooldajatest, tööle minemist lükatakse edasi nii kaua kui võimalik (nt minnakse mõnda õppeasutusse õppima, kuid õppima asudes ei olda veel sugugi kindel, et sellel valitud erialal töötada tahetakse, või teatakse üsna kindlalt ette, et vastaval erialal ei hakata kunagi tööle). Tööle asudes jäädakse harva pikemaks ajaks sinna pidama, esineb töös pettumist, ühest töökohast teise siirdumist, kuni selleni, et jäädakse tööst kauaks eemale. Lõpuks tekib tööst võõrdumine ning hirm igasuguse töö ja kollektiivide ees. “Pikaajaline saamine ühiskonnalt ja perekonnalt, ise vastu andmata, on kujundanud üleoleva suhtumise neisse, kes süstemaatiliselt töötavad. Siit aga ei ole õiguserikkumiste ja muude käitumishälveteni enam kuigi pikk tee”²⁴

Kogu kaasaegset maailma iseloomustab kiire areng igas valdkonnas – muutuv maailm toob endaga paratamatult kaasa inimeste muutumise vajaduse, s.t inimene peab muudatustega kohanema. Eriti käib see kindlasti aga siirdeühiskondade kohta, kelle hulka ka praegune Eesti kuulub. Kiirete sotsiaalmajanduslike muutustega kaasneb sotsiaalsete normide ümberhindamine. Piltlikult öeldes: mis eile oli ühiskonnas normipärane, on täna ühiskonnaliikmete jaoks neutraalse iseloomuga, kuid homme võib see käitumisnorm (ja -vorm) olla ühiskonnas täiesti taunitav ja kutsuda esile karistamisvajaduse ja/või -soovi.

Sama võime öelda ka inimese sotsiaalse vanuse käsitlemisel: mis eile tundus liiga varane, on homme norm, ühehommene aga igand. Samas on ühiskonnas kujunenud normide ja hinnangute stereotüübid oma olemuselt konservatiivsed ning jäävad vastava põlvkonna teadvusesse ka siis, kui tingimused, milles need hinnangud ja stereotüübid välja kujunesid, on ammu muutunud. Tekib vanade ja noorte hinnangute ning arvamuste konflikt.

Psüühiline vanus iseloomustab isiku võimet aru saada oma tegude tähendusest ja neid juhtida. Viimasel ajal on hakanud levima psüühilise vanuse laiem käsitus, mille puhul kõnealusel vanusel eristatakse kolme aspekti: 1) afektiivne aspekt, mille all mõistetakse lapse võimet allutada afektid oma tahtele, s.t mitte alluda esimesele afektiivsele ajendile; 2) kognitiivne aspekt, mille all mõistame lapse arusaamist situatsioonist ja võimet toimunud adekvaatselt edasi anda; 3) intellektuaalne aspekt tähendab lapse teadmiste mahtu.²⁵ Üha vähem seos-

²³ L. Auväärt. Lapsed ja puuetega inimesed õigusmenetluses. Tartu, 2001, lk 114–115.

²⁴ L. Auväärt (2001), lk 115.

²⁵ L. Auväärt (2001), lk 116.

tatakse psüühilist vanust meditsiiniliste näitajatega. Psüühilise arengu tähtsamad hälbed on vaimse arengu mahajäämus ja arengupeatetus.²⁶

Seadusandja eeldab, et kronoloogiline vanus langeb kokku psüühilisega ja seetõttu on võimalik psüühilisi karakteristikuid iseloomustada psüühilise vanuse kaudu. Täisea alguseks loetakse 18-aastaseks saamist. Eespool on aga küllaltki pikk periood, mida võib nimetada üleminekueaks ehk murdeeaks.

Selle ajaperioodi arengu (olgu see kas füüsiline, vaimne, kõlbeline või sotsiaalne) eripäraks on üleminek lapsepõlvest täiskasvanuikka: kujunevad ümber ja muutuvad täiskasvanulikumaks organism, eneseteadvus, suhtlemine eakaaslastega ja täiskasvanutega, samuti muutuvad huvid ja tunnetustegevus, aga ka käitumist, tegutsemist ja suhteid vahendavate kõlbeliste tavade sisuline külg.²⁷

Üks oluline muutus murdeikka jõudnud lapse isiksuse struktuuris on kvalitatiivne nihe eneseteadvuse arengus. Murdeeline ei pea end enam lapseks, kuid veel ka mitte päris täiskasvanuks, kuigi ta selle poole püüdleb ja tahab, et teised teda täiskasvanuks peaksid. Täiskasvanutunne on isiksuse tähtsaim iseärasus, selle struktuurne kese, sest see väljendab murdealise uut suhtumist inimestesse ja maailma, näitab tema sotsiaalse aktiivsuse suuna ja sisu, uued püüdlused, elamused ja afektiivsed reaktsioonid. Murdealise sotsiaalne aktiivsus tähendab tema suurt valmidust võtta omaks täiskasvanute maailmas ja nende suhtes kehtivaid norme, väärtusi ja käitumisviise.²⁸

Murdeelistele on omane oma eripära tundmise vajadus, huvi iseenda vastu ja mõtlemine endast. Vajadus tunda oma puudusi ja iseärasusi tuleneb paratamatusest vastata teiste inimeste ja iseenda nõudmistele, reguleerida suhteid ümbritsevate inimestega. Kõige enam stimuleerib eneseanalüüsimist vajadus saavutada vääriline koht eakaaslaste hulgas ja püüd leida lähedasi kaaslasi ning südamesõpra.²⁹

Oma koha otsimine ei kulge aga alati otseteed ja ühiskonna poolt tunnustatud suunas. Enesemääratlemise kriis võib leida väljundeid õiguserikkumistes. Seaduseandja on kehtestanud erinevate õiguserikkumiste puhul kindla vanusemäära (läheldes isiku kronoloogilisest vanusest), alates millest saab isikut ühe või teise ühiskonnastase teo eest vastutusele võtta. Samuti on seaduses sätestatud, millised õigused ja kohustused on isikul, kui ta on jõudnud mingisse kronoloogilise vanuse etappi.

Probleem sotsiaalses käitumises tekib aga siis, kui noore inimese kronoloogiline vanus ei ole kooskõlas tema sotsiaalse, ja eriti psüühilise vanusega. Need vanuse liigid on arengu seisukohalt määravalt tulenevad noore kodusest miljööst.

²⁶ L. Auväärt (2001), lk 116.

²⁷ Ealine ja pedagoogiline psühholoogia. Tallinn, 1979, lk 77.

²⁸ Ealine ja pedagoogiline psühholoogia (1979), lk 8–84.

²⁹ Ealine ja pedagoogiline psühholoogia (1979), lk 107.

Perekond kui alaealise käitumise olulisim mõjutaja

Isiksuse kujunemine saab alguse inimese sünnist, ning see pagas, mille laps saab eluteele kaasa oma perekonnast, loob aluse kogu tema edasisele sotsiaalsele käitumisele.

Lapse suhtumiste ja tõekspidamiste omandamise viise käsitledes võime perekonna kontekstis nendest välja tuua järgmised:

- 1) vanemate õpetused – täiskasvanud selgitavad lapsele, mis on hea, mis halb ja nõuavad lapselt teatud käitumist, õpetavad teda elama kindlate normide järgi;
- 2) eeskuju – laps omandab tõekspidamisi (väärtusi) eeskujude jäljendamise teel. Ta näeb teatud käitumist ja jäljendab seda, kusjuures eeskuju mõju on seda suurem, mida positiivsem on lapse suhtumine sellesse;
- 3) ootused ja vastutegutsemine – laps on just niisugune, millisenä teda koheldakse;
- 4) isiklik kogemus – siin on suur tähtsus lapse aktiivsel tegutsemisel.

Kõik need aspektid näitavad üldplaanis, mil viisil laps tõekspidamisi, suhtumist omandab. Määravaks on siin nii spontaanne kui ka eesmärgistatud mõju.³⁰

Tahes-tahtmata omandab laps perekonna suunduse ja seal valitsevad tõekspidamised. Enamikul juhtudel ei formeeeri sotsiaalsete defektidega perekond lapsel negatiivseid jooni ise, vaid laseb toimida laiemal sotsiaalse keskkonna antisotsiaalsetel teguritel. Sellistes perekondades ei omanda laps esmaseid kõlbalisi teadmisi, oskusi ja harjumusi; tal ei kujune ka moraalselt kindlust, mis võimaldaks vastu seista negatiivsetele välismõjudele.³¹

Nii toimub sotsiaalselt negatiivse kogemuse edasiandmine sageli juba perekonna vahendusel. Niisugune olukord võib tekkida perekonna funktsioonimuutuste, funktsioonikadumise, desintegratsiooni ja desorganisatsiooni tõttu, kui kaasaegsed perekonnad ajalooliste struktuuri muutuste baasil ei ole enam võimelised täitma oma ülesandeid ei teiste ühiskonnaliikmete ega ühiskonna kui terviku suhtes. Kui perekonnast tuleneva mõju tõttu noor inimene ei suuda integreeruda ühiskonda ja kultuurikeskkonda ning on häiritud sotsiaalselt adekvaatse isiksuse areng, suurenevad võimalused, et tema käitumine muutub normidest kõrvalekalduvaks. Siinjuures on oluline rõhutada, et desorganisatsiooni-ilmingud perekonnas toimivad alati tihedas koosmõjus teiste faktoritega, mis kõik koos võivad põhjustada noorte normivastast käitumist. Loomulikult tuleb arvestada ka võimalusega, et noor eelistab oma (antisotsiaalsele) perekonnale teisi sotsialiseerimisagente (nt vanavanemaid, tuttavaid, sõprade vanemaid jne) juba varases nooruses ning nii jääb ta oma vanemate negatiivsest mõjust suuresti kõrvale.

Tõuge normivastasele käitumisele antakse sageli erinevate kultuuri- ja väärtuskonfliktide poolt, mis omavad teatud tagasisidet desorganiseerunud perekonnale. Sellist perekonda iseloomustab ühtsete väärtuste puudumine, noorte raskused identifitseerumisel oma vanematega jne. Oma (desorganiseerunud) vanematega ette tulla võivad identifitseerumis-raskused võivad aga osutuda positiivseks faktoriks noore inimese kujunemisel: oma sisemise analüüsivõime toel ei võta ta siis pere deformeerunud väärtushinnanguid omaks ja kujuneb teiste eeskujude (st mitte niivõrd perekonna) mõjul normikuulekaks inimeseks.

Kaasaegses suure sotsiaalse mobiilsusega pluralistlikus ühiskonnas on mõistetav, et perekonnas mõjutavad nii vanemaid kui ka lapsi erinevad kultuurinormid ja -standardid. Kultuuri- ja väärtuskonfliktid ühiskonnas soodustavad perekonna desorganisatsiooni, mis omakorda mõjutab noorte käitumist.

³⁰ M. Tuulik. Kasvamine, kasvatus ja väärtustamine. – Haridus, 1991, nr 8, lk 18.

³¹ Noorte õigusliku sotsialiseerumise uurimine üleminekul riigisotsialismist vabaturumajandusse. Materjale kordusuuringust. Koost L. Auväärt, H. Dsiss, S. Kaugia, P. Kenkmann, E. Raska. Tartu, 1999, lk 17.

Need desorganiseerivad mõjurid võivad peale kultuuri- ja väärtuskonfliktide väljenduda ka perekonna struktuuri välistes ja seesmistes pingetes. Välistes pinged esinevad näiteks ühe või mõlema abikaasa elukutse pinnal. Üksikute pereliikmete mitmekesised, tihti raskenevad elukutse- ja tööprobleemid tekitavad võõrandumist üksteisest. Väliste pingete kõrval ohustavad perekonna ühtsust pereliikmete vaheliste suhete emotsionaalsed tegurid.

Eriti oluliseks perekonda desorganiseerivaks faktoriks on pereema koduväline kutsetöö. Oletatakse, et naine tunneb tihti oma kutsetegevuses vastuolu oma „kutsumusele“, ja et naise koduvälised tööd tekitavad lahkarmumisi mehe ja lastega, kes tema kutsetöösse pigem negatiivselt kui positiivselt suhtuvad. Ema koduvälise tegevuse tõttu tekib lastel üksinduse- ja ebakindlusetunne, samuti frustratsioon, mis oluliselt häirib nende arengut ühiskonda sulandumisel. Siinkohal tuleb aga eriti rõhutada probleemi tõsidust praegusel ajal, mil on palju üksikemasid ning aktiivse tööhõivega emal on üha vähem aega oma lapsele pühenduda. Laste omapäi jätmine ja nn vabakasvatuse on alaealiste õiguserikkumiste riskifaktoriks. *Uuringu andmeil mängib alaealiste õiguserikkumiste puhul rolli eeskätt vanemate otsene kontroll. Vanemate teadlikkus sellest, kellega nende laps õhtuti väljas käib, vähendab õiguserikkumiste toimepanemise tõenäosust ja probleemse käitumise esinemise riski.*³²

Väljaspool abielu sündinud (ent ka abielus, kuid mitte kooselavate vanemate) lastel puudub üleskasvatamisel (reeglina) isa osa. See tähendab spetsiifilist ühekülgselt kasvusituatsiooni, kus lapse kasvatamisega ja sotsialiseerimisega tegeleb ema üksi. Kui eelpool oli juttu probleemidest, mis seonduvad ema suure tööhõivega, siis probleemideta ei ole ka olukord, kus vallasema pühendab end täielikult oma lapsele. Sel juhul (eriti tugeva hellitamise korral) varitseb oht ema ja lapse vahelisteks „üleorganiseeritud“ suheteks, mis toob kaasa vastavad tagajärjed (nt tugev sõltuvustunne, agressiivsus, afektiivne tundlikkus).

Mittetäielikul, desorganiseerunud perekonnal eristatakse kaks peamist vormi – struktuuriselt ebatäielik ja funktsionaalselt ebatäielik. Struktuuriselt mittetäielik on n.ö ühe vanemaga perekond ehk osaperekond. Funktsionaalselt mittetäielikku perekonda iseloomustab perekonna struktuuri laostumine ilma, et kumbki vanematest puuduks. Niisugusele perekonnale on iseloomulikud pinged abikaasade ning laste ja vanemate vahel. Igasugune pingeseisund perekonnas mõjub aga pere mikrokliimale laostuvalt ning võõrandab pereliikmeid üksteisest.

Siit tuleneb tõsiasi, et sellise perekonna ajalooliste struktuurimuutuste baasil on lapsed ja noored enam kui varem „avatud välismõjudele“, kuna tänapäeval kulgeb noorte elu sagedamini väljaspool kitsast pereringi.

„Lapse sotsiaalse käitumise suunamine, kiiduväärsete käitumismallide kinnistamine ja laiduväärsete juurimine käib selle põhireegli järgi, et lubatud käitumist tuleks juurde ja lubamatut jääks vähemaks./.../ Võib öelda, et lapse sotsiaalse käitumise eeldused kujunevad varajaste inimsuhete mõjul, kuid käitumisviisid vormuvad tal järgmise vanuseastme inimsuhetes. Igasuguse sotsiaalse käitumise õppimisel tekkinud agressiivne vahejuhtum ei ole sugugi veel iseloomuhälbe ilming, pigem näitab see, kui kergesti otsitakse pettumuse korral abi agressiivsusest. Seepärast on tähtis, missuguse tagasiside saab laps oma agressiivsusest käitumisest“³³

Tagasisidest, mille inimene oma käitumisele saab (seda eriti lapsepõlves) sõltub otseselt ka tema õigusteadvuse tase. Nii ei saa õigeks pidada laste „vabakasvatust“ ja nende ilmajätmist

³² A. Markina, J. Saar. Alaealiste hälbekäitumine Eestis, Tšehhis ja Ungaris: rahvusvaheline *self-report*-meetodil tehtud delinkventsuse uuring (ISRD-2). – Juridica, 2009, VII, lk 475.

³³ L. Keltikangas-Järvinen. Agressiivne laps. Kuidas suunata lapse isiksuse arengut. Tallinn, 1992, lk 49.

hinnangulistest ja emotsionaalsetest seostest oma vanematega ning teiste lähikondsetega. Lapsepõlves saamata jäänud (emotsionaalne ja hinnangutel põhinev ning neid väljendav) häälestus võib inimesele tema eluajal kalliks maksma minna, ja seda mitte ainult talle endale. Tähtis aspekt lapse sulandumisel sotsiaalsesse keskkonda on tema sotsiokultuuriline „ajaplaan“, milles väljenduvad tema eluplaanid ja identiteet, mida ta püüab saavutada, realiseerida. Käitumishälbeid, mis on tihedalt seotud identiteediprobleemiga, on eriti raske korrigeerida. Osaline või täielik identiteedikaaotus põhjustab hirmu- ja ohutunnet.

Sotsiaalpsühhiaatrias kasutatakse rolliteoorias psühhoanalüüsi, kusjuures tähelepanu keskmes asub lapse ja nooruki individuaalne käitumine, mis on juhitud tema isikliku arengu tingimustest ja võib olla häiritud vanemate psühhopatoloogiliste konfliktide tõttu. Sellised konfliktid omavad aga sageli sotsiaalset tausta, ning kandudes sotsiaalsesse keskkonda, teravnevad veelgi.

Psühhodünaamilised jõud, mis toimivad konfliktrollide taga väljenduvad tihti selles, et 1) laps omandab vanemate konfliktse partnerluse rolli (see kandub talle üle) ja 2) laps peab esindama mingit vanemlikku aspekti (nt kui laps püüab realiseerida tema vanemate poolt teostamata jäänud idealistlikke püüdlusi). Niisugused konfliktrollid on lapsele koormavaks, kuna nad takistavad tal oma identiteedi saavutamist.

Konfliktroll ise või identiteediopositsioon võib põhjustada ka negatiivse identiteedi valikut. Tõsiselt ohtlik on negatiivne identiteet siis, kui ta tugevalt kujundab isiksuse arengut. See juhtub sageli siis, kui teised isikud (nt vanemad, hooldajad, õpetajad jne) kas sihilikult või mittesihilikult identifitseerivad noore inimese negatiivse identiteediga (nt „kurjategija“, „päevavaras“ jne). Lõpuks võib konfliktrolli efekt väljenduda depressioonides ja isegi enesetapuni viivas enesevihakamises. Niisugune roll võib esile kutsuda normivastase käitumise sündroomi, kusjuures väliselt samalaadsed käitumisaktid võivad omada erinevaid konfliktipõhjusti.

Oma koha otsimine ei kulge alati otseteed ja ühiskonna poolt tunnustatud suunas. Enesemääratlemise kriis võib leida väljundeid õiguserikkumistes. Nimetatud kriisist väljumise edukus sõltub sotsialiseerimise teostajatest ja nende tegevuse edukusest.

Oleme rõhutanud perekonna vaieldamatut osatähtsust inimese ettevalmistamisel sotsiaalseks eluks. Samas, mis puutub perekonna rolli õigusteadmiste, kui individuaalse õigusteadvuse struktuuri³⁴ ühe elemendi, vahendajana, tuleb sellesse suhtuda ettevaatlikult – juriidiliste teadmiste näol on tegemist väga spetsiifilise informatsiooniga, mille adekvaatne vahendamine nõuab erialast ettevalmistust. Nii võib jääda õigustemaatikaga mitte kursis olevate vanemate roll õigete ja adekvaatsete õigusteadmiste andmisel tagasihoidlikuks, moonutatuks või suisa puudulikuks.

Vaatamata nimetatud asjaolule, on raske perekonna tähtsust inimese kujunemises üle hinnata: vundament sotsialiseerumise³⁵ hilisematele etappidele rajatakse just perekonnas ja eelkõige sotsialiseerumise esimesel etapil.

Kaasajal ei saa perekond enam täita kõiki traditsioonilisi noorte kasvatamise ülesandeid. Nii tulevad teised sotsialiseerimisagendid³⁶ siin oluliselt perekonna kõrvale, et anda edasi ühis-

³⁵ „Sotsialiseerumise all mõistetakse inimeste eksisteerimiseks vajalikku liitumist mitmesugustesse sotsiaalsetesse gruppidesse“ (T. Würtenberger. *Das Menschenbild unserer Zeit und die Kriminalität als sozialkulturelles Phänomen*. Wiesbaden, 1964, S 20.) Nii kuuluvad väikesed sotsiaalsed grupid (perekond, vanemad, eakaaslaste grupid, klassikaaslased jne) inimese mikrokeskkonna tähtsamate komponentide hulka. Inimesed kuuluvad reeglina mitmesugustesse väikestesse gruppidesse, mis omakorda on teatud elulaadi kandjateks. Sellest tulenevalt on just väikesed sotsiaalsed grupid indiviidi sotsialiseerimisel otsustava tähtsusega.

konnas kehtivaid käitumisreegleid ja kultuurilisi väärtusi. Perekonna mõju noorte käitumisele ulatub aga kaugemale väljapoole perekonnamiljööd jättes jälje ja suunates noore käitumist igas sfääris. Kuna valdava osa oma ajast on noor seotud kooliga, siis peegeldab tema käitumine koolis seda, milliseid eeskujusid, tõekspidamisi ja väärtusi on ta kaasa saanud kodust.

Kodu ja kool koostööpartneritena koolivägivalla ohjamisel

Kool ja kodu on sotsialiseerimisagentidena tihedalt seotud. Lapse suhtumine õppimisse sõltub sellest, kuivõrd tema kodus haridust ja haritust väärtustatakse. Samavõrd oluliselt sõltub lapse suhtumine kaasõpilastesse ja õpetajatesse sellest, millised suunised (baasi) on ta selleks saanud perekonnast.

Väärtuste ja normide kvaliteet, mida noor kodust eluteele kaasa saab, sõltub suuresti suhetest, mis perekonnas valitsevad.

Erinevatel põhjustel tekkinud kodused pinged võivad avalduda perevägivalla erinevate vormidena. Laste seisukohalt vaadatuna on perevägivald isiksuse arengule lausa hukatusliku mõjuga rikkudes alaliselt lapse psüühika ja juhatades lapsele teed teiste vägivallavormide (nt koolivägivalla ja üldise julmuse arengu) juurde. Seisukoht, et vägivald sünnitab vägivalda, peab siin täielikult paika: laps, kes näeb kodus pealt vanematevahelist vaenutsemist või füüsilist väärkohtlemist, kasvab ühelt poolt teadmise, et niisugune käitumine on normaalne (selle igapäevasuse mõttes suisa traditsiooniline) ja praktiseerib seda meelsasti ka ise oma eakaaslaste või loomade-lindude suhtes, teiselt poolt aga võib see lapses esile kutsuda hirmu ja frustratsiooni, mis loob reaalse võimaluse saada tal endal mistahes vägivalla „märklauaks“. Siit tulenevalt on enam vaja perevägivallaga tegeleda, eelkõige muidugi perekonnal endal.

Probleem on aga sedavõrd tõsine, et justiitsministeerium on 2012. a arengukava olulisemate tegevuste seas välja toonud ka järgmise plaani: „Perevägivalla vahendamiseks on plaanis tegevused peamiselt kahes valdkonnas: õigusteadlikkuse suurendamine ja perevägivallaalane teavitamine ning perevägivalla juhtumite menetluspraktika ühtlustamine. 2012. aastaks on seatud eesmärk täiendada ühiskonnaõpetuse aineramatu ja koolitada ühiskonnaõpetuse õpetajad, et tundides saaks käsitleda teemasid, mis puudutavad perevägivalda, peresuhteid väljaspool toimuvat (sh soopõhist) vägivalda ning vägivalla ohvrite abistamisvõimalusi. Regulaarseid menetluspraktika ülevaateid tehakse nii justiitsministeeriumi analüüsitalituses kui ka PPA-s. See aitab välja tuua võimalikke piirkondlikke erinevusi ja menetluspraktika kitsaskohti. Lisaks analüüsile toimuvad politseiametnike ja prokuröride vahel kohtumised, mis võimaldavad praktikat parandada ja ühtlustada. Vajadusel saab neil ümarlaudadel kokku leppida ühistes tööpõhimõtetes või koostada täiendavaid juhendmaterjale praktika ühtlustamiseks. Samuti viiakse läbi olmetapmiste analüüs (kriminaalstatistikale tuginedes analüüsitakse, kui palju tapmistest ja mõrvadest on olnud seotud eelneva peresisese vägivallaga)“³⁷

Siinkirjutaja hinnangul on kindlasti oluline, et probleemiga riiklikul tasandil tegeletakse, kuid see ei anna reaalset kiiret panust situatsiooni parandamisse. Perevägivald lähtub reeglina täiskasvanutest (s.o lapsevanematest), järelikult peaks probleemi lahendus saama ka alguse lapsevanematest, mitte lastest (nagu see võiks olla siis, kui lastele ühiskonnaõpetuse tunnis

³⁶ Sotsialiseerimisagentideks nimetatakse isikuid, sotsiaalseid gruppe ja institutsioone, kes isiksuse arengut mõjutavad, teda kasvatavad ja suunavad. Sotsialiseerimisagentid on kultuuri ammutamise kanaliteks, millel igaühel on oma mehhanism, kuidas ta vastava ühiskonna kultuuri vahendab ja kuidas õigusega seonduvat selgitab. Need mehhanismid avalduvad funktsioonide kaudu, mida üks või teine sotsialiseerimisagent ühiskonnas täidab. Olulist tähtsust omab seejuures sotsialiseerimisagentide kvaliteet, s.t kui hästi nad igal konkreetsel juhul oma ülesannete täitmisega hakkama saavad. Just sellest olenebki isiku (õigusliku) sotsialiseerumise tase.

³⁷ Justiitsministeerium. „Vägivalla vastu võitlemise arengukava aastateks 2010–2014. 2011. a täitmise aruanne“. Arvutivõrgus: www.just.ee/orb.aw/class=file/action=preview/id=56652/V%E4givalla+V%Ehend, 24.10.2012.

vägivallast rääkida). Probleemi reaalsemaks lahenduseks on elanikkonna teadlikkuse tõstmine vägivalda kui raske probleemi kohta. Teadlikkuse tõus võiks hüpoteetiliselt tõsta inimeste soovi enam kontrollida enda käitumist ja (ka) peresiseste konfliktide korral otsida ise kiiresti lahendusi ja võimalusi eelkõige lapsi säästa. Tuleks pingutada selle nimel, et järgmised põlvkonnad oleksid enam võimelised lahendama probleeme tsiviliseeritud inimeste kombel mitte rusikatega ja psühhoterroriga. Võimaluse selleks loob (õigus)teadvuse teadlik väljakujundamine nimetatud suunas.

Oma roll on selles protsessis kindlasti ka koolil, seda enam, et tänapäeval kulgeb noorte elu sagedamini väljaspool kitsast pereringi. Koolis tulevad lisaks perekogemusele koolikogemuste mõjud, kusjuures eriline tähtsus on siin õpilase suhetel teiste õpilaste ja õpetajatega. Mängureeglid õigusteadvuses on samad mis spordis: elementaarsed õigusprintsipiidid süüst, südametunnistusest, kahjutasust, kui õpilaste vahel tekivad õnnetus- või vägivaldajuhtumid. Kodu ja kool peaksid senisest enam tegema koostööd vägivaldsuse vähendamiseks. Silmade sulgemine probleemi ees probleemi ei lahenda. Hetkel on meedias suure tähelepanu all koolivägivalda teema.

Koolivägivald hõlmab kaks tahku – vägivald õpilaste ja õpetajate vahel ning õpilaste endi vahel. Konflikt mõlemal tasandil näib olevat peaaegu lahendamatu nende võimaluste (õiguste) juures, mis on hetkel nt õpetajatel koolis. Siinkirjutaja hinnangul oleks otstarbekas koolidesse palgata korda loovad inimesed (nimetagem neid kordnikeks), kes sekkuksid vajadusel vähemalt lastevahelistesse arveteklaarimistesse. Teine koolikonflikti liin õpilane-õpetaja, on aga mõnevõrra komplitseeritum ning juhul, kui konflikti lähteks on õpetaja mõnitav suhtumine õpilasse, tuleks kooli juhtkonnal peale asjaolude selgitamist kaaluda niisuguse õpetaja vallandamist. Pea liiva alla peitmine koolijuhtide poolt põhjustab vägivalda ohvritest õpilaste reaalset võimatust omandada haridust ja hiljem edasi õppida ning leida meelepärane töökoht. Samavõrd tõsine (kui isegi mitte tõsisem) on õpilaste vägivald õpetajate suhtes. Viimase aja vapustavam näide selle situatsiooni kohta on 29. jaanuari 2013.a erinevates meediakanalites kajastatud juhtum õpilaste mõnitavast suhtumisest ja suisa füüsilisest rünnakust meesõpetaja vastu.³⁸ Niisugustel juhtudel ei tohiks süüdiolnud õpilased jääda sotsiaalsest mõjutusobriidist välja. Kõnealused juhtumid osundavad veelkord kodudes valitsevale kaosele ja korralagedusele, kus ei ole suudetud kujundada austava ja teistest lugupidava suhtumise elementaarseid alustalasid.

Justiitsministeerium on käesolevaks aastaks võtnud plaani mõned meetmed koolivägivallaga võitlemiseks: „Kooliturvalisuse parandamiseks hakkab Haridus- ja Teadusministeerium koostöös Politsei- ja Piirivalveametiga 2012/2013 õa riikliku järelevalve raames kontrollima, kuidas Põhikooli- ja Gümnaasiumiseaduses (PGS-is) sätestatud turvalise õppekeskkonna norme ka reaalsetl täidetakse. Kavas on ette valmistada internetiturvalisuse jätkuprogramm ning infomaterjalid vägivallakuritegude lapsohvritele. Euroopa Majanduspiirkonna finantsmehhanismi esitatud riskilaste ja -noorte programmitaotluse heakskiitmisel alustatakse 2012. aasta sügisel nelja-aastase programmi rakendamisega. Samuti on plaanis analüüsida alaealiste süüdimõistetute kohtlemispraktikat, jätkata uue alaealiste mõjutusvahendite seaduse ja lastekaitse seaduse koostamisega.“³⁹

³⁸ Vt nt Õpetajate Leht. Internetis ringles klipp õpetaja kiusamisest. 29.01.2013.

³⁹ Justiitsministeerium. „Vägivalda vastu võitlemise arengukava aastateks 2010–2014. 2011. a täitmise aruanne“ Arvutivõrgus: www.just.ee/orb.aw/class=file/action=preview/id=56652/V%E4givalla+V%E4hend, 24.10.2012.

Kokkuvõtteks

Nagu nähtub statistilistest andmetest, ilmestab viimaste aastate (s.h alaealiste) kuritegevust vägivallakuritegude arvukuse kasv. See lubab nentida, et sotsialiseerimisagendid (eelkõige perekond), ei ole oma ülesannetega piisavalt hästi toime tulnud.

Vägivalda tuleb suhtuda täie tõsidusega, sest tegemist on nähtusega, mis kõigis oma vormides kahjustab ühiskonda tervikuna.

Vägivald ei ole turvalise ühiskonna tunnuseks, ühiskonnaliikmete suhtumine vägivalda iseloomustab aga olulisel määral nende õigusteadvuse taset. Õigusteadvus kujuneb sotsialiseerimise käigus. Suurema panuse ühiskonna turvalisuse tõstmiseks annab vägivallaprobleemi teadvustamine (seda eriti noorte osas) ning meetmete otsimine ja leidmine selle vähendamiseks.

1990-ndate aastate algusest hoogustus Euroopa riikides ja ka USA-s vägivallaprobleemide kajastamine meedias, kaasamaks elanikkonda ja vastavaid ametiasutusi vägivalda vähendamisse oma panust andma.⁴⁰ Reaalseks võimaluseks ühiskonnal osaleda vägivallavastases ja vägivalda ennetavas tegevuses, on teha seda sotsialiseerimise kaudu – nii meedia, elanikkond kui ka sotsiaalsed institutsioonid on olulised sotsialiseerimisagendid.

Oluline on siin see, milline on ühiskonna suhtumine vägivalda ja vägivallatsejatesse. Ei piisa sellest, kui teame, et vägivald kui nähtus, sh koolivägivald on olemas. Vaja on ühiskonna reaktsiooni iga tuvastatud vägivallajuhtumi suhtes. Nagu kuritegevuses nii ka vägivallategudes ei tohi soodustada karistamatuse tunde tekkimist vägivallatsejates, sest karistamatuse tunne tiivustab hälvikuid jätkama normivastasel kursil ja seda üha ohtlikumaid vahendeid valides. Ka ei peaks noorte kasvatamisega tegelevad institutsioonid delegeerima siin vastutust üksteisele ja otsima „süüdlasi“ n.ö teiste õult. Eriti käib öeldu lastevanemate kohta, kes leiavad, et vastutus tema lapse tegude eest kandub õpetajatele kohe, kui tema laps on hommikul astunud üle koolimaja läve. Kindlasti ei ole ühegi õpetaja võimuses täita kasvatuses tühimikku või katta vajakajäämisi, mis on tekkinud vanemate tegematajäänud töö tulemusena. Kodu peaks olema see koht, kus last kasvatatakse austava ja lugupidava suhtumise vaimus igasse inimesse ja kõigesse elavasse. Austus endast vanematesse inimestesse peaks aga kuuluma käitumise n.ö konstitutsiooniliste normide hulka ka meie ühiskonnas. Meie kõigi panusest oleneb see, kui pikk maa on meil veel selle elementaarse taseme saavutamiseni käia.

Niisiis: sotsialiseerimine elukestva protsessina on raske töö, mis nagu iga teinegi töö, võib kaasa tuua tagasilööke ja ülesannetega mittetoimetulemist. Lisaks mõjutab sotsialiseerimise kvaliteeti sotsialiseerimisagentide enda kvaliteet ning võime käia kaasas (st kohaneda) pidevalt muutuvate sotsiaalsete oludega. See, kas ja mil määral suudetakse ohjata vägivalda mistahes vormide vohamist, sõltub meist kõigist – tulemus saab olla positiivne ühiskonna kui terviku ühiste jõupingutuste tulemusena.

⁴⁰ Vt lähemalt F. Dünkelt, D. Gebauer, B. Geng, C. Kestermann. Mare-Balticum-Youth-Survey-Gewalterfahrungen von Jugendlichen im Ostseeraum. Mönchengladbach: Forum-Verlag Godesberg, 2007.

KES ON SARIMÕRVAR?

Lembit Auväärt, MTÜ-u ÕPS Tartu Ühing juhatuse liige, PhD

Küllaltki sageli võime lugeda sarimõrvadest. Kirjutatakse ka saamatusest nendega võitlemisel. Mõrvareid püütakse ja karistatakse, kuid tulevad uued. Tekivad legendid. Mõttesse tuleb mingi nõidus. Küsitakse sageli, kas ei ole võimalik sarimõrvarit prognoosida, välja arvestada, teda ja tema tegevust profileerida. Vähemalt sel juhul, kui tema ohvrite arv ületab teatud piiri. Järgnevalt vaatleme probleemi mõningaid psühholoogilisi aspekte.

Meessarimõrvarid

Sarimõrvarit üheks iseloomustavaks ajaoluks on ohvrite arv. Ohvreid peab olema kolm või enam. Sarimõrvari määramisel on seega keskseks elemendiks korduvalt toime pandud mõrv. Sarimõrvar tapab ikka ja jälle, seni kuni ta suudetakse peatada, kusjuures ajavahemik nende mõrvade vahel võib ulatuda mitme aastani. Reeglina valmistab sarimõrvar oma teo põhjalikult ette.

Sarimõrvari poolt toime pandud tapmisi iseloomustab reeglina teatud tsüklilisus, mis mõnes mõttes on sarnane seksuaalse düsfunktsionaalsusega. Nimelt on sageli seksuaalpervertideks enesekindluse kaotanud isikud, kes on vajunud sügavasse depressiooni. Masenduse leeven-dajaks on aga sageli agressioonipuhangud või nägemustest ja fantaasiatest ajendatud tegevus. Sarimõrvareil puudub emotsionaalse kaasaelamise võime, nende endi elu on sama väärtusetu kui nende ohvrite oma. Siin sobib viidata Ukraina ühele tuntumale maniakile Anatoli Onaprijenkole, kes tunnistas, et kui teda ei tapeta, siis ta peab tapma edasi. Sarimõrvarit iseloomustab pidev soov tappa, seda seni, kuni ta peatatakse, või ilmnevad teatud asjaolud, mis sunnivad teda tapmist lõpetama. Selliseks asjaoluks võib olla näiteks tapja välja-selgitamine või vahistamine (näiteks mõne muu kuriteo eest). Võib juhtuda, et mõrvari soov tappa teatud aja jooksul taandub, kuid varem või hiljem jätkab ta siiski oma kuritegusid. Mõningatel juhtudel võib sarimõrvar pärast järjekordset tapmist oodata aastaid, enne kui ta paneb toime oma järjekordse kuritöö, samal ajal on kindel, et ta seda varem või hiljem teeb. Vanemate mõrvarite puhul on täheldatud ka nn varjusurma periood – nii näiteks võisid nad teatud vanuses vanglakaristust kanda ning vabanenuna üritada ellu viia seda, milleks neil vanglas puudus võimalus.

Tavalise mõrvari ohvriteks on sageli tema sõbrad või tuttavad. Seevastu sarimõrvar enamikel juhtudel isegi ei tunne oma ohvrit ning neil puudub igasugune eelnev kontakt. Nagu näitame hiljem, on nende vahel ometi mingi side ja selle seose väljaselgitamisel abistamine on psühholoogi üheks ülesandeks. Mittepsühholoogil on sarimõrvade puhul raske välja selgitada tegude motiive. See ei tähenda, et psühholoogil oleks see kerge, kuid tal on selleks siiski suuremad teadmised ja ka kogemused. Nagu juba öeldud, on erinevalt sarimõrvast tavamõrva kõige iseloomulikumaks tunnuseks ohvri pärinemine tapja(te) tutvusringkonnast, seda umbes 95% juhtudest. Reeglina on tegemist juhtumitega, mille puhul teo motiiv on kergesti kindlaks määratav ning mille väljaselgitamine võtab küllaltki vähe aega. Sarimõrvarid, välja arvatud mõningad üksikjuhud, panevad oma teod toime üksi, samuti on ka ohvreid korraga ainult üks. Sarimõrvade motiiviks pole enamikel juhtudel raha või tapmisest tulenev muu kasu. Isiklikult arvan, et ka seksuaalse rahulduse saamist on kirjanduses sarimõrva motiivina üle hinnatud. Sarimõrvari eesmärgiks on siiski lihtsalt tappa, sarimõrvar vajab tapmist nii, nagu teised inimesed vajavad põnevaid ja meeliterutavaid sündmusi. Vajadus tappa tuleneb fantaasiatest ning seetõttu on väga raske ette prognoosida sellise isiku käitumist.

Erinevalt tavalisest mõrvarist pole sarimõrvari motiivid kuigi selgesti läbinähtavad, kuna enamasti sünnib otsus tappa inimeses eneses, siis igal üksikjuhul tuleb leida isiksuses peituv ajend, mis viis ta sarimõrvadeni.

Sarimõrvarite motiivid jagatakse erialakirjanduses nelja gruppi:

1. Visionaarselt motiveeritud tüüp. Siia alla kuuluvad psühhootilised sarimõrvarid. Neile tundub, et nad kuulevad hääli, mis käsivad neil tappa. Näitena võiks tuua Anatoli Onaprijenko, kes tema enda väitel sai kõik korraldused kosmosest. Sageli väidavad nad, et tulnukate hääled annavad neile ülesande tappa. Tüüpiliseks näiteks siinkohal on sarimõrvar Henry Mullin, kes väitis end kuulnud olevat hääli, mis talle ütlesid, et kui ta tapab mõne teatud inimese, hoiab ta ära maavärinaid erinevates kohtades, päästes nii viisi tuhandeid elusid. Psühhootiliseks mõrvariks võib lugeda ka 1970-ndail aastail tegutsenud David Berkovitzi, kes tunnistas, et käsu pidurdamatult tappa sai ta naabri koeralt.

2. Missiooni täitev tüüp. Nende puhul on esmapilgul raske kindlaks määrata psühhooosi, ent sisemiselt on nad siiski veendunud, et maailm nende ümber on amoraalne ja vääritud. Enamasti valivad nad oma ohvreid teatud sihtgrupi (näiteks prostituudid, homoseksuaalid) hulgast, samuti mõne demograafilise tunnusjoone (sugu, vanus, religioon) järgi. Seda tüüpi mõrvar oli Jack the Ripper, kes 1888. a tappis kahe kuu jooksul viis prostituuti, samuti Joseph Franklin, kes tappis oma tegutsemisaja jooksul kaksteist noort mustanahalist meest, kuna nägi neid koos valgenahalise naisega.

3. Hedonistlik tüüp, kelle eesmärgiks on sadistliku rahulduse saamine. Erinevalt teistest tüüpidest pakub tapmine ise neile tõelist naudingut. Nad tapavad põnevusest, elades oma fantaasiaid välja.

4. Seksuaalmõrvar. Nende jaoks on saadud rahuldus võrdeline ohvrile tekitatud piinadega. Enamik sarimõrvareid kuulubki neljandasse gruppi. Nende avastamine ja kindlakstegemine on küllaltki raske, kuna erinevalt teistest tüüpidest on nad esmapilgul küllaltki normaalsed ning piisavalt sotsialiseerunud.

Kindlasti tuleb sarimõrvarite olemuse analüüsimisel arvesse võtta ka nende sotsiaalset kasvukeskkonda. Sageli on sarimõrvariteks osutunud noorukid, keda lapseas peksti, piinati või seksuaalselt ahistati. Alahinnata ei tuleks ka pärilikkuse aspekti: mõned autorid eeldavad, et kriminaalsus pärineb 40 protsendi ulatuses geenidest. Saksa geneetik Lange väitis 1929. aastal, et “kui keskkond loob juhukurjategijad, siis retsidivistid sünnivad.” Sarimõrvareid iseloomustab teatud sotsiopaatilisus ja antisotsiaalne isiksus. Kui välja arvata sarimõrvarite väheumus – psühhootilised reaalsustajuta isikud, kes kuulevad hääli, näevad nägemusi ja kelle hulluse väljundiks ja sümptomiks ongi mõrv –, esineb enamusel piisav reaalsustaju, nad teevad vahet heal ja kurjal, kuid neile ei lähe see korda. Puhtad psühhopaadid tapavad ilma kahetsuseta.

Sarimõrvari intelligents on kas üsna kõrge või tunduvalt alla normaalse. Uurimise ja kohtuni jõudnud juhtumite puhul võib aga täheldada üle keskmise intelligentsi, mis väljendub kasvõi ohvri hoolikas valikus, selle isiku pikaajalises jälgimises ja rünnaku ettevalmistamises viimsegi pisiasjani. See muudabki taoliste kuritegude avastamise nii keeruliseks.

Mitme kuriteo põhjal tapja kindlaksmääramisel on oluline analüüsida mitmeid (sageli peidetud) tõendeid. Selle protsessi hõlbustamiseks on otstarbekas jagada kuriteo toimepanek **nelja faasi**, mis tagantpoolt ettepoole tuleb läbi töötada:

- Kuriteole eelnev staadium. Informatsiooni selle staadiumi kohta on menetlust teostaval isikul kõige raskem saada. Tähtsamaks faktoriks loetakse siin kurjategija fantaasiat.
- Kuritegu ise. Siin on oluliseks elemendiks ohvri väljavalimine. Tuleb esitada küsimus, missugune riisiko tapjale antud ohvriga kaasnes: kas teda oli kerge kõnetada, kuidas ta võis vastu panna, kas ta oleks kiiresti kadunuks tunnistanud jne. Siit võib omakorda teha

mõningaid järeldusi tapja kohta. Juhul, kui ohvrid olid “kergesti kättesaadavad”, siis võib arvata, et tapja on alles oma tapmisseeria alguses. Siin olgu aga märgitud, et Tšikatilo jahtis kuni lõpuni “kergesti kättesaadavaid” ohvreid. Olulisteks tõenditeks on veel kuriteoriist, piinamismoodused ja vigastuste iseloom, laiba peitmise viis jne. Need omakorda on seotud tapja fantaasiaga, mis aja möödudes leiutab üha uusi mooduseid ohvri piinamiseks. Reeglina on ohvriteks potentsiaalsed seksuaalpartnerid (isegi kui tegemist ei ole seksuaalmõrvaga). Siiski tuleb arvestada võimalusega, et ohver (ja sellest tulenevalt ka tapja) võis olla homoseksuaal. Midagi võib tähendada ka mõrvariist: tulirelva või mürki kasutatav mõrvar on reeglina naissoost, mehed aga eelistavad terariista, nõõri või tõmpe löögivahendeid. Lõpuks võib esitada ka küsimuse puuduvate asitõendite kohta sündmuspaigal. Sarimõrvade puhul pole reeglina tegemist rõõvmõrvadega, kuna mõrvaril puudub huvi raha, väärtasjade, krediitkaartide, riiete vms vastu. Juhul aga, kui puuduvad isiklikud asjad või isegi kehaosad, võib see viidata kaugemale arenenud sarimõrvarile. Selliseid isiklikke asju kasutab mõrvar hiljem teo toimepanemisega kaasnenud emotsioonide taastunnetamiseks.

– Laiba kõrvaldamine. Nagu eelpool toodud loetelust näha, võib mõrvareid eristada ka selle järgi, kas nad üritavad laipa sündmuskohast eemale viia ja peita. Sarimõrvari püüavad reeglina takistada laiba leidmist ja identifitseerimist, näiteks rebivad nad ära laiba käed ja jalad, sageli ka pea.

– Käitumine pärast kuritegu. Seisneb sageli politsei tegevuse aktiivses või passiivses jälgimises, näiteks sündmuskohale või matustele ilmumises, artiklite kogumises antud kuriteo kohta, anonüümsetes telefonikõnedes jne.

Võib eristada **kahte tüüpi sarimõrvareid**: oma kuritegu ette plaanivaid ja ette planeerimata tegutsevaid sarimõrvareid.

Süsteemaatiliselt oma kuritegusid ette valmistavad mõrvarid ründavad reeglina võõraid, kelle nad enne mõne teatud kriteeriumi alusel (vanus, välimus, soeng, amet jne) välja on valinud.

Teist tüüpi iseloomustab aga ründeobjekti juhuslikkus, tapmine pole ette planeeritud ning mõrvaril puudub konkreetne ettekujutus oma ohvrist. Erialakirjanduses on isegi viidatud sellele, et sageli püüavad seda tüüpi mõrvarid ohvri teatud määral oma tegevusest “välja lülitada”, näiteks kattes ohvri näo piinamise ajal. Oma kuritegusid etteplaneerivaile sarimõrvareile on iseloomulik oma ohvrite piinamine ja alandamine enne tapmist. Kurjategija võib kasutada tehnilisi abivahendeid (piitsutamist, ahelaid jne) mitte niivõrd ohvri põgenemise vältimiseks, kuivõrd oma fantaasiate väljaleamiseks. Enne tapmisakti saavutab agressiivne ja vägivaldne käitumine oma haripunkti. Mõrvarelvana kasutatakse sageamini nuga või püstolit, haruharva mürki (jutt on meessarimõrvaritest). Mõrvarelva kuriteopaigale ei jäeta. Sageli viib sarimõrvar oma ohvri kuriteopaigast kaugemale eemale, püüdes ühtlasi ka laipa peita. Ka laiba mahamatmine võib olla seotud piinamisega, näiteks veel elus oleva ohvri matmine.

Oma kuritegu mitte etteplaneerivat sarimõrvarit iseloomustab kuriteo spontaansus. Reeglina on ohver kurjategijale tuttav. Tehnilisi vahendeid ei kasutata või kasutatakse vähe. Ohvri laip jääb peitmata kuriteo kohale ja reeglina jääb sinna ka relv. Kuriteopaigale võib pärast kurjategija lahkumist jääda suur segadus, mis annab tunnistust mõrvari käitumise kontrollimatusest. Sageli on kuriteo toime panemise riistaks mõni juhuslikult mõrvari kätte sattunud ese (kaigas, kivi).

Eelpool toodud klassifikatsioon kirjeldab **nn prototüüpe**, tegelikkuses võib aga nii kurjategija profiili määramisel kui ka sündmuskoha vaatlusel märgata mõlema kategooria elemente.

Mõnikord tekitab segadust sarimõrvari täpsem määratlemine ning sageli aetakse sarimõrvar segamini massimõrvariga. **Massimõrvarit** iseloomustab erinevalt sarimõrvarist mitme

inimese tapmine suhteliselt lühikese ajaperioodi jooksul, samuti ei esine sarimõrvarile iseloomulikku “mahajahtumisperioodi” Erinevalt massimõrvarist võib sarimõrvari poolt toimepandud tapmistele vahepeeg ulatuda mitme kuu ning isegi mitme aastani. Lisaks sellele pannakse sarimõravad toime erinevates kohtades ja erineval ajal, enamasti üks korraga. Seevastu massimõrvarid iseloomustab mitme tapmise toimepanek samal ajal ja samas kohas (näiteks natsistlikud koonduslaagrid). Kui seeriamõravad toimuvad üksiku indiviidi tegevuse tagajärjel, siis massimõrvaride puhul on sageli olemas ka otsene või varjatud heakskiit riigi või mingi võimukeskuse poolt. Siin võib näitena viidata Kossovole. Massimõravad toimusid seal riiklikul heakskiidul etnilise puhastuse läbiviimise vahendina.

Lisaks massimõrvaritele ei kuulu sarimõrvarite gruppi ka **nn amokijooksjad**. Amokijooksu all tuleb mõista seisundit, millesse sattunu tormab hullunult ringi ning püüab ettesattunuid tappa. Sõna “amok” pärineb malikeelsest sõnast “amuk”, mis tähendab viha või vihastamist. Amokijooksjateks on alati mehed (vähemasti seni ei ole teada ühtegi juhtumit, kus amokijooksja oluks naine), enamasti nooremad kui 35 aastat.. Eriti sageli esineb see fenomen Kagu-Aasias, sh Malaisias, Paapuas, Uus-Guineas ning Indo-Hiinas. Algselt käsitleti amokijooksmist kui kultuuri spetsiifilist sündroomi, mis on omane teatud gruppidele. Sellest hoolimata oleks vale piiritleda amokijooksu fenomeni ainult Kagu-Aasiaga.

Amokijooksu vallandajaks on enamasti probleemid naistega, identiteedikriis või suured võlad. Reeglina on amokijooksja relvastatud ja kontaktivõimetu. Juhul, kui amokijooksja peaks oma märatsushoo üle elama (enamasti kaasneb amokijooksuga suurenenud kalduvus enesetapule), siis ei suuda ta pärast mäletada amokijooksu põhjusi ega jooksu ennast.

USA psühhiaater Burton Bradley, kes intervjuueeris 7 amokijooksjat, leidis, et amokijooksu kandvaks ideeks on mõte iseenda tühisusest, ettekujutus, et oma elu väärtusetuse tõttu on väärtusetud ka teiste elud ning tappes tõuseb tapja isiku hinnatus ühikonnas. Meditsiinilisest vaatepunktist on amokijooksu soodustatavate tingimustena ära toodud epilepsia, malaaria, katatoonia ja skisofreenia, samuti on amokijooksu käsitletud kui hallutsinatsioonilise segaduse seisundit.

Tuleb siiski tõdeda, et teatav sarnasus amokijooksjate ja sarimõrvarite vahel on olemas – teo toimepanijaks on reeglina mehed. Tõsi, on olemas ka naissarimõrvarid, kuid nad moodustavad spetsiifilise grupi ja sellest allpool. Ühine on samuti ohvrite suur arv, ohvrite valiku juhuslikkus ja tapja frustratsiooniseisund. Erinevalt sarimõrvardest on aga üksikute tegude vaheline ajavahemik amokijooksjate puhul küllaltki lühike: tapja tegutseb erilises teadvuse kontrolli alt väljunud seisundis, ta ei suuda hiljem oma tegusid mäletada ning pärast amokihoo üleminekut kaob neil ka tahe tappa. Seevastu, nagu juba märgitud, võtavad sarimõrvarid sageli ohvrit mingi eseme mälestuseks, mis võimaldaks neil hiljem toime pandud teo fantaasias läbi elada.

Esimene sarimõrv on sageli ette planeerimata, sünnib afektiseisundis ning puudub tahe tappa. Afektiseisundit iseloomustab eelkõige selle võimukus. Afektiivses seisundis olles tunneb inimene end afektile allutatuna ning kaldub tegutsema vaid afekti sisenduse järgi. Teiseks afekti omaduseks on selle tormakus. Afektiseisundis toime pandud tegu võib jätta sügava jälje isiku psüühikale ja kallutada teda retsidiivile.

Naissarimõrvarid

Sarimõrvu peeti kaua aega lihtsalt meeste privileegiks. Kuid hirmu nahka ajavad monstrumid võivad kanda ka õrnema soo esindaja nägu. Tuleb aga tunnistada, et naissarimõrvarid erinevad oluliselt meessarimõrvaritest. See puudutab eelkõige ohvrite, tapmisviiside ja tapmisvahendite valikut. Meessarimõrvarite ohvriteks ei lange kunagi nende head tuttavad ja lähedased. Kuriteole eelneb reeglina jaht. Naised leiavad oma ohvrid kas lähedaste hulgast või siis töö juurest. Meeste ohvriteks langevad reeglina inimesed, kes on kuidagi seotud nende

seksuaalfantaasiatega. Naised tapavad teistest sõltuvaid, abituid inimesi, lapsi, haigeid ja vanureid. Peaaegu kõik tuntud nais-sarimõrvarid on meditsiiniõed, sanitarid, hooldajad, lapsehoidjad. Meesmaniakid eelistavad tapmiseks lõikavaid ja torkavaid esemeid. Sellega nad saavutavad ohvriga mõningas mõttes intiimse kontakti. Naised kasutavad meelsamini mürke, ravimite üledoseerimist või lämmatavad oma ohvri.

Meessarimõrvarite puhul kuulub ohvri piinamine ja mõnitamine tapmise rituaali juurde. Naised aga saadavad oma väljavalitud teise ilma täiendavate piinade tekitamiseta ja seepärast nimetatakse neid sageli surmaingliteks.

Viini altruistid

Seda protsessi peetakse Austrias pärast Teist maailmasõda kõige sensatsioonilisemaks. 28. oktoobril 1992 hakkas Viini Ringkonnakohus arutama nelja meditsiiniõe süüdistusasja. Ajavahemikus 1988–1989 tapsid nad Viini ühes suuremas haiglas vähemalt 42 patsienti. Kohtualused tunnistasid end kõiges süüdi. Tapmisi seletasid nad altruismiga: nad tahtsid omi patsiente vabastada talumatutest kannatustest. Tapmine ise toimus kahel viisil. Patsiendid surid ravimite üledoseerimisest. Või siis kasutas surmabrigaad (Leintzi nõiad – nii kutsusid ajakirjanikud altruiste) oma meetodit, mida nad nimetasid suu hügieeniliseks töötluseks. Protseduur ise seisnes järgmises: üks õde tõmbas haige pea taha ja avas haige suu. Teine valas haigele nii kaua suhu vett, kuni too lämbus. Seda meetodit demonstreeriti ka kohtus ja see jättis kõigile sügava mulje. Idee autor tunnistas, et tappis haigeid juba kaheksa aastat. Alguses toimus see haruharva, kuid pikkamööda hakkas meeldima ja peagi aitas ta teise ilma iga nädal ühe patsiendi. Kohtuniku küsimusele, miks nad suhtusid haigetesse nii julmalt, vastasid kohtualused erinevalt. Osa vastas, et tegid seda kaastundest, et kergendada vanade inimeste lahkumist siit-ilmast, teised tunnistasid, et neid ärritasid haigete karjed ja abipalved. Seoses “surmainglitega” kirjutas ajakirjandus: ”On kohutav mõelda, et meil on tervishoiusüsteem, mis võimaldab massiliselt tappa elatanud patsiente. Bandiite ja mõrtsukaid muidugi oli ja on, kuid mujal, aga et pikki aastaid jäi märkamatuks eakate inimeste tapmine, seda on raske uskuda. Tervishoiu selline organiseerimine peab tegema meid ettevaatlikuks. Olgugi, et õigustumõistmine karistas konkreetseid süüdlasi, ei jõutud ometi sügavamate juurteni.”

Kõik see sundis prokuröri meenutama lähiminevikku, kui Hitler ja fašistid anekkteerisid Austria. Kohtus ütles ta: “Lootusetult haigete tapmisest sõnakuulmatute, ebamugavate, palju sekeldusi valmistavate inimeste tapmiseni on vaid üks samm. Aga sealt ei ole kauge ka selleni, mida natsistid nimetasid eutanaasiaks. See on see uks, mis ei tohi enam mitte kunagi avaneda.”

Kahele meditsiiniõele mõisteti eluaegne vanglakaristus, ühele 20 aastat ja ühele 15 aastat. Prokuröri soov eutanaasia ees üks kinni lüüa aga ei ole maailma mastaapides täitunud. Eestvõitlejaiks on siin just Kanada ja Holland. 1993. aastal kiitis Hollandi parlamendi alamkoda heaks eutanaasiaseaduse. Seaduse järgi jääb eutanaasia kriminaalkorras karistatavaks teoks sõltumata sellest, kas patsient seda sõnaselgelt soovis või mitte, kui arst pole elu lõpetamisel toiminud teatud rangete eeskirjade järgi. Eutanaasia vastavalt seaduse mõttele on lubatud siis, kui kõik teised ravivõimalused on ammendunud või patsient neist keeldunud, kui patsient on esitanud vastava palve ja kui tegemist on patsiendi vaba ja korduvalt esitatud taotlusega, kui patsiendi vaimsed ja füüsilised kannatused on väga suured ning puudub väljavaade neid leevendada, ja kui arst on teiste asjaosalistega konsulteerinud. Umbes veerand sajandit väldanud poliitilistele manööverdamistele vaatamata pole õiguslik suhtumine eutanaasiasse Hollandis ikka veel selge. Pärast 1993. a seaduse vastuvõtmist peavad arstid justiitsministeeriumi “aktiivse süüdistuspoliitika” raames teatama oma kriminaalsetest tegudest. Tegelikult ei täida arstid kuigi meelsasti seda kohustust. Näiteks 1989. aastal arvati tegemist olevat 6000–8000 eutanaasiajuhuga, teatati aga 200-st juhust. Ja hoolimata sellest, et

USA surmatohter, kes aitas elust lahkuda 130 patsiendil, mõisteti süüdi teise astme mõrvas ja talle mõisteti 7 aastat vanglakaristust, on fašismiga seoses kinnilöödud eutanaasia üks juba jälle irvakil. Kus suunas ja kuidas selles osas edasi liigutakse, on teadmata. Suri ja seisundi hindamisel ning surmaabi osutamisel seisneb psühholoogiline aspekt selles, et omaksed ja põetajad ei tarvitse teada seda, milline surm on inimesele konkreetset loomulik, õige. Haiglapersonali jaoks kätkeb siin oht näha patsiendi "heas" ja kiires surmas ühtlasi iseenda koormavast kaastundest ja väljakannatamatust kaasa elamisest vabanemist. Suri ja lähedased jäävad eutanaasia korral ilma leinast. Ma saan leinata seda, kes on minult võetud, nagu saan suurt rõõmu tunda sellest, mis on mulle antud. Lahkunut ei saa tõeliselt leinata, kui ollakse tema surma soovinud, sellega nõustunud või koguni sellele kaasa aidanud.

Inimeselt ei saa tema surma ära võtta, kui me räägime surmast kui võõrandamatu isikuvabaduse ja inimväärikuse ühest väljendusest. Inimese vabadus on aga piiratud teiste inimeste vabadusega. Isiku surmavabadust kui otsustamisruumi piirab antud juhul surmaabi osutaja, seega arsti seisund, tema vabadused ja kohustused. Eelkõige ongi aktiivse eutanaasia vastu kasutatud põhiväidet, et sellisel juhul oodatakse arsti käitumist, mis lõhub tema professionaalse identiteedi. Ilmselt just nii tuleb aru saada viidetest Hypokratese vande (ma ei anna kellelegi surmavalt toimivat mürki, isegi kui ta seda minult palub, ka ei anna ma sellele sihitud nõu). Teise argumendina võib tuua lihtsa tõdemuse, et aktiivne eutanaasia tähendab tapmist. Õiguslikult taandub küsimus sellele, kas kannatanu nõusolek saab välistada teo õigusvastasuse (näiteks kehavigastuse tekitamisel on vastus jaatav). Näib, et selline argumentatsioon ei suuda vastu seista isikuvabadusest tulenevale õigusele määrata end surmale. Ühel pool on isikuvabadus kui üks põhilisemaid inimõigusi üldse, teisel pool aga üksnes õigusnorm.

Münchhauseni usaldussündroom

Ühes Inglismaa haiglas toimus hulk patsientide mõistatuslikke haigestumisi. Esimene intsident lõppes 8-kuuse poisi surmaga, viimane 15-kuuse tüdruku surmaga. Nende kahe surma vahel oli 26 arusaamatut ravi ebaõnnestumist. Personal ja administratsioon olid ärevuses, kuid järelvalve ja uuringute teostamiseks puudusid vahendid. Osakonnas töötas kaks öde päeval ja üks öösel. Lõpuks sai kõigile selgeks, et lasteosakonnas on mõrvar. Asi sai selgemaks pärast seda, kui arst oli kuulnud loengut münchhauseni usaldussündroomist. Erinevalt tavalisest münchhauseni sündroomist, kui inimene selle nimel, et saada tähelepanu objektiks, simuleerib haigust ja põhjustab endale isegi vigastusi, münchhauseni usaldussündroomi järgi kannatab teine inimene, sagedamini laps. Ta tuuakse ohvriks sellepärast, et emal (meditsiiniõel, hooldajal) on vaja ümbruskonnale näidata, kui kangelaslikult ta võitleb oma lähedase inimese eest ja kuidas ta on murest murtud, kui see tal siiski ei õnnestu.

Arst nõudis viivitamatut tegutsemist. Haigla administratsioon suhtus tema initsiatiivi väiksema entusiasmiga. Otsustati mõningane aeg oodata. Oodata oli vaja vaid kolm päeva. Suri 15-kuune tüdruk. Arst töötas puhkepäeval oma laboratooriumis ja uuris kõikide kahtlaste juhtumite katalooge, võttis vereproove, mis olid säilinud tilgutaja nõelal, sõnaga – uuris kõike, mis oli kuidagi surnuga seotud. Kõikides analüüsides oli lubatust rohkem kaaliumi. Pärast seda lülitas arst asjasse politsei. Detektiivid uurisid asitõendeid, meditsiiniaruandeid, haigla personali nimekirju. Sõelale jäi üks medõde.

Tema üle peeti kohut Nottinghamis 1993. a veebruaris. Kohtuistungiks oli ta kaalust alla võtnud 30 kilogrammi patoloogilise isukaotuse tõttu. Kohtuni hoiti teda psühhiaatriakliinikus, kus ta pöördus tagasi oma lapsepõlve harjumuse juurde: hautas kuuma veega purukspekstud klaasi ja sõi seda.

See medõde ei ole mingi erand. Analoogiline juhus toimus ka Ameerikas San Antonio haiglas. Selle naise valvekordade ajal suri kümme last ja seda vaid ühes haiglas. Pärast asus ta tänu headele soovitudele tööle ühes pediaatriakliinikus Texases. Siin õnnestus tal tappa veel

seitse last. Ta võitles kangelaslikult nende elu eest ja nuttis südantlõhestavalt, kui tal ei õnnestunud neid päästa. Asi läks selleni, et ühe hukkunud tüdruku vanemad väljendasid talle südamlikku tänu tema jõupingutuste eest nende tütart päästa. Kriminalistika ajalukku läks ta “Öde Surm” nime all.

Lapsehoidja

Mõned pakuvad end lapsehoidjateks sellepärast, et armastavad lapsi, teised aga sellepärast, et neid tappa. Viimane kategooria on suhteliselt väikene. Toome ühe näite Ameerika väikelinnast. Hoidjal õnnestus tappa viis last, kolm päästeti suure vaevaga. “Vahelduseks” saatis ta teise ilma ka ühe vanema džentelmeni, kes võttis ta majapidajannaks.

Tapmine või lüües, nagu see naine oma tegevust nimetas, algas 1980. aastal kaheaastase tüdrukuga. Lapsehoidja järelvalve all kaotas tüdruk teadvuse ja suri kolme päeva pärast. Mõõdus aasta ja jällegi suri tema hoolealune, väikene poiss. Surma põhjuseks peeti müokardiiti. Vanemate sugulased läksid ohvri matustele ja jätsid oma lapse lapsehoidja hoole alla. Mõne päeva pärast pidid nad matma ka tema. Jällegi müokardiit. Hoidja jäi väljapoole igasugust kahtlust. Mõneks ajaks otsustas ta vahetada elukutset ja palkas end majapidajannaks. Pärast peremehe surma hakkas ta jällegi tegelema lastega.

Koos tema naasmisega naasid ka õnnetused. Alguses suri kasuõde 8-kuune tütar, siis 10-kuune poiss. Mõlema surma esialgseks põhjuseks peeti “lapse surma ootamatut sündroomi” Poisi põhjalikum uurimine aga näitas, et laps on lüües. Lapsehoidja paigutati psühhiaatriakliinikusse, kus ta tunnistas üles kaks tapmist. Miks ta teiste laste tapmist salgas, jäigi arusaamatuks. Kuid ka ülestunnistatud tapmistest oli küllalt, et mõista talle eluaegne vanglakaristus.

Perekonna needus

Ameerika ühes väikelinnas oli väga lugupeetud perekond. Pereema Janie Lou Gibbs juhtis linna laste päevakodu. Ainult et selle perekonna liikmed surid sagedamini kui teistes perekondades. Muide, keegi ei pööranud sellele erilist tähelepanu. Elukindlustused maksti välja korralikult ja vastuvaidlematult, millest siis pereema annetas osa kohalikule kogudusele. Tuttavad avaldasid kaastunnet.

Kõik algas 13-aastase poja surmast. Teda raviti haiglas, kuid asjatult. Diagnoos – neerukahjustus. Järgmisel aastal haigestus tõsiselt 16-aastane keskmise poeg. Diagnoosiks hepatiit (maksakahjustus). Ja varsti olid ka tema matused. Kõige vanem poeg oli abielus, kuid elas vanematega koos. Keskmise venna surmaaastal sai pereema vanaemaks, kuid laps suri varsti, hoolimata hoolsast ravist. Lahkamine ei näidanud midagi. Kahe nädala pärast algasid tema isal maokrambid ja kõhulahtisus. Ka tema suri. Lahkamisel avastati neerude ja mao tõsiseid kahjustusi. Tulemused äratasid arsti kahtlusi ja kahjustatud koed saadeti kriminalistika laboratooriumi. Analüüsi tulemused olid ootamatud. Kudedest avastati rotimürki. Pärast seda tehti teiste laipade ekshumatsioon. Tulemus oli sama. Pereema tunnistas end mürgitamisega süüdi. Psühhiaatrid diagnoosisid skisofreeniat, kuid leidsid, et ta annab täiesti aru oma tegudest. Talle mõisteti viiekordne eluaegne vanglakaristus. Kohtus ütles ta oma tegude seletuseks: “See maailm on liiga halb, et selles elaksid mulle lähedased inimesed.”

Surmaneitsi

1989. a seisis Florida politsei hämmastavalt sarnaste mõrvade sarja ees. Ohvriteks olid valged keskeas mehed. Kõik nad olid maha lastud 22-kaliibrilise revolvriga. Osa mehi oli täiesti ihualasti. Selgus, et nad kõik reisisid üksinda. Nende autod leiti mahajäetuna. Mõrvaosakonna uurija oli veendunud, et otsida tuleb naist. See veendumus põhines faktidel: mehed oli ihualasti, auto põrandal leiti preservatiive, polstril pikki valgeid juuksekarvu. “Naisvariandi” poolt rääkis ka see, et ohver ei kahtlustanud midagi ja laskis mõrvari enda ligidale ilma

igasuguse vastupanuta. Tekkis versioon prostituudist, kes töötab teel. Mõnevõrra hiljem õnnestus leida ka tunnistaja, kes nägi kahte naist autos, mis kuulus ühele tapetule ja hiljem leiti mahajäetuna. Politseikunstnikul õnnestus joonistada neid naisi. Varsti peetigi ühes urkas kinni kahtlusalune oma lesbist armukesega.

Kahtlustatav oli sündinud 1956. aastal. Kui tüdruk oli 6-nädalane, põgenes tema alaealine ema. Psühhopaadist isa peksis oma naist ja kõiki, kes ette juhtusid. Lapse kasvatamisega ei olnud tal asja. Tüdrukuse võttis oma hoole alla vana hea vanaema. Alkohoolikust vanaisa aga muutis nende elu pidevaks košmaariks. Kaheteistkümneseolt oli tüdrukul juba välja kujunenud kirk alkoholi vastu, kolmeteistkümneseolt jäi ta rasedaks ja hakkas tarvitama narkootikume. Pärast poja sündi, kelle ta kohe kasvatada andis, hakkas ta otsima oma õne tänavatelt. Ta proovis mitmeid ohtlikke elukutseid. Tema enda sõnade järgi mööda riiki reisimise ajal vägistati teda 13 korda, mitu korda läbi peksti, seda ta enam ei mäletanud.

Ta tegi mitu ebaõnnestunud enesetapukatset.

1986. a kohtas ta ühes baaris naist, kellega jutt hakka sobima ja kellest sai ta lesbiline armuke. Kui teda uskuda, siis vastleitud armukese lahkumine oli talle tõeliseks katastroofiks. Sellest hoolimata jätkas ta oma tööd teedel. Oli päevi, mil ta teenindas terve tosina kliente. Ta hakkas mehi vihkama. Ostis endale revolvri ja asus neile kätte maksma. Ta sai hüüdnime “surmaneitsi” Kui ta üle 1997. a kohut mõisteti, tunnistas ta end süüdi seitsme mehe tapmises. Tõestada suudeti paraku ainult ühe mehe tapmine. Süüdistatav tunnistas, et selle mehe laskis ta maha enesekaitseks pärast seda, kui mees oli ta rooli külge kinni sidunud, vägistanud, sooritanud sodoomiaakti ja ähvardanud teda tappa. “Surmaneitsil” õnnestus kotist revolver kätte saada ja kallaletungija maha lasta. Ta väitis kategooriliselt, et mees ei olnud purjus ega “pilves” “See mis juhtus, oli orjastamine, vägistamine, sodoomia, degradatsioon.” Süüdistuse esindaja oli teisel arvamusel. “See naine on prostituut – kiskja, kes tappis ahnusest. Talle ei piisanud kümnest, kahekümnest, kolmekümnest dollarist, ta tahtis saada kõike. Tal oli vähe kliendi kehast, ta tahtis ka ta autot, ta vara, ta elu.” Naise ajutine lesbist elukaaslane tunnistab kohtus, et “surmaneitsile” ei tekitanud “vägistamine, sodoomia ja degradatsioon” mingeid läbielamisi. Ta laskis kliendi maha, et saada tolle auto ja rahakott.

Vandekohtunikud pidasid nõu alla kahe tunni. Verdikt: “Süüdi!” Seepeale hüüdis “surmaneitsi”: “Ameerika jätiste bande!” Talle mõisteti surmanuhtlus. “Täna teid,” ütles süüdi mõistetu kohtunikule. “Mina lähen taevasse, aga teie mädanete põrgus.”

Rangelt võttes ei olnud “surmaneitsi” sarimõrvar. Tal oli omakasu motiiv (küll mitte peamine) ja ta kasutas tulirelva. Ka välimuselt ja käitumiselt erines ta oluliselt teistest sarimõrvaritest. Ta polnud medõde, kasvataja ega pereema.

“Surmaneitsi” kaasusest on räägitud palju, eriti on teinud seda feministid. Emantsipatsiooni eest võitlejad püüavad kujundada ühiskondlikku arvamust, et erinevalt mees-sarimõrvaritest, kes panevad toime kohutavaid kuritegusid kuritegude endi pärast, saavad naistest tapjad eranditult vaid meeste süü tõttu.

Tuleb lisada, et feministide püüdlused on kandnud vilja – ühiskond on selle mõtteviisi suures osas omaks võtnud. Selle tulemusel ei peetud nais-sarimõrvarite uurimist kaua aega vajalikuks.

KIRJANDUS

Aedmaa, A. Sarimõrvari psüühika. Õiguspsühholoogia referaat. Tartu, 1999. Originaal on autori isiklikus arhiivis

Anvelt, A. Kurjategija isiksuse profileerimine eeluurimisel. Referaat õiguspsühholoogiast. Tartu, 1996. Käsikiri on autori arhiivis

Auväärt, I. Psühholoogia õigusmenetluses. Tln, 1996

Auväärt, I. Õigusseksuoloogia. Õpik juristidele, meedikutele, pedagoogidele, psühholoogidele, sotsiaaltöötajatele. Tln, 1997

- Doktor Surm** jalutab Ameerikas ringi. – Eesti Ekspress, 05.04.1996
- Geberth, V. J.** Practical Homicide Investigation. Tactics, procedures and forensic techniques. Third Edition. By CRC Press, Florida, USA, 1996
- Kretschmer, E.** Medizinische Psychologie. Stuttgart, 1947
- Lellep, K.** Kehaehitus ja iseloom. Kuidas tunda inimesi nende välimuse järgi. Kretschmeri ja teiste aineil koostatud. Trt, 1932
- Lellep, K.** Kuidas tunda inimesi nende välimuse järgi. Tln, 1991
- Masan, J. K., McCall, R. A., Sinit, W.** Õigus ja meditsiinieetika. Tln, 1996
- Sootak, J.** Surm kui kokkulepe. – Akadeemia 9, 1996
- Rodionov, D.** Sarimõrvar: tüpoloogia, kujunemine ja põhjustuse probleemid. Magistritöö, 2009. Käsikiri asub autori arhiivis.
- Subka, V.** Õigusprobleeme eutanaasiast. Referaat õiguspsühholoogiast. Trt, 1999. Käsikiri on autori arhiivis
- Vahing, V.** Õigeaegne õigusseksuoloogia. – Akadeemia 2, 1999
- Богатолова, С. Н.** Зарубежный опыт исследования личности преступника многофазным шестом. Психологическое изучение личности преступника. (Методика исследования). – Сборник научных трудов. М., 1976
- Быстрова, С.** Женщина по имени смерть. – Криминальная хроника 3, 1999
- Кондратьев, Л.** Они питаются смертью. – Криминальная хроника 1998
- Лаврин, А.** Словарь убийц. М., 1997
- Леонтев, А. А., Шахнарович, А. М., Батов, В. И.** Речь в криминалистике и судебной психологии. М., 1977

HARIDUS- JA KULTUURI LUGU

HARIDUS ON VALGUS. FRAGMENTE HARIDUSLOOST

Madis Linnamägi, B. G. Forseliuse Seltsi juhatuse liige

Me seisame kahe riigi väraval:
see üks on pimedus ja teine valgus.
Me, noored, ootame pilgul säraval:
nüüd see ligineb: lõpp ja algus!
Viimaks ometi! *Gustav Suits (1905)*

Välismaal imestati, et eestlased suutsid sovjetlikust impeeriumist ilma verd valamata väljuda, seni ei olnud ju Ida-Euroopa riikidel veretult demokraatia teele minna õnnestunud. Olen seda imetlust 1991. aastast kogenud nii õpireiside korraldajana kui loenguturneedel Eesti kultuuri ja ühiskonda esitleva interlingvistina. See oli ka minu elu helge aeg, sest vabakondlase ja koolmeistrina sain Eesti haridus- ja kultuurielu edendamisele kaasa aidata. Õpireisidel Lääne-Euroopa koole ja haridusseltse külastades selgitasime „Laulva revolutsiooni“ ja „Balti keti“ tähendust, näitasime pilte ja videosid Hirvepargist, Balti ketist, Rahvarindest, öölaulupidudest. Rõhutasime, et ka eestlased on juba 17. sajandist alates raamaturahva – meid võeti sõpradena vastu ja tänati autentse teabe eest.

Aegamööda on ilmunud trükiseid ja dokumente, osalenute mälestusi. Mahukas raamatus „Mitme tule vahel“, 2011 (703 lk, enam kui 300 fotot), on 40 autori „meenutusi, pildistusi, arutlusi ja analüüse“ Eesti Vabariigi taastamise ajast. President Arnold Rüütli ja Arno Almanni kaastöö „Tähiseid ja karisid Eesti iseseisvuse taastamise teel“ näitab generalistlikku, s.o riigimehelikku ja ülimalt läbimõeldud tegevust mitme aasta kestel. Nad kirjeldavad, kuidas Ülemnõukogu liikmetest, loomunguliste liitude ja rahvaliidumiste esindajatest moodustatud seitse töögrupp käsitlesid kriitilise aktuaalsuse omandanud teemasid riigivõimust Eesti kodakondsuseni. Nende töögruppide õigusloome vormistamiseks kaasati enamik tollastest tippjuristidest, et Eestile olulisi dokumente juriidiliselt „õigesti“, s.t pseudodemokraatliku Nõukogude Liidu seadustele, määrustele ja direktiividele viidates ette valmistada ja sobival ajal käiku lasta.

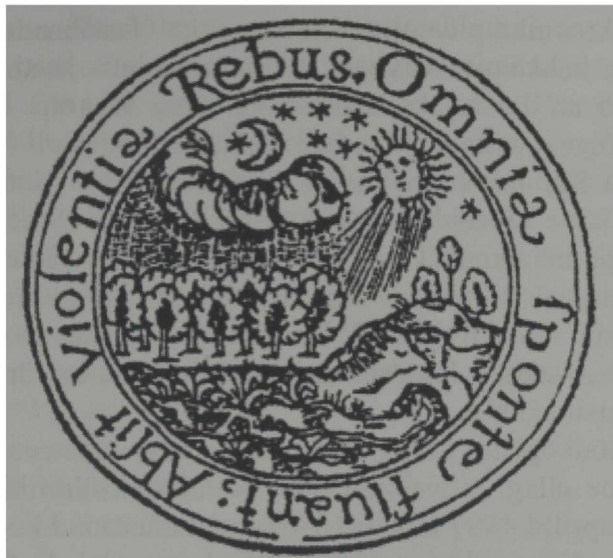
Mihhail Gorbatšovi „perestroika“ ja „glasnost“ andsid 1980-ndatel tuule tiibadesse inimeste vaimsele ja rahvuslikule taasärkamisele, osaleti „fosforiidisõjas“, muinsuskaitseliikumises, Rahvarindes jne. „Fosforiidisõda“ aastail 1987–1988 oli edukas, sest Rebala piirkonna muinsuslikele rikkustele ja põhjaveeprobleemile rõhudes õnnestus meil pääseda uuest 100 000-lisest immigratsioonitulvast.

Eestikeelne kool 300

„Laulvas revolutsioonis“ oli 300-aastaste rahvakoolide liikumisel väärikas koht fosforiidisõja, muinsuskaitseliikumise ja loomeliitude pleenumi kõrval eesti kultuuri ja vaba iseolemise kaitsmisel. Eestikeelsete koolide 300. aastapäeva probleemistik pöördelisel ajal vajab nüüd ja edaspidi valgustamist, loomaks Eesti ajaloo tervikpilti. Sellel pöördelisel ajal avaldus rahva harituse fenomen, millele on hakanud tunnustavalt viitama ka Euroopa ajaloolased (Klas-Göran Karlsson, Jarmo Virmavirta) – „haritus on väikerahvaste ainus tõeline jõud“

Eesti rahvakoolide võrk rajati 17. sajandil valgustuspedagoogide, eriti *magister gentium*’i (‘rahvaste õpetaja’) Jan Amos Komenský (Comenius, 1592–1670) ideedest juhitud Rootsi kuningavalitsuse, konsistooriumite, haritlaste ja vaimulike koostööna. Jan Amos Comenius, tunnetades universumi olemust, sõnastas oma teostes ühe põhitõe: *Omnes*

omnia omnino excoli, 'õpetada kõigile kõike tervikut silmas pidades'. Comeniuse pitsatil on loovust õhutav moto *Omnia sponte fluent, absit violentia rebus*, 'kõik voolaku vabalt, sund olgu asjadest eemal':

Kirjalikke andmeid rahvapedagoogika ja koolide kohta on meil 12. sajandist (Eesti kooli ajalugu. 1989; <http://www.hm.ee/index.php?03310>), aga eestikeelse rahvakooli algusajaks peetakse aastat 1686, kui hakati ka lihtrahvast teadlikult koolitama. Algust tehti Saksamaal, Martin Lutheri (1483–1546) algatatud katoliku kiriku reformimise käigus, sest „kõik kristlased on võrdsed ja inimese ainus usuallikas on piibel“. Seepärast tõlkis M. Luther piibli raamatud algkeeltest rahvapärasesse saksa keelde (Uus Testament, 1522, kogu piibel 1534). Piibel sai riigikorralduse, postisüsteemi, sõjaväe formeerimise ja kogu maad ühendava võrgustiku aluseks. M. Luther ja teised reformatsiooni vaimsed liidrid väärtustasid tööd ja lihtsaid eluviise. Protestantlik reformatsioon muutis kogu Põhja-Euroopa elukorraldust.

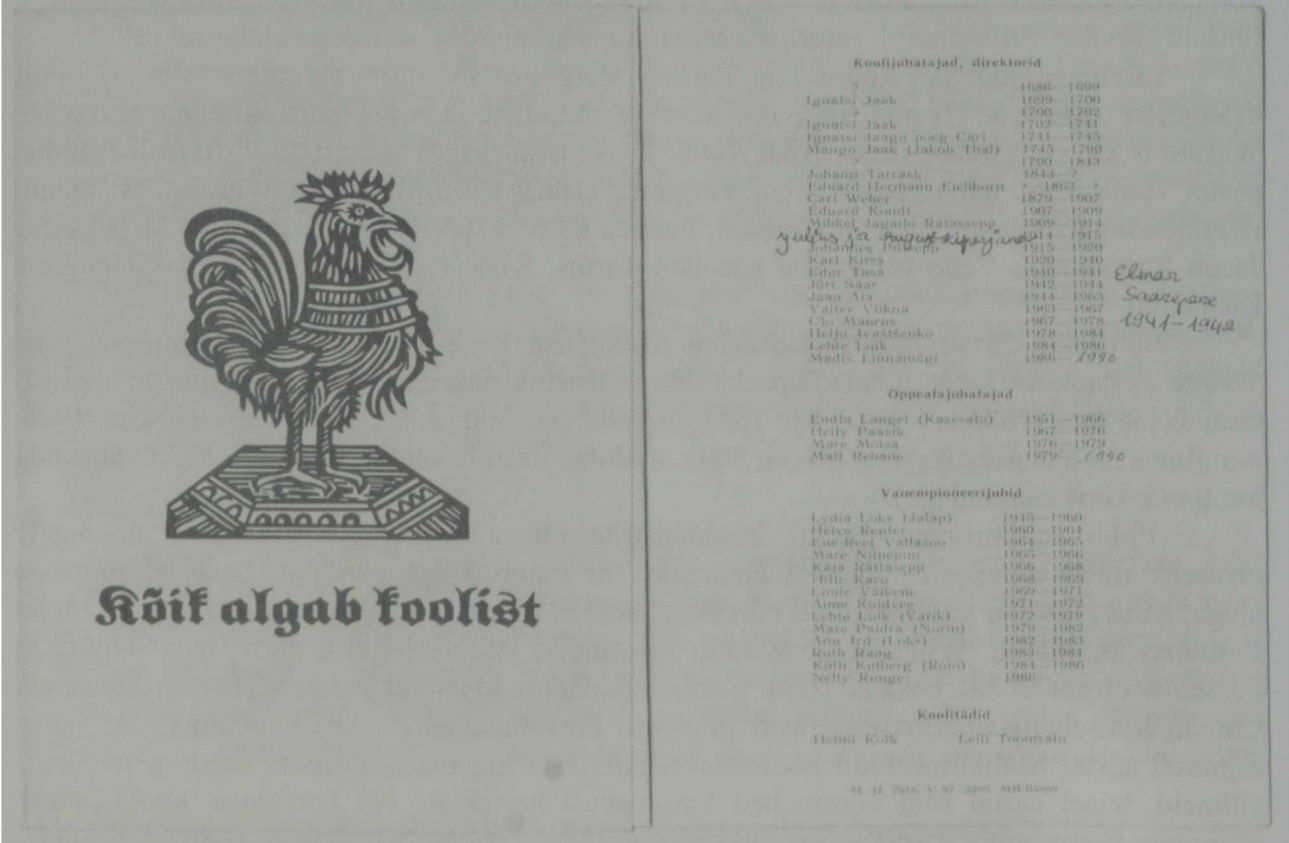
Liivimaal juhtisid Andreas ja Adrian Verginius (Vergin, Virginius, Virgin) piibli evangeelse osa, Uue Testamendi, rahvakeelde tõlkimist ja toimetamist. Lõunaestikeelne Wastne (Uus) Testament ilmus Riias 1686. a. Andreas Verginius (1640–1701) oli Kambja pastor 1660–1701, tema poeg Adrian Verginius (1663–1706) oli pärast Wastse Testamendi ilmumist hingekarjane Puhjas ja Otepääl, hukkus 08.07.1706 Põhjasõja märtrina koos kõster Jacob Erdmanniga Vene vallutajate käe läbi Tartus, Saksa värava ees (Raekoja plats enne Kaarsilda).

Baltisaksa ja eestirootsi haritlaste pikaajalise keele- ja tõlketöö tulemusena võis Wastse Testamendi keelt pidada küpseks (lõuna-)eesti kirjakeeleks – see on esimene läbinisti eestikeelne teos (1686. a – 500 eks., 1687. ja 1688. a – 300 eks., 1727. a – 10 000 eks, 1926. a-ni ilmus 20 lõunaestikeelset trükki; 2001. a üllitas Eesti Keele Sihtasutus 1686. a väljaande *fac simile* koos kaasandega).

Piibli tõlkimisega ajastati koolmeistrite ettevalmistus. Rootsi ajal jõuti õigele otsusele: rahva emakeeles lugema õpetamine õnnestub kõige paremini oskajate inimeste abiga. Kuid kutselisi koolmeistreid rahvakoolidele ei olnud varem Rootsis ega kusagil mujal Euroopas koolitatud. Wittenbergi ülikooli kasvandik, Harju-Madiselt pärit Bengt Gottfried Forselius (1660–1688) hakkas 1684. a kihelkondadest kutsutud poisse Tartu kirikuõpetaja Chilian Rauscherti ametimõisas (asus praeguse Forseliuse pargi alal) koolitama. Ta õpetas esimesel aastal häälikumeetodil koolmeistrikandidaate lugema ja proovis nende pedagoogi-võimeid, teisel aastal said noormehed kutseoskusi harjutada. Nn Forseliuse koolmeistrite seminaris õppis umbes 160 poissi, üksteist esimest koolmeistrit asusid 1686. a Kambja, Kolga-Jaani, Laiuse, Nõo, Otepää, Pilistvere, Puhja, Põltsamaa, Rõngu, Sangaste ja Tartu Maarja koguduse juures tööle. 1688. a oli juba 50 rahvakooli, edaspidi kasvas rahvakoolide arv peamiselt seminari kasvandike õpilaste abiga – põlisest maarahvast sai raamaturahvas.

Prof. Lembit Andresen üllitas oma doktoritöö tulemused teoses „Eesti kooli vanem ajalugu“ (1980. a vene k., 1985. a eesti k.). Raamatus avaldatud arhiiviametlik ajendas koole oma kroonikaid uuesti läbi vaatama. Raamat sai seetõttu omamoodi bestselleriks. Vene tsaaririigis oli koolidel kroonika pidamise kohustus, aga ülestähendusi hakati tegema teatud koolikorralduse kehtima hakkamise aastast. Hariduselu algus ja ajalooline järjepidevus jäi seetõttu kõrvaliseks, n.ö arhiivi asjaks. Koolid kui oma asukoha hariduselu järjepidevuse kandjad hakkasid nüüd õigeid aastapäevi pidama, näiteks Puhjas oli 1982. a 145., aga 1987. a juba 300. aastapäev. Ka Kambja kooli kroonikapidamise algus lähtus ettekirjutusest, ometi teati hästi, et Pangodi järve lähedalt Kavandust pärit Ignatsi Jaak oli olnud üle 40 aasta Kambja kiriku köster ja kihelkonnakooli koolmeister. Seda näitasid kirikuraamatud ja -visitatsioonid, juba tsaariajal üllitatud trükised. Herbert Salu kirjutas Lundis „Õnneraha. Romaan Rootsi ajast“, mis ilmus trükist 1953. a Torontos. Selles teoses on kirjeldatud ka B. G. Forseliuse ja tema kasvandike Ignatsi Jaagu ja Pakri Hansu Jüri reisi Stockholmissse ja kuningas Karl XI audientsil käimist.

Vene-keskses Nõukogude Liidus oli Rootsi aeg tabuteema, seepärast ei tulnud 1986/87. õppeaastal kõne allagi rahvakooli 300. aastapäeva üldriiklik tähistamine. Kambja kooli eestvõttel tulid 9. aprillil 1987 kokku 1686. aastal alustanud koolide ja Padise kooli (B. G. Forseliuse ja Pakri Hansu Jüri kodukihelkond) esindajad. Otsustati ilma valitsus-komisjonita, vastupidiselt tol ajal valitsenud korrale, ühiselt eesti rahvakooli aastapäeva tähistada. Keelatud ja lubatud ajaloo piiril tegutsedes ilmutasid nad suurt ühtekuuluvustunnet, julgust ja meelekindlust, sest tundsid kooli ja harituse ajaloolist rolli. See “12 Kooli Klubina” tuntuks saanud ühendus kiitis heaks Kambja kooli ettepanekud eesti rahvahariduse ajaloo tähistamiseks: üritused, trükised, mälestusmärgid, medalid, kunstiteosed, Ignatsi Jaagu nime taotlemine Kambja koolile, rahvakooli muuseumi asutamine. Minevikku meenutades käidi tõese ajaloo kaitsmise ja põlistamise teel.

Ettepanekud haridusloo väärrikaks tähistamiseks põrkasid kompartei ja haridusminister Elsa Gretškina vastuseisule, seepärast soovitas Tartu rajooni täitevkomitee aseesimees Rein Kuku koguda toetusarvamusi. Kambja kooli direktor Madis Linnamägi pöörduski asjatundjate

poole. Põhjustusi anti väga ettevaatlikult, eksharidusminister Ferdinand Eisen pidas koolile Ignatsi Jaagu nime andmist õigeaks, vaid Nõukogude aega tundes võib lausest „See oleks küll meie koolidele nimede omistamisel seni pretsedenditu omalaadne juhtum“ mõista, et sel ajal võis vaid punaste tegelaste nimesid koolidele, tänavatele, kolhoosidele-sovhoosidele anda.

Kambja kooli aastapäevavoldiku „Kõik algab koolist“ teksti tsenseeris parteikomitee ideoloogiasekretär Silvi Saks, lõigust „Koolijuhatajad, direktorid“ tuli Julius ja August Kuperjanovi nimed eemaldada. Koostaja M. Linnamägi jättis aastaarvud 1914–1915 alles ja kui 2500 voldikut trükitud, laskis õpilastel nimed aastaarvude reale käsitsi juurde kirjutada ning emigreerunud koolmeistri Elmar Saarepere nime lisada.

Ekspertidena-toetajatena osalesid peale prof. L. Andreseni Tartu Pedagoogiline Kool ja direktor August Solo, Otepää koolmeister Heino Mägi, TRÜ pedagoogikakateeder ja prof. Jaan Mikk, füüsik Henn Käämbre, Eesti Reklaamfilm, prof. Sulev Vahre (temalt ja Ilje Piirilt palutud artikkel „Ignat(s)i Jaagu elukäik“ ilmus ajalehes „Edasi“ 25.01.1987, kordustrukina Forseliuse Sõnumid 1, 1995) jpt.

Eesti Rahvakooli Memoriaal

Positiivsed signaalid Kadriorust andsid meile julgust nõu ja abi saamiseks pöörduda ka ENSV Ülemnõukogu Presiidiumi esimehe Arnold Rüütli poole. Madis Linnamägi käis esimehe vastuvõtul, tippjuhtidest oli tema ainus, kes toetas meie isamaalist tegevust: „Põhimõtteliselt toetan rahvakoolide võrgu rajamise algust sümboliseeriva mälestusmärgi rajamist Kambjas“ Samas kirjas nr 1-1/452, 31.12.1986, teatas A. Rüütel pöördumisest ENSV Ministrite Nõukogu esimehe Bruno Sauli poole Kambja kooli ettepaneku lahendamiseks – nii algaski siiani kestnud tihe koostöö President Arnold Rüütliga. Seevastu haridusminister Elsa Gretškina avaldas imestust Rootsi-aegse rahvakooli esiletoomise üle.

Nõupidamisel Tartu rajooni hariduskuraatori Rein Kuku kabinetis 23. jaanuaril 1987 edastas ideoloogiasekretär Silvi Saks Eesti Kommunistliku Partei Keskkomitee ja Tartu Rajoonikomitee arvamuse rahvakooli mälestusmärgi mittevajalikkuse kohta. Aga kuulekuse aeg oli otsa saamas, pärast ekspertide ärakuulamist kuulutas Rein Kuku välja mälestusmärgi püstitamise otsuse.

Meie plaanid olid muidugi suuremad. M. Linnamägi tegi intervjuus Eesti Raadiole (reporterid-toimetajad Reet Made, Leho Männiksoo) ettepaneku rajada sõjas pommitabamuse saanud Kambja kiriku varemetele Eesti Talurahvakooli Muuseum ja kontsertsaal, vastukaaluks kavatsusele ehitada võimsad müürid ümber peo- ja spordisaaliks ning avada kiriku tornil klaaskupliga kohvik – arhitektid olid tellitud ümberehituse projekti juba valmis joonestanud.

Hariduslugu meenutav Eesti Rahvakooli Memoriaal (4 m kõrge ja 20 tonni kaaluv peakivi, tulealtar, avatud raamat; skulptor Endel Eduard Taniloo, arhitekt Ülo Sirp, kunstnik Heigo Jelle; majandijuht Ivar Tedrema finantsiline toetus ja teostus) avati Kambjas 14. juunil 1987 Tartu Pedagoogilise Kooli direktor August Solo, Kambja kooli vilistlaskogu esimees Henn Käämbre ja Padise kooli direktor Jüri Alter süütasid Tartus Forseliuse seminari mälestuskivi juures tuleraua, ränikivi ja taelaga 12 tõrvikut, „12 Kooli Klubi“ rahvarõivais noored viisid tõrvikud hobuvankreil Kambjasse ja süütasid memoriaali tulealtari leegi, sümboliseerimaks koolmeistrite seminaris süüdatud tarkusetulukeste jõudmist Eesti- ja Liivimaa kihelkondadesse. Memoriaali avatud raamatul on pronkstekstid:

Kiri algab kirikust,
rahvas algab raamatust ...

Hando Runnel

Eestlus püsib vaid nii kaua,
kui Eesti maa on eesti põllumehe käes.

Kaarel Liidak

Samal päeval said Kambja kirikaia sümboolsed kalmukivid Bengt Gottfried Forselius, Ignatsi Jaak, Andreas Verginius ja Albrecht Sutor (aastaid hiljem ka Adrian Verginius).

B. G. Forseliuse Seltsi asutamine

300-aastaste koolide liikumises osalejad olid uuendusmeelsed, organisatoorne tegevus eeldas aga ametlikult registreeritud ühingu olemasolu. 1989. a oli Rootsi aeg ikka veel tabuteema, Bengt Gottfried Forseliuse nimelise seltsi registreerimine oli vähetõenäoline. Mitteregistreerimine oleks aga halvanud meie haridusuuenduslikku tegevust. Moodustasime asutamistoimkonna: “12 Kooli Klubi”, Tartu Pedagoogiline Kool, prof. Lembit Andresen, Ferdinand Eisen, Ilmar Kopso, Endel Laul, Heino Mägi, August Solo, prof. Sulev Vahtre, Tiit Viileberg. Seltsi põhikirja ja tegevusprogrammi projekti koostamisel konsulteeris toimkond haridus- ja kultuuritegelastega, heaks nõuandjaks oli folklorist Ingrid Rüütel.

Programmi ja tegevuskavade elluviimiseks oli vaja toimekat juhtkonda, nõusoleku kandideerimiseks andsid ENSV Riikliku Hariduskomitee esimehe asetäitja Matti Piirimaa, Põlva Rajooni RSN TK Hariduskoondise nõunik Paul Lehestik, Tartu Rajooni RSN TK Hariduskoondise juhataja Tiit Viileberg, Tartu Pedagoogilise Kooli direktor August Solo jt. Asutamistoimkond soovitas valida seltsi esimeheks Eesti Põllumajanduse Akadeemia eksrektori, ENSV Ülemnõukogu Presiidiumi esimehe Arnold Rüütli. A. Rüütel andis nõusoleku ja toonitas hariduse olulisust meie väikerahva elus.

KGB ja kompartei riukaid kartes ei võtnud me asutamispäevaks 24. veebruari, vaid 22. veebruari 1989. Sel päeval tulid auväärse ajaloo koolide esindajad ja haritlased Tartu Pedagoogilise Kooli aulasse ja asutasid ajalootõe kaitseks ja hariduselu parendamiseks Bengt Gottfried Forseliuse Seltsi. Asutaval kogul osales 69 üldhariduskooli, 3 ametikooli, 3 kõrgkooli, 30 asutust, instituuti, luterlikku kogudust ja ühingut. Meiega oli Stockholmi Ülikooli professor Aleksander Loit, temast sai nõunike kolleegiumi liige. Arutasime tegevus- ja arenguplaane, kahe päeva pärast olime sini-must-valge lipu heiskamisel Tartu Tähetorni.

Esimeheks valitud Arnold Rüütel nõustas seltsi dokumentatsiooni koostamist ja registreerimist. Vajadusel on ta ikka nõu andnud ja meeleldi seltsi üritustel osalenud. Riigipea ametisse taasastumisel 2002. a andis selts Arnold Rüütli auesimehe tiitli.

Eesti *alias* Euroopa Haridusinnovaatika Keskus

Homo sapiens sapiens’i mõtlemisvõime kasvab aeglasemalt kui isendite arv. Naljatamisi peetakse maailma 7 miljardi inimese valdavat enamust mobiiltelefoniga ehk uutmoodi kivikirvega *homo sapiens*’ideks (India kirjaoskamatud karjakasvatajad saavad nutitefonist vajalikku häälinfot; Ene Ergma sõnul olevat kivikirve-*homo-sapiens*’e ka Riigikogus). Teadlased tunnistavad, et inimteadvuse olemus on küll veel mõistatuseks, aga lapse geenidega päritud annete ja võimete leidmine on juba võimalik. Iga inimese eripära tundes saab tal aidata areneda nii spetsialistik (ühe elukutse või valdkonna põhjalik tundmine – vertikaaltasand) kui generalistik (paljude valdkondade integreeritud tundmine, lai silmaring, analüüsimisvõime – horisontaaltasand). Maailma üha ägenevas konkurentsivajame me just generaliste, et rahvana püsima jääda. Kõrgkoolide õppekavades on generalism juba kirjas, aga kui paljudest kujunevad generalistliku tunnetusega spetsialistid?

Eesti Koostöö Kogu juhtimisel koostati projekt „Eesti haridusstrateegia 2012–2020“, mis vajaks laiapõhjalist analüüsi enne Vabariigi Valitsuses ja Riigikogus normatiivdokumendiks vormistamist. Kahjuks käib juba aaviksoo doktriini stiilis tervikkoolide lõhkumine. Kõik institutsioonid peaksid panustama hariduse ja sellel põhineva teaduse kui ühiskonna alustala kaasajastamisse riigi majandusliku tugevuse, rahva õnneliku ja turvalise tuleviku nimel. Juba aastal 2018 oleks võimalik tulemusi näidata – Eesti Vabariigil on 100. aastapäev ja Eesti on Euroopa Liidu eesistujamaa.

B. G. Forseliuse Selts esitas 02. mail 2012 Haridus- ja Teadusministeeriumile Tuleviku kooli mõttekoja ettepaneku luua endise kuulsusrikka Tartu Õpetajate Seminari kinnistul Salme 1a Eesti Haridusinnovaatika Keskus. Ministeerium soovitas pöörduda maja valdaja Tartu Ülikooli poole. Edastasime 14.12.2012 ülikoolile Eesti *alias* Euroopa Haridusinnovaatika Keskuse loomise ettepaneku, mille allkirjastas ka president Arnold Rüütel.

Tartu Ülikoolilt saime klassikalise bürokraatia stiilis eitava vastuse (www.forselius.ee > HARIDUSINNOVAATIKA KESKUS; Forseliuse Sõnumid 21, 2013).

VANIM KOOL VIRUMAAL

– Haljala kool. 1687; 95; 20. Need numbrid ei ole juhuslikult ühel real. Kui neid lahti seletada, saame teistsuguse rea – 325; 95; 20 ja siit edasi ühendame nad kuupäevaga 05.05.2012 – saame suure pidupäeva. Kui kool tähistab juubelit 325, siis on põhjust uhke olla. Kui vald, meie kõigi kodukoht, tähistab 95. sünnipäeva ja taas vaba haldusüksusena olemise 20. aastapäeva, siis on sellel tähtsus kõigile ja kõigele, alates igast elanikust, igast asutusest kuni iga teelõigu ja maatükini.

Juubelite kokkuviimine ühele päevale, sellele võib läheneda mitmest aspektist, mina valdin seda tahtlikult ja keskendun päevale endale.

Koolimaja oli vilistlastele ja endistele õpetajatele avatud kella 14-st alates ja võttis neid väga pidulikult vastu. 1966. aastal ehitatud majaosa kõik klassiruumid ja pikad koridorid olid kujundatud tänaste koolilaste kunstinäituseks. Võisime veenduda, et tase on kõrge, koolil on, mida eksponeerida.

Meenutuste õhtupoolik algas direktor Inge Laivi avakõnega ning Riho Hüti klaastaiese avamisega. Kaunis klaasist tänutahvel on pühendatud Haljala kooli direktoritele, kelle panus kooli arengusse viimastel aastakümnetel on olnud märkimisväärne. Kool soovis jäädvustada eelmisel kevadel manateele läinud tubli ja targa koolimehe Henn Altmäe mälestust. Altmäe-pere soovil on tänutahvel ka endistele direktoritele Salme Heinlale, Olev Lipule Ja Kaido Kreintaalile. Tänutahvel kaunistab sellest päevast alates meie kooli fuajeed ning äratav iga siseneja tähelepanu.

Kohvikuks seatud aatriumis oli üks selle päeva tähtsamaid kohtumisi. Just seal me tundsim neid aastaid, mis on möödunud Jaagust tänaseni, kuulates õpilaste ettekandeid. Haljala kooli ajaloost tegid oma uurimistöodes ülevaate abiturientid Kea Mei ja Eneli Raamat ning 11. klassi õpilane Kati Napp.

Juubeliks jõudis trükist lugeja kätte raamat „Hariduselu Haljalas. Aastasada piltides“ Suure töö – piltide valiku ja tekstide koostamise – tegid õpetaja Egon Mets ja fotograaf Avo Seidelberg.

Minu jaoks oli sügavalt liigutav näha ühe laua taga 7-klassilise kooli 1958. aasta lennu lõpetanuid. Nemad olidki need lapsed, kelle ette mina oma Haljala kooli esimesel tööaastal 1956 astusin. See, et Maheda järve äärne koolimaja, suur klassituba, mälestused, nende õpetajad, sõbrused neid veel rohkem kui pool sajandit hiljem kokku tõi, oli südant soojendavalt armas. Väikesed Irja, Elviira, mõlemad Helled, Kaja, poisid Rein, Tarmo, ka need, keda ei olnud ja meist lahkunud Ester – ma mäletan teid kõiki. Ja mida kõike me arutasime peale oma õppimise: esimesed sputnikud, Laika kosmoses, Fidel Castro ja Kuuba. Täna teid selle kohtumise eest!

Peo teine osa oli rahvamajas. Suur maja pidulisi täis. Aktusekõne ajaloo-õpetajalt Egon Metsalt (Haljala Keskkooli vilistlane aastast 1988) haaras kõiki ajastuid 325 aasta kestel, tõi silme ette kõik koolimajad, kooliaiad, aastad, direktorid, õpetajad, töö, mida tehtud neis majades. Nii südamlilikult oma kooli ajaloole tagasi vaadata saab ainult siis, kui enese juured

on siinsamas Haljalas, kui siin on koolis käinud vanaema, ema, sa ise ja kus tänapäeval oled laste ja noorte ees nende lugupeetud õpetaja. Tänan Sind, Egon!

Kui direktor Inge Laiv kuulutas välja selle õppeaasta suured Jaagud, tundus – kõik need aastad esimesest Jaagust tänaseni on mitte ainult kooli, on kogu Haljala rahva ajalugu, milles me kõik osaleme. Suur Jaak on Haljala kooli kõige tähtsam autasu. Sel aastal väärtustati kooli sekretäri Ülle Lehari tööd, samuti kooli sõprade ja heade abiliste, fotograafi ja kirjastaja Avo Seidelbergi ning kauaaegse rahvatantsuõpetaja Tiiu Torpani tegemisi. Suure Jaagu kuju sai ka direktor Inge Laiv.

Kooli laulusolist Sven Rannar andis kontserdil parima, kaasaelamine sellele, millest ta laulis, oli võluv. Kaks poissi, väiksem Germa Saun ja suurem Toivo Kutter ei olnud mitte ainult teadustajad, nende esinemine oli omaette sõnum. Publik nautis Haljala kooli vilistlase (2005), praegu tuntud džässilaulja Kadri Vooranna meisterlikku esinemist. Flöödimuusikat esitas Haljala tüdruk, praegu Tallinna Muusikakoolis õppiv Eleriin Varek.

Aktus jätkus: Haljala vallavanema Leo Aadeli kõne, naabervallade esindajate tervitused, maavalitsuse haridus- ja kultuuri juhi Marge Lepiku kõne ja parimad soovid koolile kui gümnaasiumile. Kuulutati välja Haljala valla aukodaniku tiitli saajad: Haljala kooli vilistlane, hiljem suure Viru kolhoosi juht ja Viru Õlu direktor ning riigikogu mitme koosseisu liige Toomas Varek, Haljala kooli muusikaõpetaja Viivi Voorand.

Pärast pidulikku aktust jätkusid kohtumised. Taas oli mul rõõm olla koos oma kunagiste teekaaslastega, 1976. aasta 8-klassilise kooli lõpetajatega, neid ära tunda ja teada saada, et kunagisest emakeelehuvilisest tütarlapsest Merle Rozist on saanud Tallinna Ülikooli õppejõud, et andragoogikat õppiv ja õpetav Andra Viigipuu on tegev ka Soomes. Mitte vähem ei rõõmustanud teadmine, et on ka kodukohale truiks jäänud noori inimesi, näiteks Evi, Terje ja Toomas. Üks lühike hetk tõi mu juurde Nuku- ja Noorsooteatri näitlejanna Laura Nõlvaku ja tema klassiõde, doktorikraadi kaitsnud Liisa Puusepa.

Selles, et tulevad kokku eri vanuses inimesed oma lapsepõlvkooli sünnipäevale on palju ilusat. See on kustumatu arm kõige selle vastu, millega algab elu – koolitee, kõigi eluteede algus. Õpetaja saab nende kohtumiste läbi veel tagasi minna kaugele jäänud aastatesse ja tunda rõõmu – minu õpilased, minu õpetaja.

Tänan kõiki peo korraldajaid ja külalisi, õpetajaid ja õpilasi! Palju õnne ja jõudu!

Järgnevalt kooli tänasest päevast ja kavandatud tulevikust.

Koolimaja ise, mida on eri aegadel ehitatud ja ühendatud kuuel korral, on väliselt huvitav ja ilus. See huvitav ja ilus jätkub maja sees, alates suursugususega, mis juba sisenemisel vastu võtab, lõpetades 1846. a ehitatud köstrimajaga. Selline eri aegade, eri majaosade ühendamine loob erilise aura, millele praegune õpetajaskond, kogu personal oma igapäevase tööga lisab pidevalt midagi uut.

Olgu seegi mõte siinkohal öeldud – õpetaja autähise paigaldamise ainuke õige koht on Haljala. Ka täpsema asukoha valik (kooli ja vallamaja läheduses) on ainuõige – esimene koolmeister Jaak tuli ju pastor Balcke kutsel 1687. a Haljalsse. Ka siin on olemas majade koosmõju – praegune vallamaja on ühendatud XVIII sajandil ehitatud pastoraadiga.

Aga tulevik? Asjaolu, et praeguse koolireformi käigus uuel õppeaastal mõnede koolide ukSED suletuks jäävad, et mõned koolid muutuvad astmelt väiksemaks, on paratamatus. Sellelt seisukohalt Haljala koolile vaadates, Idavere vallakoolist läbi 6-klassilise algkooli, 7- ja 8-klassilise kooli keskkooliks 1982. a ja gümnaasiumiks 2001. a on niivõrd seotud kõige sellega, millist elu on elanud Haljala rahvas 325 aasta jooksul, et teistsugust lähenemist õigeks pidada ei saa – nii väärilt koolilt ei saa midagi vähemaks võtta. Kõigi nende aastate sees on ajalugu.

Et nendes tingimustes, olenedes õpilaste arvust, ja nendest nõudmistest, mida seab aeg, jätkata gümnaasiumihariduse andmist, on kaks Põhja-Eesti kooli, Haljala ja Kunda Gümnaasium

loonud omavahelise koostöö. Sellesse ei tule suhtuda kui võimalusse igal juhul gümnaasium säilitada, vaid kui loovasse lähenemisse. Pean vajalikuks selgitada, miks mina, pensionärist õpetaja, tahan veel praegustes olukordades kaasa rääkida. Olen Haljala patrioot, nii kooli kui valla suhtes, töötanud siin ja elanud siin poole oma elust. Lähtudes riiklikust õppekavast on koolid koos välja töötanud gümnaasiumi õppekava looduse-reaalainete, sotsiaal-humanitaarainete ja praktilisel suunal. Koostöö klienditeeninduse erialal, soome ja sakse keele osas on toiminud juba mitu aastat. Esimene lend kutsetunnistusega klienditeenindajaid on juba gümnaasiumi lõpetanud ja leidnud meeldivat erialast tööd kas suveks või kõrgkoolis õppimise kõrval.

Mõiste internaat on ammutuntud, nüüd on seda mõistet tähistav sõna saanud palju armsama sisu – õpilaskodu. Heal tasemel õpilaskodu loomine on juba praegu käsil, maja on selleks olemas 1971. aastast. Selline koolide koostöö saab toimuda kahe omavalitsuse toetusel, see on ka nende koostöö. Haljala vallavalitsus ja Kunda linnavalitsus peavad seda võimalikuks ja vajalikuks.

Palju jõudu mõlemale koolile ja mõlemale elukohale!

Salme Heinla,

Haljala kooli õpetaja (1956–1984) ja direktor (1968–1980)

Eesti Õpetaja autähise avamine. Haljala, 05.10.2012

Puhjas tähistati hariduselu 325. aastapäeva

Heiki Rokka, Puhja Gümnaasiumi direktor

Kauaaegsed koolijuhid: Heiki Rokka (1995–...),
August Kirsipuu (1956–1979), Arvo Kikas (1980–1990). Foto: Karita Kirbits

Aastapäeva tähistamise puhul pakuti võimalusi tortide valmistamiseks ning hilisemaks ühiseks maiustamiseks, samuti toimus õpilastele ühispildi jäädvustamine ja „Oma kooli pidu”. Kogu kooliperel oli 27. aprillil 2012 võimalus nautida juubeliaktuse kontsertosa. Aastapäeva tähistamise kulminatsiooniks oli 28. aprillil toimunud vilistlaspäev. Registreerumine koolimajas algas kell 11.00, samal ajal avati ka kohvik kooli sööklas. Kell 12.00 toimus mälestuskäik Puhja kalmistule. Täname siinkohal endist õpetajat Selma Lutsu, kes oli lahkesti abiks lahkunud endiste töötajate kalmude leidmisel. Kell 13.00 olid vilistlased oodatud koolimajas klassijuhatajatundidesse kohtuma kunagiste klassijuhatajatega. Kell 11.30 ja 12.30 tutvustas kooli direktor huvilistele ringkäikudel uuenenud hoonet. Kell 14.00 algas Puhja Seltsimajas pidupäeva kontsertaktus. Vaimukate ning meeldejäävate esinemistega astusid üles kooli mudilaskoor, poistekoor, lastekoor, solistid, etlejad, endised ja praegused õpetajad ning vilistlased. Aktuse lõpus jagati tunnustust kooli tublidele töötajatele. Oma tänukirju ja meeneid jagasid Haridus-ja Teadusministeerium, Tartu Maavalitsus, B. G. Forseliuse Selts ja Puhja Gümnaasium. Kell 17.00 oli soovijatel võimalus vaadata seltsimaja näiteringi esituses etendust „Kosjasõit”, mille lavastas kooli vilistlane Siim Sups.

Kell 18.00 ootas gümnaasiumi direktor praeguseid ja endisi töötajaid ning kutsutud külalisi vastuvõtule kooli aulasse. Kell 19.00 algas vilistlasõhtu kooli võimlas. Kohaletulnuile pakkus toitlustamist Jõe-oru Villa catering. Tantsumuusikat mängis ansambel NootToon. Oma kohalolekuga muutsid kokkutuleku eriliselt väarikaks endised koolijuhid August Kirsipuu ja Arvo Kikas.

On siiralt heameel, et vilistlaspäeval osalesid meie legendaarsed endised õpetajad Heljo Koppel, Endla Gärtner, Maie Jurak, Tiina Sepp, Leida Lestal, Nelli Kirsipuu, Siiri Metsik, Vilma Krünvald ja Elga Kikas. Kokkutulekul osales ligi 200 keskkooli ning ligi 100 gümnaasiumi vilistlast. Olgu lisatud, et keskhariduse on Puhjast saanud 793 keskkooli- ja 294 gümnaasiumilõpetajat.

Puhja Gümnaasium tänab kõiki osalejaid, külalisi, toetajaid, õnnitlejaid, ettevalmistajaid, esinejaid ning läbiviijaid, tänu kellele toimus väga meeldejääv ja kordaminekuterohke Puhja hariduselu 325. aastapäeva tähistamine.

Puhja Valla Leht, 12. mai 2012

KUPERJANOVID JA LALLI TALU

Taivo Kirm, Sillaotsa kooli töö- ja tehnoloogiaõpetaja, koduloo-uuri

Vabadussõja sangari Julius Kuperjanovi noorusaastad möödusid Lalli talus Tartumaal, Kambja vallas. Julius Kuperjanov sündis ja elas esimesed kümme eluaastat Venemaal Pihkva kubermangus. Eestisse saabusid Kuperjanovid – isa Daniel, ema Liisa, lapsed Emilie, Julius, August, Eduard ja Oskar – 1904. aastal. Perekonna elupaigaks sai Vana-Kuuste mõisnikult parun von Sieversilt renditud 36,48 hektari suurune Lalli talu. 1907. al ostis Daniel Kuperjanov talu ära. Selle hinnaks oli 4100 rubla, millest 1500 tuli kohe sisse maksta ja ülejäänu peale koostati laenuleping. 1921. aastaks oli Lalli talu igasugustest võlgadest vaba.

31. juulil 1926 oli suur tulekahju. Postimees kirjutas 1. augustil: „*Eile põles Vana Kuuste vallas Lalli talus taluomanik Daniel Kuperjanovi (Julius Kuperjanovi isa) elumaja ühes rehealusega maani maha. Ära põles ka väike laut, kuhu kolm nuumsiga sisse jäid. Kõik majakraam, tööriistad, vankrid ja muu vara said tulerooks. Kahju hinnatakse 1 miljoni marga peale. Hooned oli kinnitatud 100 000 marga peale Eesti Kindlustuse Seltsis.*”

Tulekahju põhjus jäi välja selgitamata, kuid pererahvas kahtlustas süütamist. Majapidamise taastamiseks – „*et ehitada uut puust elumaja, mõõtudega 16x8,5x3 meetrit*” – võeti pangast mitmes järgus kokku 310 000 marka laenu. Midagi tehti aga väga valesti, sest tagasimaksetega ei tulnud toime. Detsembris 1929 läks kohtusse Põllumeeste Panga nõue D. Kuperjanovi vastu 1010 krooni õigeaegselt tasumata jätmise tõttu. Vanade võlgade ja nende protsentide kustutamiseks tuli veel 3500 krooni laenu võtta.

Mingil hetkel kasvas see kõik vanaperemehel üle pea. Daniel Kuperjanov ei tulnud erinevate võlanõuete ja talumajapidamisega enam toime, ta kirjutas talu noorima poja Oskar Kuperjanovi nimele. Omanikuvahetusest ei olnud abi. Vale majandamine, mida raskendas ülemaailme majanduskriis, viis talu pankrotti.

Oktoobris 1932 lasusid Lalli talul võlad: Tartu Linnapangale 4400, Eesti Maapangale 2100, Põllumeeste Pangale 1000, ühingule „Põllumeeste Omaabi” 1000, Helene Kullile (Oskar Kuperjanovi ämm) 3000 ja Eduard Kuperjanovi pärijatele 2000 krooni. Lalli talu oli oksjonil 11. oktoobril 1932.

Mõni aeg varem sekkus Kuperjanovite ja Lalli talu probleemidesse Eesti ajakirjandus, kui avastati, et Vabadussõja kangelase Julius Kuperjanovi vanematele tehakse liiga. Kirjutati, et Eesti riigiisad ei tee midagi, päästmaks sõjasangari vanemaid oksjonihaamri alla sattumast. Poliitilistest erakondadest võttis Lalli talu eestkõneleja osa enda kanda vabadussõjalaste (vapside) liikumine. Julius Kuperjanovi vanemate talu päästmisest tehti üleriigiline aktsioon.

Rahva meeleolu kajastas hästi 1. oktoobril 1932 Päevalehes ilmunud artikkel: „*Julius Kuperjanovi vanematele autasuks sandikepp. Iga kodanik Eestis tunneb manalasse suikunud Vabadussõja kangelast, partisanide juhti Julius Kuperjanovit ja tema suuri teeneid Vabadussõjas. Julius ja vend August langesid Vabadussõjas. Vend Eduard suri hiljem sõjas saadud haiguse tagajärjel. Nüüd on Tartu Linnapank saanud sellega hakkama, et Julius Kuperjanovi vanemate talu läheb 4442 kroonise võla katteks 11. oktoobril oksjonile. Selle mehe isa talu, kes päästis Tartu linna punaste võimust, läheb oksjonile. Meie riigi juhid, kes kunagi ei ole olnud kitsid endale autasude määramisega, võlgade mahakustutamisega jne, vaatavad külma rahuga pealt, kuidas meie kõige suurema sõjakangelase Julius Kuperjanovi isa oma vanal päevil aetakse sandikepiga tänavale.*”

Lalli talu oksjonihaamri alla minekust kirjutas enamik Eesti lehti, mõned vähem, teised rohkem emotsionaalselt. Vabadussõjalaste lehes Võitlus ilmunud loo pealkiri oli „Kas ei hakka kivid juba kisendama?”

Õli valas tulle Julius Kuperjanovi lese Alice Kuperjanovi pakkumine, et tema on nõus talu ära ostma. Üldine arvamus sõjasangari lesest ei olnud hea. Uudisleht kirjutas 5. oktoobril 1932: „Meil on igasugu poliitika ja teisi tegelasi, kes on teinud ja teevad alati suuri sõnu rahva paremate poegade austamiseks. Me arvame, et kolme Vabadussõja kangelase isa Daniel Kuperjanov väärib rohkem austust kui mingi nimekas riigitegelane. Leitnant Kuperjanovi surmaga saab praegu võrdlemisi kõrget pensioni tema lesk. Proua Kuperjanov aga on näidanud oma hilisema tegevusega, rakendudes teatud poliitiliste kildkondade teenistusse, et tema ei saa olla see, kelle vastu rahvas peab näitama oma tänuvõlga.”

9. oktoobril 1932 loodi Tallinnas „Julius Kuperjanovi vanemate avitamise komitee”, et „päästa suurima Vabadussõja kangelase vanemad sandikepist” 11. oktoobril 1932 toimunud oksjonil tuli võitjaks vabadussõjalaste volinik, advokaat Eduard Kubbo. Hind, 6510 krooni, tuli tasuda ühe kuu jooksul.

Kuperjanovite talu oksjonist kirjutasid taas paljud Eesti lehed. Kavandati suurt üleriigilist korjandust, millele kõik õiged eestlased pidid öla alla panema. Valitses arvamus, et 10 000 krooni, mis pidi olema piisav summa talu ostuks ja edasiseks majandamiseks, saadakse kindlasti kokku.

Ootamatult sai aga Lalli talu ühel peategelasel eluring täis. 15. oktoobril 1932 suri Daniel Kuperjanov. Ta põdes pikemat aega kopsuhaigust ja surma põhjuseks märgiti kopsupõletik. On aga selge, et kui mitte otseselt, siis kaudselt kindlasti, viis vanaperemehe Daniel Kuperjanovi hauda kogu see tohuvabohu, mis Lalli talu ümber käis.

Uskumatu, aga Daniel Kuperjanovi surmaga muutus kõik päevapealt. Mitte ükski Eesti ajaleht ei avaldanud enam üleskutseid abi kogumiseks. Kõige häälekam neist, vapside Võitlus ei teinud Kuperjanovist üldse juttu. Kui ka midagi kirjutati, siis hoopis teise tooniga.

Postimees kirjutas 2. detsembril 1932: „Ärgu mindagu kerjamiseni. Teatavasti oli Kuperjanovitel Kambjas talu, mis juba pikemat aega oli raskustes ja seda mitte õnnetuse ega mõne ettenägemata põhjuse tagajärjel. Mineval aastal, kui talu jälle pidi minema oksjonile, pakkus oma abi Julius Kuperjanovi lesk Alice Kuperjanov, lubades talu oksjonil osta oma nimele, võimaldades vanematel kuni oma surmani jääda talu tegelikeks omanikeks. Omaksed ei olnud selle ettepanekuga nõus. Proua Alice Kuperjanovi mõtte tegi teoks sellel aastal Vabadussõjalaste Liit. Nende deklaratsiooni põhjal on talu endiselt ema ja poja kasutada. Ei ole Eestis mitte keegi kadunud sõjamehe ema aitamise vastu, kuid mitte kerjamise teel.”

Alice Kuperjanov oli Rahvaerakonna aktivist, Postimehe omaniku Jaan Tõnissoni võitluskaaslane. Sellega seletub ka asjaolu, et ajaleht Postimees, kuigi kirjutas ise 1926. a suurest põlengust Lallil, selle äkki unustas ja teadis täpselt, et talu raskused ei tekkinud „mitte õnnetuse ega mõne ettenägemata põhjuse tagajärjel”

Julius Kuperjanovi perekonna ja endise minia läbisaamine ei olnud kõige parem. Põhjuseks oli asjaolu, et lesk Alice Kuperjanov sai ainsana sõjasangari vere eest autasumaad, pensioni ja muid soodustusi, mis ei olnud mitte väikesed. Nii ei saanud Julius Kuperjanovi omaksed kuidagi nõus olla, et talu ostab enda nimele Alice Kuperjanov.

11. oktoobri 1932 oksjonil tõmbas advokaat Kubbo Lalli talu võlanõudjad sisuliselt haneks. Tasudes oksjonil osalemise eest 44 krooni ja tehes pakkumisi senikaua, kuni teised osalejad enam kaasa ei tulnud, võitis ta oluliselt rohkem ajapikendust kui üks kuu. Võlanõuded tehti peagi ümber ja oht talust ilma jääda kadus. 14. novembril 1933 müüs Oskar Kuperjanov Lalli talu maha. Majapidamine oli Kuperjanovite perekonna käes pisut enam, kui veerand sajandit.

* Loo kirjutamisel on kasutatud Tartu Ajalooarhiivi materjale: Lalli talu nr 3 toimik (EAA fond 2381, nimistu 2, säilik 9619)

** Võrdluseks: Eha Jakobson „Alice Kuperjanov jäi lõpuni endaks“ Kaitse Kodu 4/2012, lk 46–48; http://issuu.com/kaitse_kodu/docs/kaitse_kodu_2012_04_veeb?mode=window&pageNumber=1, lk 42–44

„POISS, KEERA METSA! SEE ON MEIE MAA!“

Helmut Piirimäe, Tartu Ülikool, *prof em*

Nii ütles mu isa 1944. a sügisel. See oli väga oluline otsus perekonna tuleviku jaoks ja jäi mulle juhtnööriks paljudeks aastakümneteks. Need sõnad meenuvad mulle ikka ja jälle ka meie taasiseseisvunud Eesti Vabariigis, kui tuhanded eestlased lahkuvad, leidmaks välismaal kõrgemat palka, paremaid elutingimusi, uusi kultuurisuhteid. Meenutan noorpõlve aega, kui meie perekond jäi teise Nõukogude okupatsiooni alla.

Noorus sõjasündmuste jalus

Olen sündinud 8. septembril 1930 praegusel Jõgevamaal Põltsamaa vallas Linnusaare (Raja) talus, kus möödus mu lapsepõlv ja kus elasime üle Teise maailmasõja alguse, esimese Nõukogude okupatsiooni, Saksa okupatsiooni ja kõik järgnevad sõjasündmused. Mäletan, et kuigi sõjategevus oli 1944. a suvel jälle Eestimaa pinnale jõudnud, tegime ikkagi tavalisi põllutöid. Hein sai lakka või kuhja, teadmata kellele see söödaks läheb. Niitsime rukkipõllu, köitsime rukki vihkudesse ja panime vihud hakkidesse, sinna jäid nad väga kauaks. Rinde lähenemisest andis märku Emajõelt ja Laevast kostev lahingukära, põgenike voorid maanteel. Sõjapõgenikke võeti taludesse varjule, neil oli usk ja lootus, et rinne jääb seisma ja siis saab tagasi minna. Meile tuli perekond Niilus – proua, minuealine tütar ja vanaisa; perekonnapea oli mingi kõrge politseinik, käis perel külas. Nad tulid hobuvankri ja lehmaga, keda karjatasid kõie otsas.

Sõda jõudis meie maile septembrikuus pärast Punaarmee läbimurret Emajõel. Teed täitusid hobuvankritel sõjapõgenikega. Me aitasime õue tulnud põgenikke. Küsiti leiba, leivakõrvast neil jätkus singi, või, soolasilkude ja muu näol, mis oli hobusekoormas kaasa võetud. Ema tegi ülepäeviti teo rukkileiba (üks päev kulus leivataigna hapendamiseks). Meie uue maja leivaahjus sai korraga küpsetada kuut suurt mitmekilost leiba, lisaks astja tühjendamisel saadud “kaapekakk” ahjusuu. Ema jagas leiba ka möödasõitvatele sõjapõgenikele. Aidas rukkijahu hoidmist ei peetud vajalikuks, sest oli teadmata, mis edasi saab.

Räägiti „soomepoiste“ Eestisse tulekust, rindeteateid tuli Sinimägedest, esialgu suudeti venelasi kuidagi eemal hoida. Sinimägedes võidelnud eestlastega puutusime vahetult kokku, kui nad läbi metsade ja soode, ka läbi Vene vägede Lääne poole taganesid. Nad tulid taludesse ja vajasisid abi, eelkõige süüa. Veel suuremaks probleemiks oli Saksa mundrist tsiviilriietesse saamine. Andsime neile kõik vanad riided varnast, kuurist, põõningult. Käiku läksid isegi marjapõõsaste juurde lindude hirmutamiseks pandud riidest hernetondid. Meeste päästmiseks andsime neile kaasa mõne talu tööriista – viletsates riides mees rehaga seljas jättis talumehe mulje. Kui meil oli vaja jälle vilja riisuma hakata, selgus, et talus ei ole enam ühtegi reha. Pole teada, kui paljudel õnnestus taludest saadud riides Läände või koju jõuda, talupoegade toetus oli neile kindlasti väga oluline.

Sinimägedelt tuli tädipoeg Harri Raaga, ta varjus meie maja põranda alla. Viisin talle sinna toitu, sest täiskasvanul oli liiga kitsas minna. Harri elas põranda all kuni vanemad hankisid talle võltstõendi Saksa okupatsiooni ajal tööl oleku kohta. Nii sai ta „legaliseeruda“ ja Tartu Ülikoolis arstiteadust õppima hakata. Temast sai tunnustatud kirurg Tartus, seejärel Tallinnas. Seal pidi ta juhtiva koha saama, kuid soomlased andsid Nõukogude võimule mingi “soomepoiste” nimekirja. Tädipoeg jäi ilma juhtivast kohast, kuid pääses siiski arreteerimisest.

19. septembril tuli meie õue taanduvate Saksa vägede kolonn. Ühel veoautol olid sõdurid koos vene plikade ja naistega. Ohvitseride armukestena olid kaasas ka mõned Tartu naised, kellega saime eesti keeles vestelda. Ilmselt kasutasid selle järeleväeüksuse mehed raskel sõjateel ka vastassugupoole mõnuseid. Naistele oli see hea võimalus sissetungivate Nõukogude vägede eest Läände põgeneda.

Jumalagajätmised Läände lahkujatega

Naabripoiss Jaan Neps oli pärast 1941. a juuniküüditamist politseiteenistusse astunud. Naabripoiss tuli nüüd meiega, ka lastega, kättpidi jumalaga jätma. Ta oli lihtsal mootorrattal Läände sõitmas. Muretsesime, kuidas tal õnnestub sõjapõgenikke täis maanteedel sõita ja üle mere pääseda. Me ei teadnud temast aastakümneid midagi. Seda ei teadnud ka KGB, kui kahtlustas meid tema kui metsavenna toiduga varustamises. Saksa ajal olevat ta ju meil sageli söömas käinud. Selgus tuli pärast Eesti taasiseseisvumist, kui ühel kevadel kodutalu aias toimetades nägin tuttava näoga meest õue astumas. See oligi meie naabripoiss Jaan! Ta oli koos teiste eestlastega Nürnbergi protsessil sõjaroimareid valvanud ja seejärel Austraaliasse läinud. Elab seal praegugi, meil on telefonikontakt.

Päev enne Saksa väeüksuse taganemist lahkus meie talust perekond Niilus. Ütlesid, et kui me kaasa ei tule, siis ei ole neil tagasi tulles lootust meid siin leida. Ega me kaasaminekust keeldunud, kuid viivitamine võis paista neile kõhklemisena. Ütlesime „Nägemiseni!“, aga kõhklused olid meil tõepoolest olemas.

Järgmisel hommikul panime kaks hobust rakkesse ja laadisime kraami vankrite peale. Ühte hobust pidi isa, teist mina juhtima. Ema ja kolm väikest õde valisid minu või isa vankri. Minu koormasse sai käsivann meepurkide ja moosiga. Moosi olime hiljuti saadud suhkruga keetnud. Ühe lehma tahtsime ka kaasa võtta, teised pidid karjamaale jääma, kuigi meid väga vaevas lehmade lüpsmatajäamine. Parata polnud midagi, lehmi ei olnud võimalik kaasa võtta.

Isa vaikis süngelt, ei sekkunud probleemi mida välismaale kaasa võtta, mida maha jätta. Mõnevõrra lohutas meid kujutus, et lahkume ajutiselt ja mitte kauaks, sest lääneriigid olevat Atlandi hartas andnud lubaduse taastada kõikide riikide iseseisvus ja rahvaste vabadus. Ei teatud veel Otto Tiefi kavatsusest moodustada Eesti Vabariigi järjepidevuse valitsus.

Õhtupoolikul, kui meil elanud põgenikud olid lahkunud ja minemas oli ka Saksa järelväe viimane väike väeüksus, tundus, et ka meil on aeg lahkuda. Esimese hobuse ohje hoides pöördusingi isa poole. Vana talumees vaikis hetke ja ütles ootamatult: „Poiss, keera metsa!” See pani mu lausa kisama: „Kas me jääme siis bolševikke ootama?” Isa: „See on meie maa!” See lause on jäänud mu elutähiseks – me ei tohi oma maad maha jätta. Tõepoolest, kõige hirmsam, mida Nõukogude Liit oleks võinud teha, olnuks sajad tuhanded põgenikud pagulusse lasta. Tühjaks jäänud maale oleksid tulnud sisserändajad ja Vene valitsejate sajanditepikkune unistus oleks täitunud – Eestist oleks saanud Venemaa provints.

Venelased tulevad

Keerasin hobuse metsa poole, sihiks sai heinamaa. Sinna viis talutee, mida kasutasime puudeveol, heinatööl ja heinaveol. See oli aga sõjatsoon, mida Nõukogude suurtükivägi tule all hoidis. Üks mürsk lõhkes meist vasemal, killud meid õnneks ei tabanud, kuid mu hobune ehmus ja hüppas paremale. Seal oli mürsuauk, mu koorem läks ümber ja kõik moosi- ja meepurgid purunesid. Ühisel jõul saime vankri jälle ratastele ja jõudsim heinamaale. Panime koormad puude alla ja hobused köie otsas rohtu sööma. Jäime heinakuhja varju öömajale, ka 10-aastane õde Leida, hiljuti 6-aastaseks saanud Laine ja aastane Silvi. Õnneks olid septembriilmad soojad, ööbisime kuivadel heintel heinakuhja varjus.

Sel ööl süvendas sünget olustikku Põltsamaa linna põlemine. Tulekuma oli 6 km kaugusel nii hele, et oleks saanud raamatut lugeda. Taganevad Saksa väed lasksid sillad õhku ja hävitasid elektrijaama, põlesid linnavalitsuse hoone ja põllumeeste seltsi maja. Palju maju süttis Nõukogude armee mürskudest, maha põles 212 maja. Hiidtulekahjus põles ka Karini maja, meie kooliskäimise korter.

Oletasime, et ka Vene väed tulevad Põltsamaale Lahavere maanteed mööda, nagu tulid Saksa väed. Aga Vene väed tulid Jõgeva-Põltsamaa maanteelt otse läbi metsade ja heinamaade Pajusi peale. Me sattusime heinamaal punavägede rünnaku tee: kogu maastik kaeti

kuulipildujatulega, kuigi seal ei olnud ühtegi vaenlast näha. Oli suur õnn, et meie ööbimiskoht oli heinakuhja vastasküljel. Kuulirahest langesid lepaoksad, kuulsime heinakuhja langevate kuulide sahinat, kuid heinad kaitsesid meid halvimast.

Varsti tulid Vene sõdurid, keda okupatsiooni ajal hakati vabastajateks nimetama. Nad võtsid kohe lähedal rohtu söönud naabertalu hobuse kaasa. Meilt võtsid nad lamba ja keetsid katlas söögiks. Veel enne, kui me “vabastajate” järel metsast koju saime, olid nad jõudnud rüüstata kõik koduaia mesilastarud. Mesipuudelt olid katused maha kistud, raamidele põhust löke tehtud, meekärjed välja tõstetud ja rüüstatud. Tarudes hukkusid ka mesilasemad, mis tähendas kogu mesilaspere hukkumist, kuigi mesilasi ja haudekärgi üsna palju alles jäi. Meie talu 16 mesilastarust elas talve üle ainult paar peret, tuli uuesti mesilat rajama hakata. Pole mõtet meenutada, mida “vabastajad” meilt veel ära viisid. Samamoodi rööviti ka naabertaludes.

Teise Nõukogude okupatsiooni all

Enamus eesti rahvast võttis uue Nõukogude okupatsiooni masenduses vastu. Esialgu pandi veel mõningaid lootusi Atlandi hartale, varsti tuli aga pettuda. Ei teatud, et suured lääneriigid olid Krimmi konverentsil Livadia palees müünud Balti riigid ja Ida-Poola tegelikult Nõukogude Liidule, osavõtutasuna sõjas Jaapaniga. Sõja ja okupatsiooni oludes jätkasime põllutöid, tegin kogu jõust kaasa. Õppisin isa käe all kõiki talutöid, minust pidi saama talu peremees, teised lapsed olid ju tüdrukud. Kooliteed jätkasin Põltsamaal ja lõpetasin keskkooli 1950. a. Isa-emaga oli kokku lepitud, et võin taluperemehe ametile lisaks ka mõnda kõrvalelukutset õppida. Kõik muutus aga 1949. aastal, kui juba teisel päeval pärast märtsiküüditamist, millest vaevu pääsesime, kolhoos loodi. Isa pidi kohe kolhoosi astuma, talu maad võeti ära. Läksin Tartu Ülikooli õppima ja valisin ajaloo, et tõese Eesti ajaloo eest võitlema hakata, sest juba koolis ei talunud ma ajaloo nõukogulikku võltsimist.

Pärast ajaloo osakonna lõpetamist 1955. a sai mu esimeseks töökohaks Eesti Ajaloo Keskarhiiv Tartus, kus töötasin 1957 aastani. Arhiivitöötajana sain tutvuda Eesti ajaloo põhilise varasalvega ja kasutada ka neid dokumente, mis olid tavalisele ajaloolasele kättesaamatuks tehtud. Teisel tööaastal (1956) kutsuti mind õppejõuks Tartu Ülikooli ajaloo osakonda, kus töötasin 45 aastat (kuni 2001), algul vanemõpetaja, seejärel dotsendi ja a-st 1977 professorina. Läbi kõikide tööaastate keeldusin astumast kompartei liikmeks, kuigi mulle pidevalt peale käidi. Koos prof Sulev Vahtre jt õppejõududega moodustasime nõukoguliku venemeelse rinde vastu ajaloo tõe eest võitleva ühisrinde. Tundsin rahulolu ja rõõmu, kui üliõpilased mu loengud hästi vastu võtsid, ka Eesti Ajalooõpetajate Selts ja B. G. Forseliuse Selts on mu tööd tunnustanud.

Ideoloogilises võitluses saavutasin edu kahes valdkonnas:

- 1) Tartu Ülikooli õige asutamisaja (1632) tunnustamine ja 350. aastapäeva tähistamine (1952. a tähistati ülikooli 150. aastapäeva). Selle võitluse raames koostasime „Tartu Ülikooli ajaloo“ I köite ja avaldasime arvukalt artikleid.
- 2) Eestikeelse ülikooli säilitamine. Nõukogude ametnikud tahtsid muuta ülikooli üleliiduliseks venekeelseks õppeasutuseks.

Meenub, kui raske oli trükkida tõsiselt ajaloo uurimusi. Ilmekaks näiteks on mu doktoritöö, mis käsitleb Rootsi riigimajandust Eesti- ja Liivimaal XVII sajandil. Kui olin dissertatsiooni 1974. a Tartu Ülikoolis edukalt kaitsnud ja saanud Moskvast ootamatult kiiresti ka kinnituse, viisin käsikirja kirjastusse, kus see lubati trükki toimetada. Ootamatult keelas trükkimise aga Gustav Naan, kes tegeles väljaannete ideoloogiaküsimustega. Sain doktoritöö avaldada alles 35 aastat hiljem taasiseseisvunud Eesti Vabariigis Eesti Üliõpilaste Seltsi väljaandena, tänan toetajaid, ka B. G. Forseliuse Seltsi!

Kiindusin üliõpilase ja õppejõuna üha rohkem Eestimaasse, seepärast tõrjusin kõik kutsed välismaale. Nii mõnedki neist olid väga isiklikku laadi. Näitena toon siin juhtumi 1957 a-st, kui osalesin vene-rootsi tõlgina VI Ülemaailmsel Noorsoo Festivalil Moskvas. Rootsi delegatsioon oli üpris suur (858 noormeest ja neidu), majutamiseks oli suur viiekorruseline maja, millest rootslased hõivasid neli alumist korrust. Viiendal korrusel paiknes Guadelope'i delegatsioon Lääne-Indiast. Selle neegerrahva poisid hõivati kiiresti vene tüdrukute poolt. Guadelope'i tüdrukud jäid maja õuele, kohtasime neid seal tõlkijatööd tehes. Kaugelt eksootiliselt maalt pärit neidudega arenesid vestlused. Tahtsin praktiseerida prantsuse keelt, mida olin ülikooli I kursusel õppinud. Vestlesin Anette'i nimelise tüdrukuga, asi hakkas kurameerimise poole kalduma. Ühel sellisel kõnelusel haaras Anette mul käest ja ütles: "Lähme minu voodisse!" Ma ei järgnenud eksootilise naudingu kutsele, tõmbasin käe julmalt ära. Mõtlesin: „Kui teen sellele tüdrukule kogemata tite, siis pean Guadelope'i saartele valgustajaks minema.“

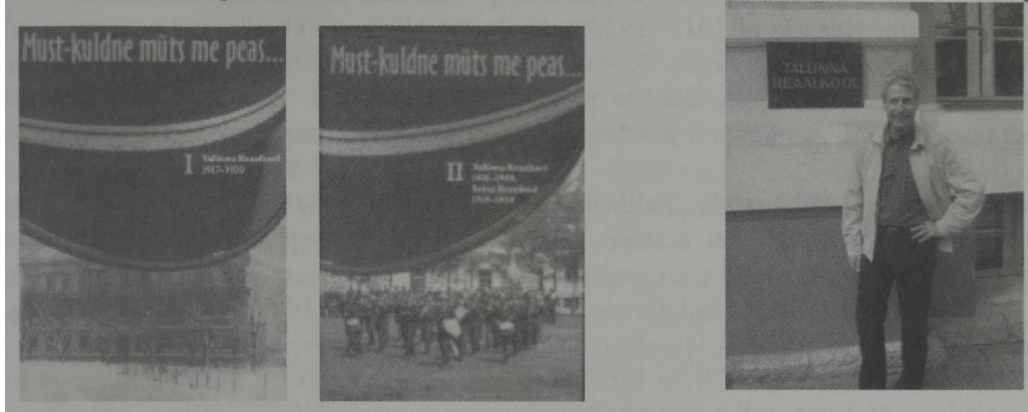
Mulle esitati mitmeid tõsiselt teaduslaseid kutseid, eriti taasiseseisvunud Eesti Vabariigi ajal. Kanada väliseestlased kutsusid mind Toronto Ülikooli professoriks kandideerima. Mõnigi mees oli mu äraütlemisest tõsiselt solvunud. Keeldusin põhjendusega, et mind on vaja meie omal maal. Sellele kohale läks mu õpilane Jüri Kivimäe, kes on selles ametis tänaseni. Tehti ettepanek kandideerida ka eesti professori kohale Stockholmis, aga jälle loobusin. Koha täitis mu kursavend Enn Tarvel.

Välismaa ülikoolidega arenesid tihedad sidemed, mille üheks väljundiks oli külalisprofessuur mitmes Euroopa ülikoolis. Suur au on olla Uppsala Ülikooli audoktoriks valitud.

Töid ja tegevusi oli küllaga ja üks neist on eesti rahvas mingil määral kasu saanud. Olen ka Eesti koolide huvides tegutsenud, sh B. G. Forseliuse Seltsi nõunikuna. Nõukogude okupatsiooni tingimustes jäid paljud kavatsused ellu viimata ja trükised ilmunata, aga võin siiski kinnitada, et isa soovitus järgimine oli ainuõige tee. Kutsun tänapäeva Eesti noori üles mõtlema ja tegutsema meie kodumaa vajaduste heaks, vaatamata ahvatlevatele võimalustele välismaal.

Suurteos Tallinna Reaalkooli ajaloost

Tallinna ühe vanima järjepidevalt tegutsenud keskkooli, Tallinna Reaalkooli (asutatud 1881. a Tallinna Peetri Reaalkoolina) ajaloo kaheköitelise suurteose „Must-kuldne müts me peas. Tallinna Reaalkool 1917–1940“ (1250 lk) esitlus oli 2011. a oktoobris. Raamatu mõlemad köited kirjastas Tallinna Reaalkooli Hoolekande Selts kooli 130. aastapäevaks.

Autor on 77. lennu (1962) vilistlane Märt Karmo

Usutlus teose autoriga:

Madis Linnamägi: *Kuidas tulite mõttele hakata uurima oma kooli ajalugu? Kuidas kõnealune teos teoks sai ja kui palju see kõik aega võttis?*

Märt Karmo: Raamatu teokssaamine võttis päris palju aastaid. Huvi Reaali kujunemisloo vastu tekkis mul juba koolipoisina 1960. aastail, kuid tõsisemalt sidusin ennast sellega 1981. a, kui kooli 100. sünniaastapäevaks kavandati Reaali ajaloole pühendatud 36-leheküljelise raamatukese avaldamist. Pakkusin ennast abiks ja minu hooleks jäi Eesti-aegse osa (1918–1940) kirjutamine. Paraku see raamatuke ei ilmunud. Jätkasin omal käel materjali kogumist, 1984. aastaks valmis mul umbes 200-leheküljeline (koos lisadega) käsikiri „Tallinna Reaalkool 1918–1944“. Neil aastail ei tulnud aga säärase, nn klikiaegse kooliajaloo avaldamine kõne allagi. Kui 1988. a Ameerika Ühendriikidesse sattusin, viisin käsikirja seitsmel filmilindil 55. lennu (1941) vilistlasele **Heino Taremäe**’le, kes kasutas minu käsikirja osi mälestusteose "Reaali Teine Raamat" koostamisel.

Teise katse tegin 1991. a, kui värbasin appi ühe kooliajaloolase (tsaariaegset osa kirjutama) ja kaheksa vilistlast, et panna Reaali 110. aastapäevaks kokku sajandit hõlmav ülevaateteos (sh Tallinna Saksa Reaalkool). Kaaskirjutajate esitatud materjal oli kahjuks väga kõikuva tasemega ja tsaariaegset osa ei esitatudki. Nõnda jäi seegi teos ilmunuta.

2004. a tegi reaalkooli direktor **Gunnar Polma** ettepaneku, et ma annaksin kooli ajaloo välja osade kaupa ja esimene raamat võiks ilmuda kooli 125. aastapäevaks (2006). Leppisime kokku, et esimene köide võiks hõlmata aastaid 1917–1940. Lootsin kirjatöö tõepoolest lubatud tähtjaks nõ katuse alla saada. Uurimistöö ja kirjutamise käigus avastasin aga palju uut ja põnevat materjali, mida olnuks kuritegu kasutamata-käsitlemata jätta, sest see vajunuks tõenäoliselt pikkadeks aastateks või päriselt unustusse. Kirjutamise käigus muutus paljuski ka minu ettekujutus, milline võiks valmiv raamat ja selle ülesehitus olla. Sestap sain oopuse lõpuks valmis alles 2011.

M. L. Niisiis kulus seitse aastat.

M. K. Jah, tõepoolest. Kuid tahan rõhutada, et sain käsikirjaga tegeleda üksnes igapäevatöö kõrvalt. See tähendas pikki öhtuid ja öötunde, nõ teist vahetust kirjutuslaua ja arvuti taga, puhkepäevade ja puhkuste ohverdamist. Aga ka lugematuid tunde arhiivides, vanade ajalehtede ja raamatute läbitöötamist, paljude vilistlaste usutlemist.

M. L. Räägiksime nüüd raamatust lähemalt.

M. K. Ajastu 1917–1940 ühe keskkooli kaheköitelises ajalookäsitluses on tänase seisuga **kõige põhjalikumalt** tervikuks seotud kolm eri liini: a) aja-, haridus- ja kultuuriloo laiem taust; b) arhiivi- ja muudel materjalidel põhinev akadeemiline käsitlus, c) memuaarne osa (sh trükitud ja käsikirjalised mälestused, arvukad usutlused). Kõik need kolm liini eristuvad ka kirja-pildis otsekui tordikihid. Igaüks saab valida suupärasema, just teda kõige enam huvitavama osa. Küllap annavad eelkõige mälestused säärasele raamatule elu ja värskust juurde ning puudutavad lugejat emotsionaalselt.

Raamatu I köide „**Tallinna Reaalkool 1917–1920**“ annab põhjaliku ja rikkaliku mälestusmaterjaliga vääristatud ülevaate õpilaste tegevusest omariikluse ettevalmistamisel ja Eesti Vabariigi väljakuulutamisel ning reaalkooli õppursõdurite panusest Vabadussõjas. Aga ka Peetri Reaalkooli juurde emakeelse erareaalkooli asutamisest ja edasisest loost Tallinna Linna Eesti Reaalkooli nime all alates 1919. a-st.

II köites "**Tallinna Reaalkool 1920–1940. Tallinna Saksa Reaalkool 1919–1939**" on eraldi peatükk pühendatud Tallinna Peetri Reaalkoolist eestikeelse reaalkooliga rööpselt välja kasvanud Tallinna Saksa Reaalkoolile, mille kohta ei olnud eesti keeles ühtegi käsitlust – ometi oli see hea mainega kool sõjaeelse Eesti hariduselu osaks. Saksa Reaalkooli arhiiv hävis 9. märtsil 1944.

Tahaksin rõhutada, et see teos pole päris tavapärane akadeemiliste kaanonite järgi kirjutatud kooliajalugu. See on vägagi inimkeskne, sest Villem Reimani ütluse järgi on ajalugu alati ka inimeste lugu. Seetõttu on õpetajad ja õpilased selle oopuse peakangelased, nemad tegid sellest õppeasutusest reaalkooli. Siin on pedagoogide elulugusid ja fotosid, üldse on raamatus üle 400 foto, nimeregistris rohkem kui 3000 nime. Ka korralik historiograafia on olemas.

M. L. Keda tahaksite õpetajatest eriti esile tõsta?

M. K. Kindlasti kahte meest, **Nikolai Kannu** ja **Ernst Peterson-Särgavat** ehk „**Habet**“ N. Kann määrati 1915. a esimese eestlasena avaliku keskkooli, Tallinna Peetri Reaalkooli direktoriks, oli aastail 1919–1933 ka Tallinna Reaalkooli direktor. Legendaarne E. Peterson-Särgava oli Reaali inspektor (õppealajuhataja) aastail 1919–1938. Need kaks koolimeest andsid Reaalile eriomase näo, vaimsuse ja vaimu! **Nemad panid aluse nõudlikkusele õpetamises, õppimises ja koolikorras.**

M. L. Mida tahaksite veel rõhutada?

M. K. Tingimata Reaali poiste tegemisi. Realistidest õppursõdurid tõid Vabadussõjast kaasa nn Vabadussõja vaimu, millest kujunes välja kuulus Reaali vaim. Võib arvata, et ka kooli moto: „Üks kõikide, kõik ühe eest“ (jäädvustatud sõrmuselgi) pärineb Soomusrongilt nr 2, mille meeskonnas võitles palju realiste. Mainimata ei saa jätta pealinna keskkoolide üht tugevamat õpilasajakirja "Realist" (ilmus 1935–1940), mille koostajate ja autorite hulka kuulusid Ilmar Laaban ja vennad Mikiverid – Ilmar, Olev ja Heino. Nimeliselt ja võistluste kaupa on ära toodud enamik Reaalile palju kuulsust toonud võrk- ja korvpallureid ning kergejõustiklasi, kuid anonüümseks pole jäetud muudes harrastusringides kaasalöönuid.

Raamat ongi pühendatud nn Kuldsele Reaalile, kus tänase reaalkooli väärikaile traditsioonidele alus pandi. Kirjeldatud on ka nende tavade väljakujunemist, näiteks põlvkondade järjepidevuse traditsiooni. Seetõttu võivad paljud kunagiste realistide järeltulijad kergesti raamatust üles leida oma vaar- ja vanaisad, kogeda väga suurt äratundmisrõõmu nende kooliaegsetest ettevõtmistest.

M. L. Aitäh vastamast, jõudu järgmise osa kirjutamiseks, mida olete kuuldavasti alustamas!

M. K. Tänan!

M. L. Reaali raamat on huvipakkuv Eesti koolidele, sest annab hea ülevaate ka sõjaeelsest haridusloost, eriti 1930. aastate koolireformist. Teos võib olla ergutajaks ja innustajaks nii mõnegi kooli ajaloo talletamisel. On laekunud palju kiitvaid arvustusi, millega saab tutvuda internetis, www.real.edu.ee/index.php/vilistlastele/must-kuldne.

Teos on saadaval (30 €) Tallinna Reaalkooli raamatukogus (Karin Kundla, 6 992 026) või otse autorilt (522 3969) – siis juba pühendusega.

Märt Karmo pälvis Vabadussõjas langenud Tallinna õpetajatele ja õpilastele pühendatud mälestus-samba püstitamist, purustamist ja autori eestvedamisel taastamist kajastava raamatu "Ühe Vabadussamba lugu" (1993; Järeloomõtteid ühele kümnenditagasele raamatule, Forseliuse Sõnumid 9, 2002, lk 60–61, kaks värvifotot tagakaanel) eest 2002. a tunnustussüsteemi LAUREA FORSELIANA autasu – Ignatsi Jaagu medali.

ÕPILASFIRMA – PARIM VIIS KOOLIS ETTEVÕTLUST ÕPPIDA

Elbe Metsatalu, Paide Gümnaasiumi majandusõpetaja ja õpilasfirmade juhendaja

Paide Gümnaasiumi õpilasfirma Lusmägi saavutas 24. aprillil 2013 Haapsalus toimunud Eesti õpilasfirmade finaalsoistlusele väga tugevas konkurentsist teise koha. Õpilasfirma loomise mõte tekkis kaksikvendadel Rainer ja Ragnar Lusmägil juba üheksanda klassi lõpus. Põhjused olid täiesti praktilised – mõlemad mängivad hästi kitarri ja neil tekkis lihtsalt vajadus plektronite järele. Need on pisikesed peamiselt plastmassist esemed näppekeelpillide keelte tõmbamiseks.

Kui vennad jõudsid gümnaasiumisse majanduse õppesuunale, hakkasid nad plaani mõistagi kohe teoks tegema. Ettevõtlikkusest polnud neil kunagi puudu jäänud – juba lastena olid nad igal suvel taskuraha teeninud kummist kärbsapiitsu valmistades või metsmaasikaid korjates ja müües –, nii et praktiline äriõpe sobis suurepäraselt.

Firma loojate idee oli lihtne: mitte lihtsalt kohapeal väiketootmist püsti panna, vaid kvaliteetseid kitarritarvikuid, keelpillide keeli ja plektroneid Hiina tootjatelt lääne muusikutele vahendada. Lisaks pakendada neid Eestis, tellimustele ja müügiüritustele vastavalt, varustada tellijate sümboolikaga ja saata võimalusel ka Euroopa hulgitüüjatele.

Firma nime, Lusmägi, valimisel lähtuti kahest aspektist. Esiteks soovist siduda idee selle autoritega. Ja teiseks turu eripärast, kus personaalne ja usalduslik suhtlus on oluline ning kohustab firma omanikke väarikale ja ausale ettevõtlusele. Lisaks vendadele tegutsesid firmas esimesel aastal Sander Laurson ning teisel aastal Miika-William Madjar ja Erki Vellama.

Loomulikult ei olnud algus lihtne. Tegevdirektor Rainer Lusmägi: „Esimesel tegevusaastal leidsime ostu-müügi vahendusportaali Alibaba kaudu plektronite, hiljem ka kapode ja kitarrikeelte pakkujaid Hiinast. Hiinlastega suhtlemisel oli alguses raskusi. Me ei tundnud nende kultuuri ja suhtlustavasid, kuid mida kauem selles valdkonnas tegutsesime, seda rohkem kohandusime.“

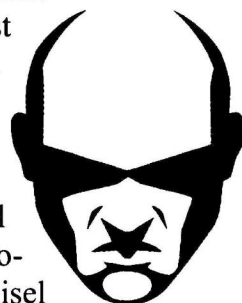
Müügiedu tagas hea kontakt mitmete noortebändidega ja BändCämpiga. Tooteid müüdi ka muusikapoodidele. Suurim interneti müügikampaania toimus Cherry.ee's. Koostööd pakendite ja reklaamplakatite kujundamisel ning tükkimisel tehti kirjastusega KUMA Paides.

Teisel aastal lülituti tegevuse jätkamiseks Euroopa õpilasfirmade programmiga Enterprise Without Borders ja arendati koostööd teiste Euroopa riikide õpilasfirmadega. Jätkati tegevust Eesti turul, kuid alustati laienemist Euroopa riikidesse.

Olulised müügivõimalused on olnud õpilasfirmade laatal Pärnus, Tartus, Türil ja Eesti õpilasfirmade laadal Tallinnas. Pärnu laadal saavutati 2011. a parima läbimüügi auhind ja Eesti õpilasfirmade laadal Kristiine Keskuses 2013. a parima meeskonnatöö auhind. Kokku on osaletud 13 laadal ja müüdud tooteid 12 BändCämpi üritusel. Lisaks käidi märtsis rahvusvahelisel õpilasfirmade festivalil Riias.

Tänapäevaks on Lusmägi tooted jõudnud müügile üheksas Euroopa riigis ja Jaapanis. Lisaks on noormehed disaininud ainulaadse reljeefse kitarriplektroni, mida nad soovivad pärast oma pärisfirma loomist tootma hakata.

Kõrge teine koht ei tulnud kergesti. Õpilasfirmade võistlusele finaalkoha lunastamiseks tuli ÕF-l Lusmägi oma tegevuse kohta esitada aruanne Junior Achievement Eestile, finaalis suurel laval firmat tutvustada, müügistendi ees müügistrateegiast ja müügitööst rääkida ning võistluse lõpuks vastata majanduslastele küsimustele žürii risküsitlusel. „Viimastel kuudel

valmistusime lõppvõistluseks väga intensiivsel, oleme uhked saavutatud tunnustuse üle,“ tunnistas Rainer Lusmägi. „Täname kõiki kes on meid sellel teel toetanud ja abistanud.“

Lisaks võitis Lusmägi ettevõtte Ernst & Young eripreemia laialdase rahvusvahelise tegevuse eest. „Nägime väga suurt vaeva rahvusvaheliste kontaktide leidmisega, tegime koostööd ka teiste Euroopa õpilasfirmadega, nüüd on Euroopas meie peamisteks klientideks muusikatarvikute hulgimüüjad,“ rõõmustas Ragnar Lusmägi eriauhinna võidu üle.

See on tunnustus ja edu koolile, kus uue riikliku õppekava järgi alles teist aastat saab õppida majanduse õppesuunal ja omandada ettevõtlusteadmisi praktilise äritegevuse kaudu.

Hugo Treffneri Gümnaasiumi õpilasfirma Kolm Pörsakest – teeb lastele teadusteatri – saavutas esimese koha ja esindab Eestit Euroopa õpilasfirmade võistlusel Londonis. Kolmanda koha pälvis noortele kiirkohtinguid korraldav õpilasfirma KELM Tallinna 21. Koolist. Junior Achievement Eesti õpilasfirma programm pakub parimat õppimisvõimalust tulevastele ettevõtjatele juba koolis. Noored saavad suuri riske võtmata kogemusi ja julgust ettevõtluses tegutsemiseks, oma loovuse arendamiseks ja ideede elluviimiseks.

* 28. mail 2013 olid vabariigi parimad õpilasfirmad ja nende juhendajad kutsutud peaminister Andrus Ansipi vastuvõtule Tallinnasse Stenbocki majja. Järvamaalt osalesid meie kooli õpilased Rainer ja Ragnar Lusmägi ning nende juhendaja Elbe Metsatalu, Aravete Keskkooli õpilasfirma Sõnaväänits ja juhendaja Maie Paap.

Kohtumisel rääkis peaminister enda kogemustest ettevõtjana, ettevõtluse tähtsusest riigi majanduses ja julgustas noori tulevikus ettevõtjaks hakkama. Andrus Ansip kiitis noorte ettevõtlikkust ja soovitas neil edaspidi senisest veelgi rohkem avatud silmadega ringi käia, märgata ja kasutada elu poolt pakutavaid võimalusi. Õpilasfirmad tutvustasid ja kinkisid presidendile oma tooteid.

MEIE KOOLI TÄHTSAD INIMESED

Kilingi-Nõmme Gümnaasiumis on uurimistöö koostamise kohustus 11. klassis aastast 2009 Valminud on üle 150 uurimuse. Käsitletud teemade kohta on ülevaade kooli kodulehel, http://kilingi.edu.ee/ul/uurimistööde_loend.htm.

Eelmisel õppeaastal planeeris ja juhendas 1. klassile jõukohast uurimistööd klassiõpetaja Terje Pakk. Tulemus räägib ise enda eest. Tähtis on idee, pühendumus, eakohasus.

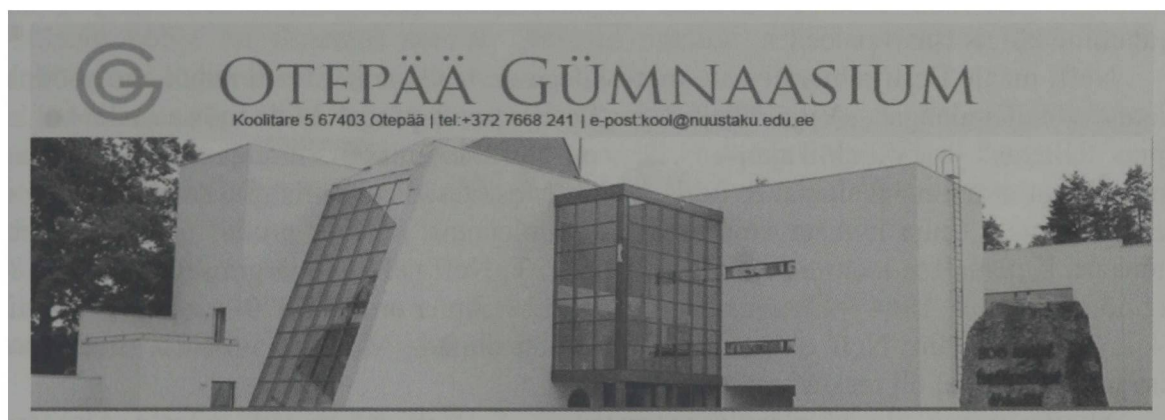
Kooli ajalookonverentsil tutvustas 2.a klassi õpilane Hanna Tali töö „Meie kooli tähtsad inimesed“ koostamise käiku. Esitlusel oli abiks slaidikava, millelt sai lugeda töö eesmärkide, erinevate tööülesannete, rollikirjelduste jms kohta.

- Töö eesmärgid: Tutvuda koolis töötavate inimeste ja nende tööga. Tutvuda intervjuu tegemiseks vajalike oskustega. Veebiraamatu valimine.
- Rühmadesse jagamine: Rühmajuhi määramine. Rühmaliikmete valimine loosi teel.
- Intervjueeritavate valimine: Ajurünnak. Intervjueeritavate väljavalimine.
- Rühmaliikmete kinnitamine.
- Vigade parandamine.
- Küsimuste koostamine.
- Küsimuste ettelugemine.
- Küsimuste valimine.
- Kirjavigade parandamine.
- Rollid: Toimetaja. Intervjueerija. Fotograaf.
- Vajalikud töövahendid: Diktofon (telefon). Fotoaparaat (telefon, fotokas). Küsimusteleht.

- Toimetaja ülesanded: Lepib kokku intervjuu tegemise. Küsib luba pildistamiseks, salvestamiseks. Lülitab diktofoni sisse ja välja. Tänaab.
- Intervjueerija ülesanded: Küsitleb. Kuulab. Tänaab.
- Fotograafi ülesanded: Pildistab. Laadib pildid arvutisse. Saadab pildid õpetajale.
- Intervjuu vormistamine: Intervjueeritava vastuste kirjutamine paberile mälu järgi. Diktofoni kuulamine, vastuste täpsustamine.
- Veebiraamatu vormistamine.

Veebiraamatut saab vaadata: <http://en.calameo.com/read/001129116cadf9932002d>

OTEPÄÄ GÜMNAASIUMI MEEDIAKLASSI UUS LAPSUKE – OGTV

Pealiskaudsel vaatamisel tundub selline tähekokombinatsioon ehk väga kummaline. Aga lähemal vaatlusel selgub kiiresti, et see on ju lihtne tähekooslus: OG tähendab Otepää Gümnaasiumi, TV ei valmista ühelegi põlvkonnale peamurdmist – see vihjab ju televisioonile. Ja kui hästi see veel kõlab – OGTV (oo-gee-tee-vee)!

Gümnaasiumi seinte vahel käivad alates 2011/2012. õppeaastast ringi telereporterid, operaatorid, uudisteankrud, režissöörid ja muud teletegijad. Ainult et – need kõik on meie igapäevased koolikaaslased – meediaklassi õpilased, kes sel õppeaastal seadsid endale veel ühe suure eesmärgi: tuua tele kaudu regulaarselt rahva ette meie kooli tegemisi.

Kogu selle mahuka töö „veduriks“ on XI a klassi nääpsuke neiu Ingrid Kelder, kes on vajadusel nii režissöör, toimetaja, stsenarist, eelkõige aga monteeri. Operaatoritena abistavad teda abituriendid Kaisa Roosbaum, Stella Rein ja Kadri Palmiste (XI b klass). Reporterite töö on siiani samuti Kaisa ja Kadri õlul olnud, kuid rõõm on tõdeda, et nooremateski on asja vastu huvi tekkinud. Uudisteankru raske töö on olnud Triinu Aasarohu (XI b) õlul. OGTV meeskonnas osalevad veel Erkki Teder, Randel Uibopuu, Saamuel Stepanov, Martin Krüünvald ja Kevin-Markus Toover.

OGTV on meediaklassi arengus järjekordne samm. Esimestel aastatel alustasime vaikselt raadiotegemistega. Peatselt lisandus koolileht Otu, mis hiljem sai tänu arengule ja muutustele nimeks Otu Tungal. Nüüd siis televisioon. OGTV saade sai vabariiklikul koolimeedia konkursil I koha (17.05.13). On valminud 4 koolielu saadet. OGTV tegemisi juhendab meediaõpetaja Marika Paavo.

www.nuustaku.edu.ee/index.php?i=216&p=216

MUUGA MÕIS

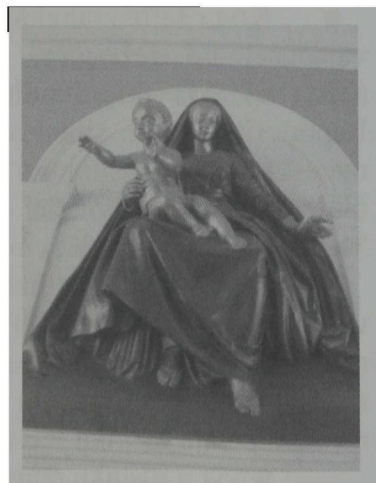
Dagmar Aasumet, Muuga Põhikool, 7. klass

Muuga mõis asub Lääne-Virumaal Laekvere vallas. Muuga mõisas alustati õppetööd 1944. aastal. Mõis on olnud mitmete omanike omand. Mina räägin teile ühest järjekindlast omanikust, kes oli Carl Timoleon von Neff.

Carl Timoleon von Neff sündis 2. oktoobril 1804. C. T. Neff lõpetas Rakvere Kreiskooli. 1824. a asus Neff õppima Dresdeni Kunstide Akadeemiasse, kus ettenähtud kolmeaastase kursuse lõpetas kaheksa kuuga. 1831. a sai temast tsaari õuekunstnik, seejärel sõitis ta Rooma end täiendama. 1838. a abiellus Carl Timoleon von Neff Viru-Jaagupis paruness Louise Auguste Dorothea von Kaulbarsiga Mõdrikult. 1844. a anti talle aadliku tiitel. 1839. a sai ta isaks, tütar Mary (Maria Louisa) sündis Peterburis, kellest samuti kujunes isa eeskujul kunstnik. 1860. a ostis C.T. Neff Muuga mõisa. 1864. a määrati Neff Ermitaaži galerii konservatoriks, kelle ülesandeks oli järelvalve, maalide restaureerimine ja seintele paigutamine kõigis tsaari paleedes.

Neffi maale Eesti rahvarõivaste motiividega on teada neli: „Eesti neiu kanu söötmas“, „Üllatus“ või „Kuulataja“, „Viljalõikajad“ ja „Eesti naine lapsega“ Meie mõisa saalis onl kaks koopiat „Üllatus“ ja „Viljalõikajad“. C. T. von Neffi loomingu suurema osa moodustavad usulise sisuga monumentaalmaalid, mida leidub Moskvast, Peterburis, Saksamaal, Londonis, Nizzas ja mujal. Tema hinnatavamad teosed „Suplejanna“, „Neiu grotis“ asuvad Peterburi Ermitaažis. Kunstialase loomingu ja töö eest on C. T. Neff pälvinud järgmised autasud: 1862. a riiginõuniku tiitel, 1864 – Stanislavi orden, 1867 – Anna orden, 1870 – salanõuniku tiitel, 1874 – Vladimiri täht. Neff oli see mees, kes lasi ehitada Muugale imeilusa mõisahoone. Mõisa ülesehitamisel oli raskusi arhitektidega.

Muuga mõisa algsed plaanid joonistas C. T. Neff ise ja teda aitasid Aleksander Brüllow, David Grimm, Otto Pius Hippius ja Ludvig Bohnstedt. 1866. a pidi ehitusmeister Thomson ehitamisega alustama, kuid enne seda reisis ta Lõuna-Venemaale koos mõisaplaanidega. Siit algabki Muuga häärberi ehitamise ebaõnnestumiste ahel. Esmalt ei vedanud arhitektidega. Tütre sõnul oli esimene truudusetu, teine alkohoolik, kolmas vaimuhaige ja neljas raskepärane ja kohmakas. Ruttu peale plaanide kadumist tegi Neff pealiskaudse plaani ja Peterburist kutsuti kohale ehitusmeister Petrov, kes aga laskis alalise pohmeluse tõttu vundamendi ja keldri valesti ehitada, mille parandamiseks kulus asjatult aega ja raha. 1867. a asus töid juhatama Memel. Ta arvas, et ehitab vanglat, seetõttu on esimese korruse (välis-)seinad üle meetri paksud, aknad väikesed ja ruumid kitsad. Peale seda oli selge, et Memel on hull. Nüüd kutsus Neff kohale vana ehitusmeistri Augustini, et temaga nõu pidada. Esialgu pidas Augustin teise korruse pealeehitamist küsitavaks, kuid pärast põhjalikku inspeksiooni leidis, et ehitatu on väga korrektselt tehtud ja andis nõusoleku edasiseks juhtimiseks. 1871. a võidi lõpuks siseviimistlusele mõelda. 1872. a valmis kellatorn ja viimaseks ehitiseks oli 1873. a valminud suur aiavärv, mille kaudu sisenedes avaneb vaade häärberi monumentaalsele fassaadile. Häärberis on ilusad kaunistustega kahhelahjud, ainulaadsed marmor- ja portselankaminad, saalis on lisaks kamina kohal asuvale skulptuurile „Madonna Jeesus-lapsega“ mitmed Neffi maalide koopiad ja kaks karüatiidi*.

Omaette vaatamisväärsus on trepihallis Carrara marmorist lihvitud trepp, mida valvavad kaks marmorlõvi. Kuigi ehitamisel oli tõuse ja langusi, on mõis uhke itaalia-pärane *palazzo*. 1877. a suvel viidi Muuga mõisahoone ehitustööd ja sisustamine lõpule. Kunstnik C. T. von Neff suri 24. detsembril 1876, nägemata oma ideede lõplikku realiseerimist.

Räägitakse, et Carl Timoleoni vaim kummitavat seal siamaani. Ka õpetajad räägivad, et kraanid minevat ise tööle ja ukseid paukuvat.

Muuga mõisas veetis oma lapsepõlve **Eduard Vilde**. Talle on püstitatud Muuga mõisa ette ausammas, mida turistid vaatamas käivad. Ta kirjutas jutustuse „Minu esimesed „triibulised““, milles kirjeldab õnnetut tiigilahingut mõisahärra pojaga. Meie kooli õpilased kirjutasid loo „Minu esimesed „triibulised““ järgi oma loo esimestest triibulistest. Muuga kooli on külastanud kaks Eesti Vabariigi presidenti: 2000. a külastas meid Lennart-Georg Meri ja kolm aastat hiljem Arnold Rüütel.

Muuga mõis osaleb mängus „Unustatud mõisad“ Suvel külastavad meid paljud mõisahuvilised. Mul on tohutult hea meel, et meie mõis inimestele meeldib.

Meie kool sai 2011. a 225-aastaseks (asutatud 1786). Mõisa kõrval on tiik, mis ehitati 1871. a, sellest algab Avijõgi. Vanasti tegutses mõisa kõrval viinavabrik, aga nüüdseks on sellest järgi jäänud vaid varemed. Muuga mõis on ehitatud historitsistlikus stiilis. Meie kooli ja külaelu kohta on ilmunud raamat „Muuga mosaiik“ Selle põhjal toimub 6. klassis kodukohalugu, õpime tundma oma kodukanti ja mõisa ajalugu.

Ma olen väga uhke meie mõisakooli üle, sest need maalid ja eriti uhked kaminad on väga ajaloo- ja kunsthõngulised. Koolis on praegu viiskümmend õpilast. Laste arv kahjuks väheneb igal aastal. Iga kooliaasta lõpus mõtisklen, kas järgmise aasta lõpetan siin, imelises koolis või ...

* Karüatiid (kreeka k) – maani rüüga seisva naise kuju, mis talastikku kandes täidab ehituskunstis samba, piilari või pilastri ülesannet

TUTVUSTAME, MEENUTAME

MIKS EESTI UKSED AVANEVAD PIGEM ÜHTEPIDI?

Margit Sutrop, Tartu Ülikooli Eetikakeskuse juhataja

Kui minnakse mujale, sest Eestis on asjad alles arenemisjärgus, siis näitab see, et ei taheta võtta ise vastutust muudatuste elluviimise eest. Oodatakse, et teised teeks Eesti korda. Seega on lahkujate puhul peamine küsimus: kas inimene tahab osaleda Eesti muutmises kohaks, kus on hea elada?

Meie pere suvekodu lähedal on muistsed kivilalmed, ohvrikivi ja üks vana tiibadeta veski, millest möödudes mõtlen ikka ammumöödunud aegadele. Lapsest saadik olen unistanud, et veski saaks jälle elu sisse ning selle tiivad hakkaksid tuules tiirlema. Nüüd on selgunud, et see polegi võimatu. Vähemalt oma endise välimuse võib veski tagasi saada. Vana veski taastamiseks saadi eurotoetust ning sel kevadel kogunes külarahvas veski juurde talgutele. Rassiti ja rahmeldati ning lõpuks puhus kohalik orkester puhkpilli ja kokkutulnud laulsid Hando Runneli „Veskimeest“.

Üks veski seisab vete pääl,
kuid veskitööd ei tehta sääl,
sest veskimees on väsinud
ja veskikivid kulunud.

Oh tule, noor ja tugev mees,
ning vaata ringi veski sees.

Sa otsi riistad ülesse
ja raiu sooned kivisse.

Tee veskikivid teravaks,
löö aknad puhtaks, säravaks,
küll tuleb rahvas rõõmuga
siis kõrge veskikoormaga ...

Üks talgutel puhkpilli puhunud noormeestest on veskimehe järeltulija. Sel kevadel lõpetab ta kõigi viitega Treffneri gümnaasiumi. Igale nädalavahetusel käib ta maal vanaema ja vanaisa juures ja mängib vanavanaista vaskpillil samu lugusid, mida too nooruses mängis. Mängib nii, et ümbruskonna taludes jäädakse kuulama ning metsad ja mäed kajavad vastu. Tema süda kisub igal reedeõhtul maale, sest maal on nii ilus. Vanaema käib teeotsas kaemas, kas poiss juba bussi pealt tuleb. Erinevalt paljudest tänavust⁷¹lest gümnaasiumilõpetajatest ei taha see noormees kuskile välismaale minna, sest kodus on kõik, mis talle armas. Pärast kooli lõpetamist tahab ta astuda Tartu Ülikooli, et õppida füüsikat. Oma kodutalu lubab ta korras hoida.

Eestimaa igatseb selliste noorte veskimeeste järele, kes teeksid oma kodukandi korda ja paneksid maa õitsema. Kahjuks on see nostalgiline pildike minu kodukülalt praegu pigem erand kui reegel. Uurides statistikat, on selge, et laulusõnad ei saa tõeks, me võime jäädagi paljudel elualadel noorte veskimeeste järele igatsema. Uuringute järgi tahab kolmandik gümnaasiumilõpetajatest minna kohe välismaale õppima. Värsketest ülikooli lõpetanud arstidest keskmiselt 15 protsenti ei jää tööle Eestisse. Lähevad ka teiste elukutsete esindajad. Massiliselt minnakse Soome ehitajaks või bussijuhiks, Saksamaale lapsehoidjaks, Inglismaale teenindajaks, Austraaliasse farmitööliseks jne.

Statistika järgi kahekordistus 2012. aastal Eestist lahkujate arv, kokku lahkus sel aastal ligi 11 000 inimest. Miks? Keegi ei oska sellele küsimusele täpselt vastata. Teame vaid, et lähevad

nii madala haridusega töötud kui kõrgelt haritud noored. Enamasti lootusest paremale elule – soovist olla õnnelik – just täna ja just praegu. Lahkujad ei kannata enam oodata, kuni Eesti elatustase on jõudnud järele arenenud lääneriikidele. Minnakse ka uudishimust, seiklustahtest, lihtsalt soovist end proovile panna. Lähevad need, kel pole Eestis (head) tööd või kes ei saa end siin piisavalt teostada. Lähevad need, kelle jaoks kõrgem palk ja materiaalsed soovid täitumine on tähtsamad kui elamine omaenda keskkonnas. Lähevad need, kellel pole Eestiga piisavalt tugevaid sidemeid.

Kas tohib kedagi selle eest hukka mõista, et ta otsib paremat elu? Elatakse ju ikka vaid üks kord! Miks peaks siin kannatama, kui saab oma (materiaalsetele) probleemidele leida lahenduse, pühkides Eestimaa tolmu jalgadelt?

Jah, eks me kõik taha paremat elu. Aga meie ettekujutus sellest, mis on hea elu, on erinev. See sõltub meie väärtustest ehk sellest, mis on meile elus kõige olulisem. Välismaale tööle või õppima minekuks on vaja julgust ja ettevõtlikkust, töökust, keelteoskust ning palju muid häid omadusi. Meil on põhjust olla uhked nende eestlaste üle, kes lähevad välismaale eneseteostuse pärast, õppides maailma parimates ülikoolidesse või saades tööle laialdasi teadmisi ning häid oskusi nõudvates ametites, läbides tiheda rahvusvahelise konkursi.

Ent kui välismaal ollakse nõus tegema madalamat kvalifikatsiooni nõudvat tööd, peaasi, et selle eest rohkem makstakse, siis on väärtuste hierarhias hedonism ilmselt kõrgemalt väärtustatud kui eneseteostus. Kui loodetakse, et heaoluriigis saab mugavamalt ära elada sotsiaalabist kui kodus madala palgaga rügedes, siis peetakse loomulikuks teiste kulul elamist. Kui välismaal elades ei tunta kodumaaigatsust ega puudust emakeelsest keskkonnast, siis näitab see, et side lähedaste ja kodumaaga on nõrk ja rahvustunne pole kuigi kõrgelt arenenud. Kui minnakse mujale, sest Eestis asjad ei toimi või on alles arenemisjärgus, siis näitab see, et ei taheta võtta ise vastutust muudatuste elluviimise eest, ei tunta endas soovi ega jõudu asju muuta. Oodatakse, et teised teeks Eesti korda, eks siis võiks ju ka tagasi tulla.

Rahvusvahelised võrdlused näitavad, et Eesti areng on olnud ülikiire. Ent nende jaoks, kes on sündinud okupatsiooniaja lõpus või vabaduse alguses, on meie edulugu raskesti tunnetatav, sest nad ei oska praegust olukorda võrrelda sellega, kus me veerand sajandit tagasi veel olime – mahajäänud majanduse, ideologiseeritud haridussüsteemi, lagunenu hoonete, viletsa tervise ja jalge alla tallatud õigustega maal. Tegelikult kipub minevik ka vanemal põlvkonnal ununema. Täna elu ei võrrelda mitte sellega, mis see oli nõukogude ajal, vaid sõprade ja sugulaste eluga välismaal.

Oleme ju alati teadnud, et Soomes, Saksamaal, Skandinaavias ja USAs on tunduvalt paremad palgad kui meil. Ent see ei olnud veel põhjus massiliseks väljarändeks, isegi mitte siis, kui tööturg avanes. Arvan, et praegust minekusoovi saab pigem seletada õnneteooriate abi. Nimelt on psühholoogid teinud kindlaks, et inimeste subjektiivset õnnetunnet mõjutab kõige enam see, kuidas neil läheb naabritega võrreldes. Kauged maad ja rahvad ei puutu asjasse. Meid huvitab see, kuidas läheb meie oma rahvus- või töökaaslastel.

Eesti meditsiiniõde häirib, et Norras või Inglismaal saab tema endine kolleeg vähema koormusega töötades viis korda suuremat palka. Eesti õpetajat ajab meeletehetele see, kui tema endine kolleeg teenib Soomes kassapidajana mitu korda rohkem kui tema koolis lapsi õpetades. Täna on pea igaühe perekonnas ja sõprade ringis keegi, kes on välismaal töötanud. Just see, et inimesed näevad, et välismaale minnes on võimalik oma elujärge nii tuntuvalt parandada, osatab valusalt neid, kes Eestis peost suhu elavad. Ja paneb reisikohvrit pakkima. Võõras kultuuris elamine tähendab aga vajadust elada sisse teise kultuuri- ja väärtusruumi. See võib olla huvitav väljakutse, ent võib lõppeda ka ebaõnnestumise ning üksindustundega. Paraku jääb valdav osa lahkujatest uues asukohamaas pelgalt võõrtöolisteks, kelle ühiskondlik staatus on õige madal. Tunne, et sa pole keegi, peaks häirima isegi siis, kui teenid head palka ja elu on täis mugavusi. Neile, kes tahavad ise midagi ära teha, on Eestis tunduvalt rohkem

väljakutseid ja võimalusi ennast teostada kui heaoluriikides, kus asjad on juba ammu paika loksunud ja süsteemid sageli kivilinenud.

Paljudes lääneriikides pakutakse suuri väljakutseid vaid neile, kel kogunenud nii aastaid kui kogemusi. Kuigi praegu on raskem ette kujutada, et peaministriks võib saada 33-aastaselt, ei ole see kindlasti täiesti välistatud ka tänapäeva Eestis. Noori professoreid, kohtunikke, ministreid ja firmajuhte on meil õige palju. Eestis on ikka veel võimalik väga noorelt asuda täitma ülimalt vastutusrikkaid ülesandeid. Ent see on ahvatlev vaid juhul, kui noor inimene ikka tahab vastutust võtta, kui tema hea elu mudelis on esikohal soov midagi uut algatada või ellu viia, mitte lihtsalt mugavalt ära elada või teenida suurt palka vähesel tööga.

Siia ongi minu meelest koer maetud. Jah, nii mõndagi on veel Eestis ligadi-logadi ja vajab muutmist. Ent võtmeküsimus on just see, kas inimene tahab üldse panustada ja kas ta tunneb oma seotust Eestiga ja tahab osaleda Eesti muutmises selliseks kohaks, kus on hea elada. Tihti peale ainult virisetakse, et Eestis on asjad halvasti. Miks ei taheta ise käsi külge panna ja Eestit korda teha?

Me oleme saanud vabaks, aga me ei tunneta, et vabadusega käib kaasas vastutustunne. Moraalne inimene ei mõtle vaid sellele, mis on hea temale, vaid ka sellele, mis on hea teistele. Ta tunneb sisemist tungi ja kohusetunnet teha nii, et ka teistel oleks hea. Isamaalisus ei tähenda vaid laulupidudel ühislaulmist, vaid ka ühiste eesmärkide nimel tegutsemist, valmisolekut allutada oma erahuvi ühishuvile.

Üha kasvava hedonismi tõttu on meil suur puudus inimestest, kes tahaksid võtta vastutust ja kelle sihiks oleks suur eneseteostus, mitte vaid suur palk. Raske on leida juhte vastutusrikkas ametitesse. Vähe on neid, kes tahaksid riskida oma ettevõtte asutamisega. Noor, kes kohe arstiteaduskonda astunud tõttab soome või rootsi keele kursustele, teades, et tema soov on lõpetamise järel asuda tööle Põhjamaades, on pragmaatiline egoist. See on vastuolus meie ootustega, sest arsti elukutset seostame ikka isetuse ja sooviga teisi aidata.

Väljaränne on probleem kõikides Ida-Euroopa ja kehvena majandusliku olukorraga Lääne-Euroopa riikides. Ent Eesti väiksuse tõttu on meie kaotused hulga suuremad ja seetõttu ei tohiks me olla ükskõiksed, kui Eesti ukseid käivad rohkem lahti ühtepidi.

Eestist lahkumist ei saa me peatada mitte üksnes elatustaseme tõusuga, vaid ka kujundades positiivseid väärtushoiakuid: perekesksust, isamaalisust, kohuse- ja vastutustunnet, algatusvõimet ja ettevõtlikkust ning töökuust. Vaja oleks rohkem rõõmsat meelt, hoolimist ja positiivsust. Arvan, et peaksime rohkem hindama koduseid talente ning märkama ja tunnustama neid, kes siin iga päev pingutavad: oma põllu harimisel, laste õpetamisel ja kasvatamisel, inimeste ravimisel, ettevõtluse arendamisel, kultuuriväärtuste loomisel ja kaitsmisel, uute teaduslike teadmiste loomisel, riigi juhtimisel ning kaitsmisel. Peaksime rohkem üksteist toetama ning kokku hoidma.

Kokkuhoidmine ei peaks aga tähendama avatuse puudumist ja valmisolekut areneda ning võtta vastu uusi väljakutseid. Eestisse tagasituliijad rikastavad meie elu ja peaksid olema igati oodatud. Eesti suletus torkab kõige enam silma siis, kui tahad pärast pikka võõrsilolekut koju tagasi tulla. Siis tundub, et ukseid käivad meil vaid ühtepidi, kuigi link oleks nagu mõlemal pool.

... ..

* Artikli täisversioon: Postimees AK, 08.06.13, <http://arvamus.postimees.ee/1263642/margit-sutrop-miks-eesti-ukseid-avanevad-pigem-uhtepidi>. Selle artikli algusega seonduvad „Teeme ära“ Kullaga Tuuliku Talgute fotod tagakaanel.

Väljarännuteemaline pikem versioon ilmub Tartu Ülikooli Eetikakeskuse kogumikus „Eesti udest sisse-välja“ Esitlus koos temaatilise seminariga Tallinnas 29.08.2013

LAUREA FORSELIANA

PUHJA GÜMNAASIUM

B. G. Forseliuse Selts

12.03.2012 nr 2-!/25

Tunnustamine Forseliuse Seltsi autasudega

Lugupeetud härra Madis Linnamägi

2011/2012 õppeaastal tähistab Puhja Gümnaasium hariduselu 325. aastapäeva.

Järjepidevuseks on vaja rahva füüsilist edasikestmist ja ajaloolise mälu edasikestmist.

Puhja Gümnaasiumis antav haridus toetub neljale alustalale:

AJALOOLINE JÄRJEPIDEVUS: Puhja Gümnaasium jätkab 1686. a alguse saanud Puhja hariduselu traditsioone.

AKADEEMILISUS: me suudame anda tänapäevanõuetele vastavat üldharidust, eeldused õpingute jätkamiseks ja motiveerituse pidevaks enesetäiendamiseks.

ISAMAALISUS: meie koolis väärtustatakse eesti keelt ja meelt, oma traditsioone, kasvatame hingelt eestlasi, vaimult maailmakodanikke.

VÄÄRIKUS: me hindame inimest kui väärtust, tervist kui väärtust, turvalisust kui väärtust, aega kui väärtust.

Kooli juhtkonna ja õpetajate tegevus ning isiklik eeskuju on andnud Puhja Gümnaasiumi töös häid tulemusi. Puhja Gümnaasiumi tugevustena on sisehindamisel leidnud äramärkimist:

- Koolil on välja töötatud oma haridusfilosoofia, mida rakendatakse igapäevasesse ellu juhtide isikliku eeskuju kaudu.
- Kooli juhtkond loob võimalusi, et enamik õpetajaid saaksid arendada endas liidriomadusi ning enamus õpetajatest oleks kaasatud juhtimisse (metoodikanõukogu, ainerühmade, töörühmade juhtimine).
- Koolil on personalipoliitika, eetikakoodeks, õpetaja kutsealane mudel, õpetaja hindamise kriteeriumid, mis väljendavad kooli juhtkonna ootusi töötajatele, aitavad kujundada hoiakuid.
- Koolis toimub õpetajate eneseanalüüs, saadakse informatsiooni probleemidest ja lahendusvõimalustest, on võimalik õpetajale anda soovitusi töö parendamiseks ning kõigi õpetajate eneseanalüüsi põhjal planeeritakse uue õppeaasta töösuunad antud valdkonnas.
- Kool pöörab tähelepanu õppetunni kvaliteedile, õpetajad analüüsivad tunde ja õpilastelt kogutakse hinnanguid tundide kohta.
- Koolis peetakse oluliseks turvaliselt toimivate suhete loomist, õpetajatelt ja õppijatelt kogutakse tagasisidet omavaheliste suhete kohta.
- Toimib õpilaste tunnustuse süsteem.
- Õpilased on saavutanud häid tulemusi maakonna olümpiaadidel, näitemängus, võrkpallis, jalgpallis, konkurssidel.

Reaalharu riigieksamitulemused on aastaid üle vabariigi keskmise.

Puhja Gümnaasium soodustab noorte inimeste kujunemist isiksusteks,

• kes on õpihimulised, erksa tunde- ja mõttemaailmaga ümbritsevat mõistvad ja adekvaatselt hindavad ning oma otsustustes järjekindlad maailmakodanikud,

• kes peavad au sees oma riiki, rahvust ja kodu,

• kes on suutelised orienteeruma aktuaalsetes probleemides ning maailma, Euroopa ja Eesti kultuuriloos.

1960–1996 lõpetas Puhja Keskkooli 793 noort. 1997–2011 lõpetas Puhja Gümnaasiumi 294 noort. Keskkooli hariduse on saanud 1087 noort inimest, kellest ~50% on jätkanud edasiõppimist kõrghariduse omandamiseks.

Teen ettepaneku tunnustada pühendunud ja tulemusliku õpetajatöö eest Puhja Gümnaasiumi õpetajaid Forseliuse Seltsi autasudega Puhja hariduselu 325. aastapäeval 28. aprillil 2012 alljärgnevalt:

Medal „Suur Kuldtukat“, I klass

Lehte Vihand Puhja Gümnaasiumi kauaaegne matemaatikaõpetaja, õpetaja-metoodik

Medal „Wastne Testament 1686“

Reet Lepik Puhja Gümnaasiumi õppealajuhataja, eesti keele ja kirjanduse õpetaja, vanemõpetaja

Kersti Aadusoo Puhja Gümnaasiumi kauaaegne ajalooõpetaja, vanemõpetaja

Tiina Õunapuu Puhja Gümnaasiumi eesti keele ja kirjanduse õpetaja, vanemõpetaja

Ignatsi Jaagu medal

Linda Gottlob Puhja Gümnaasiumi kauaaegne eesti keele ja kirjanduse õpetaja, näiteringi juhendaja

Päivi Märjamaa Puhja Gümnaasiumi õppekorraldusjuht, HEV õpilastega töö koordineerija

Milvi Haavandi Puhja Gümnaasiumi kehalise kasvatuse õpetaja, vanemõpetaja

Riin Massur Puhja Gümnaasiumi inglise keele õpetaja, vanemõpetaja

Ülle Närska Puhja Gümnaasiumi inimeseõpetuse ja ühiskonnaõpetuse õpetaja, vanemõpetaja

Lugupidamisega

Heiki Rokka

Direktor

OTEPÄÄ GÜMNAASIUM

B. G. Forseliuse Seltsile

01.10.2012

Taotlus

Palume omistada Suur Ignatsi Jaagu medal elutöö eest Otepää Gümnaasiumi õpetajale Urve Volmer'ile.

Urve Volmer, sündinud 6. novembril 1939.

Töötas Otepää Gümnaasiumi füüsikaõpetajana aastatel 1964 kuni 2011 (veidi ka 2012).

Põhikoolis on ta mõnel aastal andnud ka matemaatikat ja keemiat.

Tema õpetajakätt on tundnud enamik otepäälaste ja lähikandi peredest mitme põlve jooksul. Õnnelikud on need sajad inimesed, kellele Urve klassijuhatajana on olnud lausa teiseks emaks. Urve Volmer on keskkooli/gümnaasiumi lõpuni juhatanud 8 klassi, viimane klass lõpetas 2006. aastal.

Oma tööd on ta teinud ikka suure pühendumisega, mille tõestuseks on kõikide aastate väga kõrged saavutused aineolümpiaadidel ja head riigieksamitulemused. Füüsika riigieksamit on valinud vähesed, kuid neile on Urve alati väga põhjalikku nõu andnud ning nendega tegelenud. Individuaalset tööd õpilastega on Urve alati teinud, jätkates seda ka praegu, kui on juba pensionil.

Urve on olnud hinnatud nii aineõpetaja, kolleegi kui klassijuhatajana. Urvet on iseloomustatud kui asjalikku, nõudlikku, ausat ja õiglast õpetajat, tema poolt öeldud sõnad omavad kulla väärtust. Ta julgeb alati oma arvamuse välja öelda, samas ei suru iialgi seda teistele peale. Urve on kogu aeg õpilastest lugu pidanud. Tal on lai silmaring, mida õpilastega tunnis ka kogu aeg on jaganud. Tal on hea huumorisoon. Ta on usaldusväärne ning abivalmis siiani.

Tema lemmikluuletaja Artur Alliksaar on öelnud kuldsed sõnad, mis ülitäpselt iseloomustavad Otepää Gümnaasiumi *grand old lady* t: „Vabadus tähendab võimete sõltumatust, mõtlemist oma peaga, tundmist oma südamega ja astumist oma jalgadel.“

Urve Volmer osaleb siiani kõigil kooli üritustel, on suur kultuurihuviline.

Teda võib nimetada Otepää Gümnaasiumi viimaste aastakümnete kõige legendaarsemaks õpetajaks. Teda meenutavad hea sõnaga kõik vilistlased, keda ta on õpetanud. Paljud on teda just tagantjärele hindama hakanud.

Lugupidamisega

Aivo Meema, direktor

B. G. FORSELIUSE SELTSI TUNNUSTUSSÜSTEEMI LAUREA FORSELIANA LAUREAATE

B. G. FORSELIUSE MEDAL

22. september 2012, Suure-Jaani Gümnaasium 325

Peeter Sadam Suure-Jaani Gümnaasium, direktor

29. september 2012, „20. Augusti Klubi“ konverents „Meie vabaduse mitu nägu“

Arno Almann Estonian Business School, rektor; Tartu Forseliuse Gümna., vilistlane

09. veebruar 2013

Marika ja Raik-Hiio Mikelsaar Tartu Ülikool, *prof em* ja *prof em*; visionäärid

SUURIGNATSII JAAGU MEDAL

06. oktoober 2012, Otepää Gümnaasium 105

Urve Volmer Otepää Gümnaasium, õpetaja

IGNATSII JAAGU MEDAL

Alusharidus, algharidus

09. november 2012, Saarde hariduselu 325

Terje Pahk Kilingi-Nõmme Gümnaasium, vanemõpetaja

16. märts 2013, C. R. Jakobsoni nim Torma Põhikool 325

Elvi Lippur C. R. Jakobsoni nim Torma Põhikool, õpetaja

Külli Võsu C. R. Jakobsoni nim Torma Põhikool, õpetaja

Teadusharidus: uurimused, uuriva õppetöö juhendamine

05. mai 2012, Haljala Gümnaasium 325

Aili Biider Haljala Gümnaasium, õpetaja

Reet Markin Haljala Gümnaasium, õpetaja

22. september 2012, Suure-Jaani Gümnaasium 325

Varje Aule Suure-Jaani Gümnaasium, õpetaja

Tõnu Siimsoo Suure-Jaani Gümnaasium, õpetaja

Sirje Urbel Suure-Jaani Gümnaasium, õpetaja

22.02.2013

Annela Tohv Vastseliina Gümnaasium, õpetaja

Haridus- ja kultuurielu edendamine

09. juuni 2012

Oskar Lutsu Palamuse Gümnaasium 325

Kuuno Lille Oskar Lutsu Palamuse Gümnaasium, direktor

05. oktoober 2012, Eesti õpetaja autähise avamine

Virge Ong Sõmeru Põhikool, direktor; MTÜ Õpetaja Autähis, juhatuse liige

05. oktoober 2012, Rakvere Gümnaasium 100

Eve Raja Rakvere Gümnaasium, õpetaja; B. G. Forseliuse Selts, juhatuse liige

06. oktoober 2012, Otepää Gümnaasium 105

Margot Keres Otepää Gümnaasium, õppealajuhataja

Marika Paavo Otepää Gümnaasium, õpetaja

09. november 2012, Saarde hariduselu 325

Eha Kuk Kilingi-Nõmme Gümnaasium, vanemõpetaja

Moonika Ringas Kilingi-Nõmme Gümnaasium, klassiõpetaja

16. märts 2013, C. R. Jakobsoni nim Torma Põhikool 325

Tiina Raudsepp C. R. Jakobsoni nim Torma Põhikool, õpetaja

27.04.2013, Kohtla Põhikool 225

Piret Niglas Kohtla Põhikool, õpetaja

Imbi Tito Kohtla Põhikool, õpetaja

MEDAL SUUR KULDTUKAT, 1. KLASS

09. juuni 2012, Oskar Lutsu Palamuse Gümnaasium 325

Lea Isotamm Oskar Lutsu Palamuse Gümnaasium, õpetaja

03. juuli 2012

Tiiu Millistfer Tartu Forseliuse Gümnaasium, direktor; B. G. Forseliuse Seltsi Segakoor
Chorus Forselianus, dirigent

29. september 2012, „20. Augusti Klubi“ konverents „Meie vabaduse mitu nägu“

Lehte Hainsalu Eesti taasiseseisvumist kajastava teose „Mitme tule vahel. Meenutusi, pildistusi, arutlusi, analüüse“ (2011, 703 lk) koostaja ja toimetaja;

Rein Järlik Eesti taasiseseisvumist kajastava teose „Mitme tule vahel. Meenutusi, pildistusi, arutlusi, analüüse“ (2011, 703 lk) koostaja ja toimetaja;
„20. Augusti Klubi“ liige

09. november 2012, Saarde hariduselu 325

Kilingi-Nõmme Gümnaasium

23. november 1012

Tiina Kivits Palamuse Oskar Lutsu Kihelkonnakooli Muuseum, teadur

MEDAL SUUR KULDTUKAT, 2. KLASS

05. mai 2012, Haljala Gümnaasium 325

Kaidi Raamat Haljala Gümnaasium, õpilane

20. september 2012, Suure-Jaani Gümnaasium 325

Eva-Loona Ebber Suure-Jaani Gümnaasium, õpilane

21.02.2013, uurimistööd

Carmen Oroperv Võru Kesklinna Gümnaasium, õpilane

Lars Johannes Sissas Võru Kesklinna Gümnaasium, õpilane

22.02.2013, uuriv õppetöö

Rauno Jallai Vastseliina Gümnaasium, õpilane

20.06.2013, uurimisalane tegevus

Triin Heinaste Paide Gümnaasium, 12. kl õpilane

Kadri-Ann Kertsmik Paide Gümnaasium, 12. kl õpilane

Merlin Kitsingi Paide Gümnaasium, 12. kl õpilane

Käty Kuusemets Paide Gümnaasium, 12. kl õpilane

21.06.2013, uuriv õppetöö

Kaili Sirk Tartu Forseliuse Gümnaasium, 12. kl õpilane

MEDAL WASTNE TESTAMENT 1686

09 november 2012, Saarde hariduselu 325

Ille Varner Kilingi-Nõmme Gümnaasium, eesti keele ja kirjanduse õpetaja

AUKIRI

09. juuni 2012

Galina Jakovleva Oskar Lutsu Palamuse Gümnaasium, õpetaja

Katrin Juht Oskar Lutsu Palamuse Gümnaasium, õpetaja

Eha Kuuskmäe Oskar Lutsu Palamuse Gümnaasium, õpetaja

Meeli Kägo Oskar Lutsu Palamuse Gümnaasium, õpetaja
Merike Teppan Oskar Lutsu Palamuse Gümnaasium, õpetaja

21. juuni 2012

Marilyn Ait Rakvere Gümnaasium, õpilane
Ly Kaasik Rakvere Gümnaasium, õpilane
Mari Kangur Rakvere Gümnaasium, õpilane
Mehis Liblik Rakvere Gümnaasium, õpilane
Mari-Liis Nõmmiste Rakvere Gümnaasium, õpilane
Merilin Šaitor Rakvere Gümnaasium, õpilane
Janet Õunapuu Rakvere Gümnaasium, õpilane

22. september 2012, Suure-Jaani Gümnaasium 325

Jaanika Reier Suure-Jaani Gümnaasium, õpetaja
Reeda Sadam Suure-Jaani Gümnaasium, õpetaja
Ly Valdmaa Suure-Jaani Gümnaasium, õpetaja

21.02.2013, uurimistööd

Meriliin Irves Võru Kesklinna Gümnaasium, õpilane
Richard Jõgi Võru Kesklinna Gümnaasium, õpilane
Kerttu Mölder Võru Kesklinna Gümnaasium, õpilane
Gerda Raag Võru Kesklinna Gümnaasium, õpilane
Kelly Sule Võru Kesklinna Gümnaasium, õpilane
Margus Taaber Võru Kesklinna Gümnaasium, õpilane

TÄNUKIRI

05. mai 2012, Haljala Gümnaasium 325

Margus Punane Haljala vallavolikogu esimees, Eesti Õpetaja autähise eestvedaja

20. september 2012, Suure-Jaani Gümnaasium 325

Karin Murik Suure-Jaani Gümnaasium, õpilane
Kreete Mägi Suure-Jaani Gümnaasium, õpilane

22. september 2012, Suure-Jaani Gümnaasium 325

Vello Aleksejev Suure-Jaani Gümnaasium, õpetaja

05. oktoober 2012, Rakvere Gümnaasium 100

Rakvere Gümnaasiumi Sihtasutus

21.02.2013, uurimistööd

Steven Juks Võru Kesklinna Gümnaasium, õpilane
Marie Jõgi Võru Kesklinna Gümnaasium, õpilane
Mark-Robert Maisuradze Võru Kesklinna Gümnaasium, õpilane
Lisann Mikson Võru Kesklinna Gümnaasium, õpilane
Sepo Plangi Võru Kesklinna Gümnaasium, õpilane

22.02.2013, uurimisalane tegevus

Laura Kivilo Vastseliina Gümnaasium, õpilane
Terje Mägi Vastseliina Gümnaasium, õpetaja
Andra Sarapuu Vastseliina Gümnaasium, õpilane

20.06.2013, uurimisalane tegevus

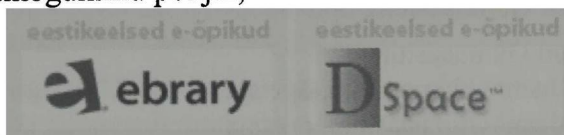
Oliver Bollverk Paide Gümnaasium, 12. kl õpilane
Kristi Treier Paide Gümnaasium, 12. kl õpilane

BIBLIOGRAPHIA FORSELIANA

... näitab a) seltsi ja liikmeskonna tegevust, b) seltsile annetatud trükiseid, DVD-CD-sid, c) haridusinnovaatikat, hariduslugu ja identiteeti käsitlevaid publikatsioone, veebilehti.

Digiteerimine hoogustub, õpi- ja õppetööks kasulikke digiandmebaase:

a) <http://ise.elnet.ee> (**Index Scriptorum Estoniae, ISE**), koostatakse enam kui 400 Eesti ajalehe, ajakirja ja artiklilogumiku põhjal;

b) <http://dspace.utlib.ee>, Tartu Ülikooli allüksuste kogutud ja avaldatud elektroonilised materjalid: väitekirjad, e-väljaanded, konverentsimaterjalid, digiteeritud väljaanded (raamatud, õpikud, käsikirjad, fotod etc). Otsi-mootorite **FirstSearch**, **Scientific Commons**, **Dart-Europe** (www.dart-europe.eu), **Base**, **Europeana** etc vahendusel on dspace sidustatud rohkem kui 1200 sisutootja miljonite kirjade ja täistekstidega;

c) www.theeuropeanlibrary.org/tel4/, 48 Euroopa rahvus- ja teadusraamatukogu portaal, 11 655 504 digitaalset ja 107 101 285 bibliograafilist kirjet; uuendatud portaali tutvustati 27.06.12 LIBER 41. aastakonverentsil Tartu Ülikoolis;

d) <http://books2books.eu>, Euroopa 32 raamatukogu EOD teenusega (eBooks on Demand);

e) <http://bookshop.eu>, Euroopa Liidu Väljaannete Talituse hallatav EU Bookshop võimaldab juurdepääsu Euroopa Liidu ametlikele väljaannetele ja neid pdf-failidena alla laadida;

f) www.vifanord.de, Virtual Library of Northern European and Baltic Regional Studies;

g) www.eurobuch.com;

h) <http://biblioserver.tlulib.ee/>, www.luts.ee/biblioserver/ jt raamatukogud

i) www.estbook.com/, Eesti Kirjastuste Liit;

j) www.apollo.ee/, Raamatud E-raamatud Filmid Mängud Muusika Ajakirjad;

k) <http://pood.rahvaraamat.ee/>

Otsingumeetodeid vahendavad: www.vabavara.org/et/kuidas-saada-meisterotsijaks-google/, https://www.google.ee/advanced_search ja <https://www.google.com/help/features.html>; voldik "Kuidas saada meisterotsijaks"

WWW

AJALUGU

www.hm.ee/index.php?03310, Eesti kooli ja pedagoogika kronoloogia. Koostanud Heino Rannap
www.kb.se/F1700/ABC.htm [Ruuniaabits: Johannes (Johan) Thomae Agrivillensis BUREUS (BURE) (1568–1652). Runa ABC boken Prentat j Stockholm, uthi framl: A. Gutterwitzes Werkstadh, alraförst, årom etc. 1611]

ARVUTIASJANDUS

www.vabavara.org

<http://ulaturumsiil.wordpress.com/>, intelligentne arvutikeskus

www.kalkulaator.ee

EESTI

www.eesti.ee/ev95, Eesti Vabariigi 95. ja 100. aastapäeva tähistamine Riigikantselei töörühma kaaskorraldusel

www.arengufond.ee/upload/Editor/Publikatsioonid/kasvuvision-spikker-2018.pdf, Eesti kasvuvision 2018. Siht ja sammud järgmiseks kümnendiks

www.fennougria.ee/

www.hoimurahvad.misjon.ee/

www.eestirootslane.ee/et/

www.parandiaasta.ee, eesti kultuuripärandi aasta 2013

www.pky.ee/, Pärandkoosluste Kaitse Ühing

EETIKA, MORAAL, KÕLBELISUS

www.eetika.ee/, Tartu Ülikooli eetikakeskus, 16 eetkarubriiki

HARIDUS, KOOL

www.oppekava.ee/index.php/Esileht

www.elu5x.ee, Eesti Koostöö Kogu projekt Elu5x (*Estonian Strategy of Education – Lifelong Learning*); Eesti hariduse viis väljakutset. Eesti haridusstrateegia 2012–2020. Projekt

<http://opetajatekoostookoda.blogspot.com/>, Õpetajate Ühenduste Koostöökoda MTÜ

<http://lak-ope.ee/>, loov aine- ja keeleõpe

www.avastustee.ee/, EL Fibbonacci programmi projekt 2009–2012 Forseliuse Seltsi partnerlusel

<http://vvvopilasvahetus.eu/>, Eesti-sisene VeniVidiVici Õpilasvahetus, 7.–9. ja 10.–12. klass

www.richarddawkins.net, Richard Dawkinsi Mõistuse ja Teaduse Sihtasutus - Richard Dawkins

Foundation for Reason and Science: Innovating for a Secular World

www.rahvuskool.ee

www.teinevoimalus.ee/, üle 50-aastaste temaatika

LINGVISTIKA

www.thefreedictionary.com/

www.macmillandictionary.com/, Macmillan Dictionary and Thesaurus Free English Dictionary Online

<http://www.interlinguistik-gil.de/wb/pages/startseite.php>

<http://miresperanto.com/>

MAJANDUS, TÖÖ

www.smartwork.ee/, www.telework.ee, Targa Töö Ühing

<http://ryeroute.eu/> ja "Eesti Rukkitee. Estonian Rye Route" 2012

MEEDIA

www.forumcinemas.ee/

<http://arvamus.postimees.ee>

www.meediaregister.ee

Karl Ernst von Baer:

www.pandivere.eu/?p=783

Malle Salupere. Hinrich Baeri „matsikompleks“ ja Roseni deklaratsioon. – Horisont, 9/1990

Karl Ernst von Baer. Labürindikujulised kivilaotised Põhja-Venemaal. Tõlge, kommentaarid ja järelsõna: Enn Ernits. – Muinastaidest nii ja teisiti I. 2006 [Resümee esperanto, vene ja inglise k. Kirjanduse loetelu. Nimeregister]

Evelin Tamm (Stockholm), koolipõgenik, loov ja vaba elufilosoof ja maailmaparandaja:

<http://evelintamm.blogspot.com>, <http://altja.wordpress.com>,

<http://evelintamm.wordpress.com>, <http://kibuvitsad.blogspot.com>,

<http://rootsikeeled.blogspot.com>

20. Augusti Klubi, www.20augustiklubi.ee:

Kaks otsustavat päeva Toompeal (19.–20. august 1991). 1996

20 August 1991. Koostaja Rein Järlik. 2008 [ingl. k]

Kui taastasime Eesti iseseisvuse. Koostaja Rein Järlik. 2008

Riikliku iseseisvuse taastamine parlamentaarsel teel aastatel 1990–1992. Rahvusvaheline ajaloo-konverents 21.–22. august 2008. Ettekannete kogumik. Koostaja Ants Veetõusme. 2009

Õigusega vabadusele. Koostaja Rein Järlik. 2011

Mitme tule vahel. Meenutusi, pildistusi, arutlusi, analüüse. 2011, 703 lk. Koostajad-toimetajad:

Lehte Hainsalu, Rein Järlik [40 autorit Eesti Vabariigi taastamisest]

Antsla Gümnaasium:

Antsla kool läbi aegade. 60 aastat Antsla koolielu. 236 lk. 2005

Elukillud V 168 lk. 2005

Haljala Gümnaasium:

Haljala kool 1687–2002. 231 lk. 2002

Hanesulega. Valimik õpilaste omaloomingut. 139 lk. 2002

Imbi Leevand. Okkakese lood. Tähtpäevad. 66 lk. Pildid joonistas 5. kl. õpilane Hendrik Lahi. 2007

Imbi Leevand. Okkakese lood. Ametid. 63 lk. Pildid joonistas 6. kl. õpilane Hendrik Lahi. 2007

Hanesulega. Valimik õpilaste omaloomingut. 137 lk. 2007

Hanesulega. Haljala Gümnaasiumi õpilastööde kogumik. 55 lk. 2012

Hariduselu Haljalas. Aastasada piltides. 167 lk. Koostaja Egon Mets. 2012

Haljala Gümnaasium. DVD. 2012

Kambja Ignatsi Jaagu Kool: Tootsi Taskud. Kambja Ignatsi Jaagu Kooli sõnailu ja pildivara kogumik. Seitsmeteistkümmes aruanne. Koostajad Tiina Tiideberg, Toivo Ärtis. 80 lk. 2012

Kivi-Vigala Põhikool: Kivi-Vigala Põhikool 35. 42 lk. 2007

Kohtla Põhikooli almanahh: Männikasvud 2. 96 lk. 2013

Osula Põhikool: Sõmmõrpalu vallakoolid ja Osula kool. Koostaja Heljo Saar, kes pani kokku viimase saja aasta koolikillud. Valla koolide vanemat ajalugu uuris Uno Ojala. 2012

Otepää Gümnaasium:

Saja aasta koolikillud. Otepää Gümnaasium 1907–2007. 238 lk. 2007

Otepää Gümnaasium 105. Viie aasta koolikillud. 96 lk. 2012

www.nuustaku.edu.ee – Otepää Gümnaasium 105

Heino Mägi: Tallinna Pedagoogilise Instituudi Vana-Otepää õppebaasi ümbruse matkarada. 1982

Dirigent ja pedagoog August Krents. 2003

Otepää Gümnaasiumi direktorid. 2003

Kolmkümmend kolm aastat direktorina Otepää Keskkoolis. 2003

Jakob Hurt ja Otepää. 2004

Otepää rahvakoolist Nuustaku progümnaasiumini. 2006

Pala Kool: Kodukool. A. Haava nim Pala Põhikooli almanahh. 103 lk. 2001

Kodukool. A. Haava nim Pala Kooli almanahh. 128 lk. 2008

Parksepa Keskkool:

Lapsemaa IV Parksepa Keskkooli almanahh. 147 lk. 2000

Lapsemaa V Parksepa Keskkooli almanahh. 120 lk. 2005

Puhja Gümnaasium:

Tähest täheni 3. 152 lk. Tähelehed kogus kokku ja korrastas lugemiseks õppealajuhataja Reet Lepik. [Puhja Gümnaasiumi tegevuste kroonika 5 aasta jooksul; mälestused]. 2012

325 aastat head haridust Puhjast. 2012 [Kalender 2012, 2013]

Pärnu Linnavalitsuse haridusosakond:

Pärnumaa noorte teadustööd. I vihik 2007/2008. Koostaja: Virve Laube. 2008. 374 lk [Keele-, loodus-, sotsiaalteadused. Õpilaste teadustööde register 2005–2008]

Pärandilaegas. Pärnu linna ja maakonna õpilaste kodu-uurimistööde kogumik VI. 2009. 502 lk.

Koostajad: Elve Tamvere, Hede Martšenkova. [Kool ja noored. Elu ja lugu. Lähedalt ja kaugelt]

Aineolümpiaadid. Konkursid 2004. Koostaja: Virve Laube [Noore teaduri nimi ja märk]

Aineolümpiaadid. Konkursid 2005. Koostaja: Virve Laube [Noore teaduri nimi ja märk]

Pärnu parimad õpilased 2005/2006. Koostaja: Virve Laube

Pärnu parimad õpilased 2007/2008. Koostaja: Virve Laube

Pärnu parimad õpilased 2008/2009. Koostaja: Virve Laube

Pühajärve Põhikool:

Pühajärve Põhikooli ja Pühajärve Haridusseltsi almanahh. Viies väljaanne. 2006

Koolilood. Pühajärve Põhikooli ja Pühajärve Haridusseltsi almanahh. Seitsmes väljaanne. 2012

Ferdinand Linnamägi. Pühajärve kooli juhataja ja õpetaja 1920–1950. 8 lk. 1998

Rakvere Gümnaasium:

Rakvere Gümnaasium-Keskkool 1912–1937 (1937)

Rakvere Gümnaasium 1912–1997 (1997)

Rakvere Gümnaasium 1997–2002 (2002)

Väge täis kool. Rakvere Gümnaasium 1912–2012. 341 lk. Koostaja Heli Kirsi. 2012 [Sh Eve Raja ja Heli Kirsi "Rahvusvaheline DID-projekt Rakvere Gümnaasiumi osalusel", Anu-Merike Eenmäe "B. G. Forseliuse Selts ja Rakvere Gümnaasium"]

Rakvere Gümnaasiumi spordisajand 1912–2012, 200 lk. Koostaja Leini Leppik. 2012

Kooli aastaraamat ilmub õppeaastast 1999/2000

<http://www.rakgym.edu.ee/avaleht/rg100>, Rakvere Gümnaasium 100

Sillaotsa Kool:

Taivo Kirm. Seltsielu Haaslava vallas. Haaslava kroonika 1940. aastani. 407 lk. 2005

Taivo Kirm, Ilmar Voltri. Hariduselu Haaslaval aastani 1945. 328 lk. 2010

Suure-Jaani Gümnaasium:

Tõnnevakk V. Suure-Jaani Gümnaasiumi almanahh. 66 lk. Toimetus: Jaanika Reier, Helle Saluveer, Urve Siimsoo, Sirje Urbel. Õpet. Reeda Sadama õpilaste värvilised illustratsioonid. 2012

Suure-Jaani Gümnaasium 325. 2012 [Värvivoldik]

www.sjg.edu.ee. – Suure-Jaani hariduselu 325

Tartu Forseliuse Gümnaasium:

Tipa-tapa XXII. Tartu Forseliuse Gümnaasiumi, endise VIII keskkooli almanahh. 2012 [100 lk kooli-elu artikleid, 24 lk värvipilte 55. aastapäeva puhul]

Uurimuslik õpe avardab silmaringi. Tartu Forseliuse Gümnaasiumi õpilaste uurimuslike tööde kogumik I. 2012 [10 uurimust + valiknimistu töödest 2001–2012]

www.tfg.edu.ee – Tartu Forseliuse Gümnaasium 55

Torma Põhikool, C. R. Jakobsoni mim.:

C. R. Jakobsoni mim. Torma Põhikooli almanahh. 1998

Torma kooli almanahh II. 2003

Torma kooli almanahh III. 2008

Torma kooli almanahh IV 2013

Endla Viesemann. 315 aastat kooliharidust Tormas. – Torma Album IV, 2003

C. R. Jakobsoni mim. Torma Põhikool 315 [Voldik]

Unipiha Algkool:

Aabitsa valguses. Koostaja Eha Jakobson. 58 lk. 1997

Viljandi Maagümnaasium:

Viljandi Maagümnaasium 1877–1997. Koostaja Tiiu Luik. 256 lk. 1998

Viljandi Maagümnaasiumi almanahh 1998–2003. 96 lk. 2003

Elukoolikirjad. 176 lk. Koostaja Tiiu Luik. 2003

Vilistlased teel. 176 lk. Koostaja Tiiu Luik. 2008

Viljandi Maagümnaasium 1899–2008. 8 lk [Värvivoldik]

Kui ma olin väiksekene 5. Viljandi Maagümnaasiumi almanahh 2003–2007. 208 lk. 2008

CD, DVD

B. G. Forseliusele ja kindral Aleksander Tõnissonile tänu avaldamine Forseliuse pargis 22. novembril 2009. Video: Urmo Sõder

Jānis Cimze. Õpetajate õpetaja. 2002. Video. © Valka Koduloomuuseum

Jānis Cimze. Teacher's teacher. 2003. Video. © Valka Regional Studies Museum

B. G. Forseliuse Seltsi tarkusepäev Mustvee Gümnaasiumis 03.03.2006. Fotod: Johannes Haav

Konverents "Uuendatud haridus", Tartu Ülikool, 25.09.2008. .ppt: Aivar Soe

POLLENiga avastusõppe reisil Rootsis, 15.–18.03.2009. Fotod: Eha Jakobson, Madis Linnamägi

B. G. Forseliuse Seltsi XXI hariduspäev, Tartu, 16.04.2010. Fotod 1: Illar Leuhin, Marge-Thea Lemminen; 2: Malev Toom

Eve Kuljus, Vastseliina Gümnaasium. Algklasside õpilased uurimas. 16. aprill 2010, .ppt

Eestikeelse kooli 325. aastapäevale pühendatud konverents "Haridus on valgus. Eesti kool vaatab tulevikku", HTM, 8. aprill 2011. Video (2 plaati), fotod. © Lähte Ühisgümnaasium

Hariduslugu Lääne-Harjumaal. 2010. Video. © VITALIS

Kambja kool 320. 2007. Video © Tiina Randoja

Käsu Hansu ja Adrian Virginiuse mälestuskivi avamine 03. augustil 1988 Puhja kiriku juures ning Vabadussamba taasavamine Puhja pargis 20. augustil 1988. 2008. Video: Andrus Sepp. © Puhja Vallavalitsus

Laiuse kool 320: Vilistlaste kokkutulek 20.03.2006. Vilistlaste korvpall 28.03.2006. Fotod

Mõniste Kool 280. Kooliharidus alates 1730. aastast. Vilistlaste kokkutulek 2010. Teksti-looming, lendude nimekirjad

Osula Põhikooli õpilaste uurimused [2, mõlemad: tekst ja .ppt]. 2006. Juhendaja: Heljo Saar
 Rakvere Gümnaasium. 2007. Fotod: uuriv õppetöö, RG 95 jne
 Vastseliina Gümnaasiumi III minikonverents (1.–5. kl). 2010. Video
 Vastseliina Gümnaasiumi VIII õpilaskonverents, 23. veebruar 2010. Video
 Vastseliina Gümnaasiumi IV minikonverents (1.–5. kl). 2011. Fotod
 Eestimaa (loodud 1970–71). 1995. Laulud
 Eestlased Kremlis. NSV Liidu lagunemise lugu. 2006. Video. © Eesti Kultuurfilm
 Endel Eduard Taniloo. 2011. Fotod: 87. ja 88. sünnipäev, looming, koduateljee
 Laiuse lumelahing. 2005. Fotod: Johannes Haav
 Saaremaa küla ja loodus. Pärandmaastike hääli. 2004. Fotod
 Krakovi 2. Koorifestival 2010, kingitused:
 Chorale des Mineurs Polonais de Douai, meeskoori dirigent Henri Kikos. 16 laulu
 Chorale des Mineurs Polonais de Douai, dirigent Henri Kikos. 4 laulu
 Chorale des Mineurs Polonais de Douai, dir. Henri Kikos. Orchestre "Musique en Ostrevent", dir.
 Michèle Bourdault. 13 laulu
 Nie lekajcie sie! Do not be afraid! W boldzie czlowiekowi pokoju. 14 laulu. 2005

AABITS: Koka-aabits + DVD. Koostajad: Liisa Pakosta, Siiri Lelumees. Kujundaja: Katrin Kaev. 48 lk. 2006. ISBN 9949137837 [7–13-aastastele, vastab põhikooli ja gümnaasiumi kodunduse õppekavale. Värvitrükk. DVD-l eesti ja vene k: Eda-Ines Etti, Kristjan Jõekalda, Piret Järvis, Liisi Koikson, Tarmo Kruusimägi, Ander Listra, Erki Nool, Indrek Ojari, Aleksei Turovski, Priit Võigemast]

Koka-aabits + DVD. Koostajad: Liisa Pakosta, Siiri Lelumees. Kujundaja: Katrin Kaev. 80 lk. 2006. ISBN 9949138523

Edgar Valter. Pokuaabits + lauamäng "Puukole külla" 160 lk. 2006 [Alushariduse nõukogu soovitatav kasutada koolieelsetes lasteasutustes. Värvitrükk]

Ajakiri "Imeline Ajalugu", detsember 2012:

Luubi all: Reformatsioon [Martin Luther pani aluse tänapäeva Euroopale]. **Vihane** munk kõigutas paavstivõimu. **Religioonist** lõhestatud. **Suur** ususõda. **Luther** muutis kõiki elu tahke

Timukast paksupõselise lapseni [Vana Testamendi inglise tänapäeva inglise]

Kadunud maadeavastajad

Ajakiri "GEO : avasta ja mõista maailma", august 2012:

Bertram Weiss. Lapsepõlve etapid

Alexandra Rigos. Tüüpiline poiss, tüüpiline tüdruk

Susanne Frömel. Revolutsioon õppimises

Harald Martenstein. Zeusi nimel [Professionaalide (!) olümpiamängud antiik-Kreekas]

Ajakiri "Psühholoogia Sinule", september 2012:

Andrew Barnes. Seksuaalsus ei ole pahe! [Positiivne seksuaalharidus, Holland]

Marin Reinik. Kakskeelne või poolkeelne? [Beebi teeb eri keeltele vahet sünnist saati]

Teele Ööbik. Lõpetamata lugude vangis [Geštaltpsühhoterapia: tühi ja kuum tool]

Annika Tooma. Martin Seligman, pessimistist õnneurija [positiivse psühholoogia rajaja]

Scott Barry Kaufman. Kuidas nartsissisti ära tunda?

Tantra kui kehareligioon [Keha seksuaalkeskuse puhastamine energeetilistest blokkidest]

Käsiraamatud:

Kaasava noorsootöö käsiraamat. 2013 / www.mitteformaalne.ee

Noorsootöö käsiraamat. 2007; Euroopa Liidu T-Kit käsiraamatute sari /

/ www.entk.ee/noorsootoopublikatsioonid / <http://www.training-youth.net>

Kodanikuühenduste ühiskondliku mõju hindamine. Heateo Sihtasutus, 2012

Organisatsiooni käsiraamat. 2012 / www.juhtimine.ee/762280/organisatsiooni-kasiraamat

Hea valitsemine: käsiraamat tänastele ja tulevastele vabauhenduste valitsejatele. EMSL, 2007 /

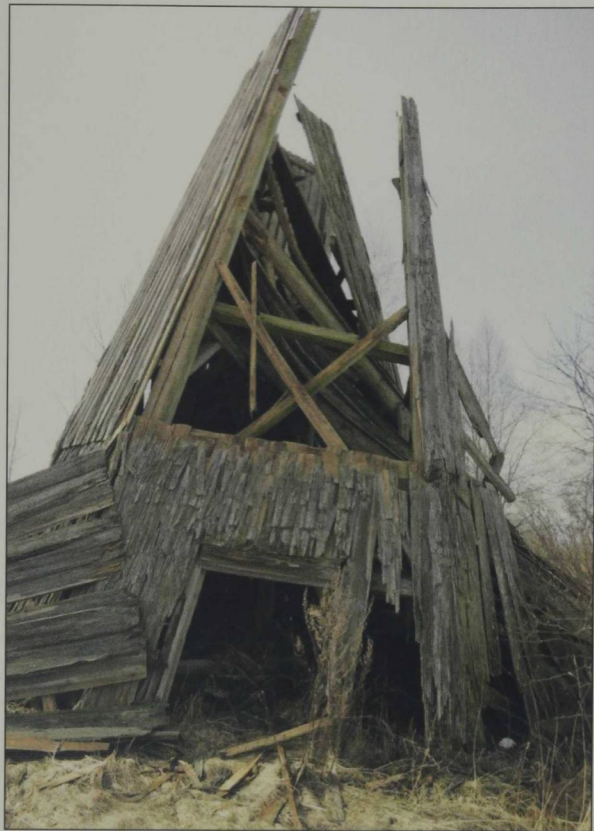
/ http://www.juhatus.ee/PDF/Hea_valitsemine.pdf

Eetikakoodeksite Käsiraamat, 2007 / www.eetika.ee

TEEME ÄRA! KULLAGA TUULIKU TALGUD. KAMBJA VALD, 4. MAI 2013

Kullaga küla tuulik 24.01.13 ja ja talgupäeva hommikul

Tarvo Puri annab tööjuhiseid

Pehkinud tuuliku jäätmed lähevad lõkkesse

Uut tuuliku emapuud koorivad Madis Linnamägi, Remi Leopard, Enno Ahse, Raik-Hiio Mikelsaar

Kehakosutust saavad varsti igas vanuses talgulised

Teeme Ära! Kullaga Tuuliku Talgud. Kambja vald, 4. mai 2013.

Lisa: <https://www.facebook.com/media/set/?set=a.458680970844612.98653.454006441312065&type=1>

Talgulised Voldemar Rätsepa ajaloolise maaliga: Enno Ahse, Kermo Karheiding, Jaan Lass, Himret Leopard, Imre Leopard, Laura Leopard, Marie Leopard, Remi Leopard, Riho Leopard, Triin Leopard, Madis Linnamägi (pildistaja), Ingi Mikhelsoo, Raik-Hiio Mikelsaar, Kadri Mitt, Hans Voldemar Puri, Heino Puri, Karl Hansen Puri, Tarvo Puri, Tiiu-Reet Puri, Laura Rätsep, Martin Rätsep, Priit Rätsep, Silver Rätsep, Margit Sutrop, Meelimari Sutrop, Urmas Sutrop, Sirje Tamme, Anneli Tühis (28)